

Jurga Dzikaite
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė
Jurga Sadauskienė

Literatūra

7 klasė

II dalis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2017

Redaktorės: Violeta Meiliūnaitė ir Aurelija Tamulionienė
Maketavo Rokas Gelažius

Viršelyje – Pauliaus Normanto nuotrauka iš albumo *Auksinis Budos vėjas*

Sutartiniai ženklai

– privalomas tekstas

– klausimai ir užduotys

– kūrybinės užduotys

– tiriamosios užduotys

– apibendrinamosios užduotys

– žodžių ir sąvokų paaiškinimai

Šį kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

© Jurga Dzikaitė, Darius Kuolys, Aušra Martišiūtė-Linartienė, Jurga Sadauskienė, 2017

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017

ISBN 978-609-425-213-6

Turinys

3. Per amžius gynėm laisvę ir Tėvynę	5
<i>SAJŪDŽIO DAINOS</i>	8
HENRIKAS NAGYS. Vilniaus baladė	10
MAIRONIS. Oi neverk, matušėle!	12
BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Šaukiu aš tautą	16
KĘSTUTIS GENYS. Pabudome ir kelkimės	18
 <i>AMŽIŲ SUTARTINĖ: SENIAUSIOS KOVŲ UŽ LAISVĘ DAINOS</i>	21
Sudaičio sutartinė	23
Oi, lekia lekia	25
 <i>KŪRINIAI, KVIETĘ SUKILTI IR KOVOTI</i>	27
Užgied gaidžiai pusėj nakties	29
MYKOLAS PRANCIŠKUS KARPAVIČIUS. Piliečio pamokslinė kalba	31
JULIUS SLOVACKIS. Lietuvių legiono giesmė	39
ANDRIUS VIŠTELIS. Maršas Lietuvos	42
 <i>SAVANORIŲ DAINOS</i>	46
Atsiskirsiu aš nuo jūsų	47
Į kovą, į kovą, į kovą	48
Savanorių daina	48
KAZYS BINKIS, STASYS ŠIMKUS. Geležinio vilko maršas	49
 <i>DĖL LAISVĖS IR ŽMONIŠKUMO: POKARIO PARTIZANŲ KŪRYBA</i>	50
BRONIUS KRIVICKAS. Ginklo broliams	52
BRONIUS KRIVICKAS. Kai kovoj kelies tu į ataką...	53
BRONIUS KRIVICKAS. Apie laisvės kovą ir didvyriškumą	54
Partizanų kreipimasis „Į Lietuvos jaunimą“	58
Partizanų straipsnis „Lietuviškos dainos naikinimas“	59
Partizanų maldos	60
Iš miškų, kaimų ir miestų	62
Šalin iš kelio, priešų voros	63
Palinko liepa šalia kelio	63
Mažam kambarėly	64
Aš verkiau parimus	65
RIMVYDAS STANKEVIČIUS. Priesaika	67
 Apibendriname temą ir įsivertiname	68
Tiriamosios užduotys	68
Kūrybinės užduotys	70

4. Kelionės atveria akiračius	72
BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Per pasaulį keliauja žmogus	75
<i>Apie Bernardą Brazdžionį</i>	78
 PASAULIO „UŽKARIAUTOJAI“	80
<i>Apie Matą Šalčių ir Antaną Pošką</i>	81
MATAS ŠALČIUS. Kelionė pas 40 tautų	83
ANTANAS POŠKA. Mano gyvenimo pasaka	88
<i>Apie Joną Meką</i>	92
JONAS MEKAS. Laiškai iš Niekur	94
 KELIONĖS LAIKU	101
JUSTINAS ŽILINSKAS. Mano Vilnius mano	102
KAZYS BORUTA. Šiaurės kelionės	114
MISIJA SIBIRAS	119
 KELIO PRASMĖ	126
JURGA IVANAUSKAITĖ. Nepažįstamų šalių magija	128
PAULIUS NORMANTAS. Esu valkatavimo profesorius	130
 Apibendriname temą ir įsivertiname	134
 Patarimai	139
Sąvokų žodynėlis	145
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	147

4

Kelionės
atveria
akiračius

Pauliaus Normanto
nuotrauka iš albumo
„Auksinis Budos vėjas“

Tad kas gi yra kelionė?

Keliauti – reiškia nusipurtyti visas kasdienines, menkavertes, ydingas dulkes, pamiršti smulkias, o kartais ir stambesnes intrigėles, atsinaujinti ir papildyti savo vidinį aš – tapti didesniu žmogumi.

Faktiškai gyvenimas ir yra kelionė.

Antanas Poška

Žmogui, išdrįsusiam atverti savo gelmes, kiekviena kelionė bus nuostabi ir kupina stebuklų!

Jurga Ivanauskaitė

Išlaikyti savo tapatybę tai – būti savimi. Tai suvokiau po svarbiausių savo kelionių, ekspedicijų į visus žemynus.

Vladas Vitkauskas

Mano namai – tai amžinas kelias.

Kelionė – tai pergalė prieš neviltį, nusivylimą ir mirtį.

Paulius Normantas

Pasaulio pažinimo geismas, vidinis nerimas, gyvenimo prasmės ieškojimas visais laikais skatina žmones leisti į keliones. Kelionės nuo seniausių laikų žadina vaizduotę, padeda įgyti išminties. Prisiminkime pasakų herojus, kurie iškeliauja už devynių jūrų, už devynių girių, patiria daugybę išbandymų. Jau daugiau nei du tūkstančius metų iš kartos į kartą perduodami senovės graikų pasakojimai apie Heraklio žygius, aukso vilnos ieškojusius argonautus, Odisejo kelionę iš Tròjos į gimtąją Itākę.

Viso pasaulio skaitytojai pažįsta negyvenamoje saloje atsidūrusį Robinsoną Kruzą, į stebuklingas šalis patekusį Guliverį. Džono R. R. Tolkino „Žiedų valdovo“ paslaptingi keliautojai tapo neatskiriama šiuolaikinės kultūros – ne tik knygų, bet ir kino filmų, žaidimų – dalis.

Nuo seniausių laikų į keliones leidosi ir lietuviai. XVI amžiuje kunigaikštis Mikalojus Kristupas Radvilas Našlaitėlis per visą Europą nukeliauvo iki Egipto ir Jerùzalės. Grįžęs namo, kelionės nuotykius aprašė knygoje, kuri netrukus tapo europiniu bestseleriu. XVII šimtmetyje vienuolis Andrius Rudamina pasiekė Indiją ir Kiniją. Kinų kalba jis net parašė ir išleido knygą. A. Rudaminos amžininkas Aleksandras Karolis Kuršis nuvyko į Ameriką ir tapo pirmosios Niujòrko kolegijos rektoriumi. XIX amžiu-

je mokslininkas Ignas Domeika, nukeliavęs į Čilę, daug metų vadovavo Santjago universitetui, reformavo Čilės mokyklas.

Nagrinėdami temą „Kelionės atveria akiračius“ skaitysime pačius įvairiausius kūrinius, kurie skirtingais būdais pasakoja apie kelionėse patirtą grožį ir įgytą išmintį.

Keliautojai ir rašytojai dalysis su mumis savo nuotykiiais, įžvalgomis, apmąstymais, kelionių vaizdais. O mes svarstysime, kuo jų patirtys yra svarbios mums, kokius akiračius atveria, kur veda.

Vieni kūriniai supažindins su tolimų kraštų gamta, kultūra, papročiais, įdomiais žmonėmis. Kiti, jungdami tikrovę su fantazija, nukels į praėities amžius. Dar kiti Jūsų dėmesį kreips į kelionės ir gyvenimo paskirties, prasmės klausimus. Kelionėn leistis galime ir be lėktuvo ar traukinio bilieto, be svečios šalies žemėlapių. Keliauti galime ne tik iš vienos vietos į kitą, bet ir savo mintyse, vaizduotėje. Vidinės kelionės savęs ir pasaulio pažinimo link yra ne mažiau įdomios, sudėtingos ir reikalingos.

Temą pradėsime nuo poeto Bernardo Brazdžionio eilėraščio „Per pasaulį keliauja žmogus“ – nuo filosofinio žvilgsnio į žmogaus gyvenimo kelionę. Susipažinsime su pasaulį „užkariauti“ siekusių lietuvių – Mato Šalčiaus ir Antano Poškos – publicistiniais kelionių aprašymais. Skaitysime Jono Meko, garsaus kino kūrėjo, rašytojo, eseistinius laiškus apie lietuvių pasaulyje. Leisimės į keliones laiku: su Justinu Žilinsku nusikelsime į Vilniaus praeitį; su rašytoju Kaziu Boruta ir narsiais norvegų keliautojais mėginsime pasiekti Šiáurės ašigalį; su šių dienų Lietuvos jaunimu vyksime į Šibirą ieškoti protėvių kapų. Baigdami temą, aptarsime, ką pavyko Tolimuosiuose Rytuose atrasti, sužinoti, patirti dviem menininkams – Jurgai Ivanauskaitei ir Pauliui Normantui. Taip pat susipažinsime su garsaus šių dienų norvegų rašytojo Josteino Gorderio knygos „Kortų paslaptis“ išmintimi.

Taip pat nagrinėdami šią temą:

- susipažinsite su rašytojų Bernardo Brazdžionio ir Jono Meko asmenybėmis,
- mokysitės deklamuoti atmintinai,
- išsiaiškinsite, kas būdinga publicistiniam stiliui, kelsite probleminius klausimus,
- galėsite įgyvendinti kelionės projektą, skirtą Jūsų krašto, vietovės pažinimui,
- rašysite rašinį, kelionės dienoraštį, pasakojimą apie savo kelionę, straipsnį spaudai, pasirinkdami tinkamą formą ir stilių,
- pradėsite kurti savo klasės keliavimo tradicijas.

Pauliaus Normanto nuotrauka iš albumo „Auksinis Budos vėjas“

BERNARDAS BRAZDŽIONIS. Per pasaulį keliauja žmogus

Baltas baltas, kaip vyšnios viršūnė,
Žydro veido, kaip žydras dangus,
Kaip vėlė, kaip vėlė nemarūnė
Per pasaulį keliauja žmogus.

Buvo draugas šviesaus Apolono,
Buvo brolis jis meilės Safo,
Ir kely begalinės kelionės
Nemačiau aš nuvargusio jo.

Šoko jis, gėrė jis ir dainavo
Su Katulu Dianos laukuos,
Jam Horacijus šaukė: Bis!.. Bravo!
Krito žiedas nuo vyšnios šakos...

Krito žiedas kaip naktys, kaip dienos,
Kaip gyvenimas visas nukris,
O jis vienas, jis vienas, jis vienas
Praraston praeitin nebegrįš.

✱

Baltas baltas, kaip vyšnios viršūnė,
 Žydro veido, kaip žydras dangus,
 Kaip vėlė, kaip vėlė nemarūnė
 Per pasaulį keliauja žmogus.

Eina jis pro karališkus sostus,
 Pro muziejus monarchų senų,
 Nuo karūnos jų dulkes nušluosto,
 Nuo stabų užmirštų akmenų.

Per marias nemarias ir plačiausias
 Ir per kalnus vainikais baltais,
 Nei kelių, nei dienų nesiklausęs,
 Jis lig Nemuno klonių ateis.

Žengs per girią, kaip eglių ošimas,
 Pasipuošęs žiedais kadugių,
 Kaip šventosios taurės piligrimas,
 Bris per plaukiantį lauką rugių

Baltas baltas, kaip vyšnios viršūnė,
 Žydro veido, kaip žydras dangus;
 Kaip vėlė, kaip vėlė nemarūnė
 Per pasaulį keliauja žmogus.

✱

Iš atogrąžų girių žaliųjų,
 Kaip vienuoliai, suklaupę maldos,
 Kaip atodūsis mirt pasmerktųjų,
 Amžiais amžinas balsas giedos:

– Miršta tautos, vergai, viešpatijos,
 Imperatoriai miršta seni,
 Miršta žiedas balčiausios lelijos,
 Tik tu vienas per amžius eini.

Per upelį, per ežerą gilų
 Ir per lapą palaukių gėlės,
 Iš pakrančių, iš tolimo Nilo
 Ir iš tekančios saulės šalies

Baltas baltas, kaip vyšnios viršūnė,
 Žydro veido, kaip žydras dangus,
 Kaip vėlė, kaip vėlė nemarūnė
 Per pasaulį keliauja žmogus.

1937. II. 21-2.

Klausimai ir užduotys

1. Eilėraštyje kalbama apie „bėgalinės kelionės kelią“ ir juo nuolat einantį žmogų. Aptarkite, ką simbolizuoja šis kelias, ši kelionė. Pasvarstykite, kokia pagrindinė eilėraščio mintis.
2. Kuo ši žmogaus kelionė ypatinga? Iš kur ir į kur veda žmogų begalinis kelias? Ką jis kelyje sutinka? Kuo tie susitikimai svarbūs? Koks yra eilėraščio laikas? Kokia erdvė?
3. Su kuo eilėraštyje lyginamas keliaujantis žmogus? Kodėl? Kokią simbolinę reikšmę žmogaus paveikslas įgyja?
4. Susipažinkite, kaip literatūros kritikas Valentinas Sventickas interpretuoja pirmąjį šio B. Brazdžionio eilėraščio posmą ir pasidalykite mintimis, kuo ši interpretacija papildė Jūsų įgytą eilėraščio supratimą. Dirbdami grupėse, perrašykite V. Sventicko interpretaciją taip, kad ji būtų suprantama penktos klasės mokiniams ir padėtų jiems suvokti šio B. Brazdžionio posmo reikšmes.

Valentinas Sventickas:

„Pažiūrėkime, kas surimuota: dangus ir žmogus.

Žmogus čia baltas – kaip vyšnios viršūnė.

Pagrindinis lietuvių lyrikos kelias: žmogaus ir gamtos paralelė. Kita to lietuviško kelio vėžė – kartojimai. Ir viena, ir kita kaip mūsų senose dainose.

Bet kas dar dėl kartojimų atsitinka?

Strofoje 19 žodžių. Kartojasi *baltas, žydras, vėlė, kaip*. Lieka 14. Kuo mažiau žodžių, tuo jie svarbesni. Verti išžiūrėjimo.

Yra žmogus ir yra vėlė (nemarūnė). Matyt, riba tarp gyvo ir baigusio kelionę poetui nelabai svarbi.

Tas žmogus yra keliautojas. Gyvas ir miręs – einantis.

Jeigu saikas yra posmo principas, – trumpinkim. Pirmas žodis ir paskutinis: baltas žmogus.

Plėskim: baltas žydras veido žmogus.

Toliau plėskim: žmogus kaip vėlė, ir vis dėlto – keliauja. Vėlė nemarūnė. Jau sakiau.

Kokia jo kelionės erdvė? Pasaulis.

Šiame žodyje – gal tik lietuviškai – yra saulė. Pa-saulis.

Taigi erdvė: vyšnia, dangus, pasaulis. Visa, kas po saule ir su saule.

Turėtume pamatyti, išgirsti, ką turime tik mes, lietuviai: žodžiai *pasaulis* ir *keliauja* mums skamba panašiai. Garsai suartina.“

5. 1943-iaisiais, per Antrąjį pasaulinį karą, vokiečių okupuotoje Lietuvoje B. Brazdžionis pogrindyje išleido naują poezijos rinkinį. Jame paskelbė seną eilėraštį „Per pasaulį keliauja žmogus“ ir taip pavadino visą savo knygą. Kodėl poetas taip pasielgė? Kokios šio eilėraščio reikšmės tapo ypač svarbios masinių žudynių, prievartos, žmogaus ir tautos nuvertinimo laikais?

Svarbus faktas: sovietinės okupacijos metais leistame pogrindžio leidinyje „Rūpintojėlis“ (1979 m.) vėl prisimenamas šis B. Brazdžionio kūrinys. Apie jį rašoma: „Eilėraštis „Per pasaulį keliauja žmogus“ skamba lyg himnas. <...> Poetas bene pirmasis lietuvių lyrikoje iškėlė žmogų iki kosminės didybės.“

6. Pasiklausykite, kaip eilėraštį skaito pats poetas.

http://www.saltiniai.info/files/literatura/LH00/Bernardas_Brazdžionis_skaito_eilėraštį_Per_pasaulį_keliauja_žmogus.LH5114.mp3

7. Išmokite eilėraštį deklamuoti atmintinai, atskleisdami jo idėją, pagrindines reikšmes ir savo požiūrį į jas.

Apie Bernardą Brazdžionį

Žodis prikėlė Lietuvą. Kūrybos žodis ją turi įprasmint ir puošt, einančią amžinuoju laisvės keliu.

Bernardas Brazdžionis, 1940 m. kovas

XX amžiaus antrosios pusės lietuvių kultūroje Bernárdas Brazdžiónis, kaip ankstesnėms kartoms Maironis, buvo poeto simbolis. Kodėl? Jis pranašo balsu kalbėjo tautai apie laisvę, garbę ir būtinybę išlikti.

Perskaitykite ištraukas iš poeto, eseisto Tomo Venclovos straipsnio „Bernardas Brazdžionis“ ir aptarkite, ką nauja sužinojote apie kūrėjo asmenybę, jo laikysenas.

Bernardas Brazdžionis

Tomas Venclova:

„Brazdžionis gimė 1907 m. Stebeikėlių kaime, šiaurės rytų Lietuvojė. 1908 m. tėvai su juo keleriems metams išvyko į JAV. Jau tremtyje, 1954 m., Brazdžionis rašė: „Pirmasis miestas – Bòstonas, Amèrikos Atėnai, uostas prie Atlánto, kur praleidau savo pirmuosius vaikystės metus, kur antrą kartą pajutau žemę, kad ir svyruojančią, po kojomis; arčiausiai Lietuvòs uostas, ir iš jo norėčiau, kad išplauktų laivas į tėvynę.“ 1914 m. pradžioje šeima grįžo Lietuvon. Tėvas Pirmojo pasaulinio karo metais buvo mobilizuotas, motina nusikėlė į Žadeikių dvarą Pásvalio valsčiuje. Čia būsimasis poetas išmoko skaityti iš maldaknygės. <...> 1921 m. įstojo į Bìržų gimnaziją, kurią baigė 1929 m. Bìržų gimnazijoje, kurioje daug kas dar atsiminė buvusius mokinius Julijų Janonį ir Kazį Binkį, viešpatavo gyva literatūrinė atmosfera. Trečioje klasėje Bernardas ėmė rašyti eiles, kurias netrukus pradėjo spausdinti. <...> Tėvas tuo laikotarpiu vėl išvyko į Argentíną (vėliau grįžo), sesuo į Braziliją. Brazdžionis užsimena apie tai viename iš savo ankstyvųjų eilėraščių:

Išėjo tėvas Argentinon.

Sesuo Brazilijon. Tikrai? Kad būtų netikrai!

Atrašo kartais laišką. Tuščią. Taip. Be dolerių.

Tėvelis skaldo akmenis; seselė kukurūzus raško;

gyveną sakosi, gerai.

O aš su motina tėvynėj.

Tegu sau skraido jie.
Tegu. Kol jos akis užmerksiu,
Pabūsiu dar namie.

<...>

(„Poeto autobiografija“)

Dar gimnazijoje Brazdžionis su draugu išleido pirmąją mažą, šešiolikos puslapių eilėraščių knygutę. Vytauto Didžiojo universiteto studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą, pedagogiką. <...> Dažnai dalyvavo Kaunė ir provincijoje rengiamuose literatūros vakaruose. Netrukus jis tapo vienu mėgstamiausių jaunosios kartos poetų šalia Jono Kossu-Aleksandravičiaus (Aisčio), Antano Miškinio, Kazio Inčičiaus, Kazio Borutos, Salomėjos Nėries ir kitų. <...> Brazdžionis intensyviai reiškėsi ir kaip vaikų poetas (slapyvardžiu Vytė Nemunėlis). <...> Žaismingi, skambūs, lengvai įsimenantys Vytės Nemunėlio eilėraščiai auklėjo kelias vaikų kartas ne tik nepriklausomoje Lietuvoje ir išeivijoje, bet ir okupuotame krašte, kur dažnoje šeimoje buvo saugomos jo knygos. Jie yra ryškus kontrastas rūsčiai Brazdžionio lyrikai. Vytės Nemunėlio eilėse, sakytum, reiškiasi antroji poeto asmenybės pusė, sklidina humoro, šiltos meilės pasauliui, pastabumo kasdieniškiems daiktams ir būsenoms. <...>

Karo metais be vokiečių okupacinės cenzūros leidimo pasirodė jo eilėraščių rinktinė „Per pasaulį keliauja žmogus“, virtusi populiariausia savo meto lietuvių poezijos knyga. <...> 1944 m. vasarą, kada kiekvienam buvo aišku, kad Brazdžionis už aktyvią patriotinę veiklą gali būti sovietinio režimo sunaikintas, jis pasitraukė į Vakarų. Kūrė eilėraščius, darbavosi lietuvių kultūros leidiniuose Vokietijoje, JAV, rengė Lietuvių enciklopediją. <...>

Sovietinėje Lietuvoje B. Brazdžionio kūryba buvo uždrausta. Tačiau iš rankų į rankas slaptai ėjo ne tik Lietuvoje bei išeivijoje spausdintos Brazdžionio knygos, bet ir jų savilaidiniai nuorašai. Brazdžionio eilės būdavo deklamuojamos neviešuose susibūrimuose; yra žinoma, kad jas teismuose – šalia Putino ir kitų – deklamuodavo politiniai kaliniai. Jis tapo istorine figūra, simbolizuojančia lietuvių kultūros atsparumą ir pasipriešinimo dvasią negandų metais. <...>

Labiau negu dauguma lietuvių poetų, jis suvokė emigraciją kaip istorinę iššūkį ir užduotį. „Mes neturime pereiti į emigrantų stadiją: nei asmeniškai, nei visuomeniškai, nei politiškai, nei kultūriškai. Mes esame ir turime likti gyva, atplėšta, bet niekur neprigyjanti lietuvių tautos dalis“, – kalbėjo Brazdžionis 1954 metais. <...> Tėvynė lieka vieninteliu vertybių matu susvetimėjusiame pasaulyje.“

Pasaulio „užkariautojai“

Taktshango vienuolyno
vaizdas per maldų vėliavas,
pučiant stipriam vėjui.
Pauliaus Normanto
nuotrauka

Man reikalingi pasaulio centrai, kuriuose aš noriu užkariauti Lietuvai vietą. Aš mėgstu tą darbą. Jis įprasmina mano gyvenimą. Aš aistringai mėgstu laisvę ir pasiryžęs laisvę badauti, negu priespaudoj tukti.

Matas Šalčius

Supraskite, aš juk visa tai darau ne dėl garbės, bet tiktai siekdamas žinojimo, supratimo, pažinimo. Teisingiau mane būtų pavadinti egoistu, nes aš... siekiu malonumo suprasti pasaulį. Tai galbūt iš tėvo paveldėta, nes jis dar spaudos draudimo laikais nešė, platino ir mylėjo knygas.

Aš myliu žmones, kurie kur nors veržiasi, ko nors trokšta, gyvena ne vien tik sau, bet ieško naujo, kilnaus, nors ir klysta, ir klumpa.

Antanas Poška

Apie Matą Šalčių ir Antaną Pošką

Po Pirmojo pasaulinio karo atkūrę savo valstybę, lietuviai, jau kaip laisvi laisvo krašto žmonės, siekė plėsti savo akiračius, geriau pažinti pasaulį – kitas tautas, kultūras. Lietuvių keliautojai taip pat norėjo, kad į pasaulio žemėlapių sugrįžusios Lietuvos valstybės vardas būtų žinomas kitų kraštų žmonėms. Vasario 16-osios Lietuvoje iškilo du garsūs keliautojai – Matas Šalčius ir Antanas Poška. Jų kelionių pasakojimai, skelbti spaudoje ir knygose, tuo metu tapo vienais skaitomiausių. Jais žavėjosi mokiniai, ūkininkai, namų šeimininkės.

Mātas Šālčius (1890–1940) – mokytojas, žurnalistas, vertėjas, valstybės veikėjas, mokėjęs daug pasaulio kalbų. Į pirmąją kelionę iš Rusijos imperijos pavergtos tėvynės jis išvyko ne savo valia: dalyvaudamas Rusijos mokytojų suvažiavime, viešai pasmerkė caro politiką Lietuvoje ir dėl to buvo priverstas emigruoti. Lietuvai paskelbus nepriklausomybę, M. Šalčius grįžo į tėvynę valstybės ginti ir kurti: kartu su kitais steigė Šaulių sąjungą, redagavo jos žurnalą, telkė pilietinei veiklai šalies mokytojus, o vaikams vertė Hanso Kristiano Anderseno pasakas.

1929-aisiais su Antanu Poška jis motociklu leidosi į kelionę Indijon. Abu keliautojai pasiekė Iraną. Bendrakaiviui susirgus, M. Šalčius kelionę tęsė vienas – aplankė Indiją, Kiniją, Filipinus. Keliaudamas nuolat rašė reportažus Lietuvos spaudai. Po ketverių kelionės metų, šiuos reportažus sudėjęs, išleido knygą „Svečiuose pas 40 tautų“. Už ją „Spaudos fondas“ M. Šalčių apdovanojo 1 000 litų premija, kurią jis skyrė naujai kelionei – į Pietų Ameriką. Per penkerius metus apkeliavęs Argentina, Boliviją, Braziliją, Čilę, Paragvajų, Urugvajų, 1940-aisiais staiga susirgęs mirė Bolivijoje.

Antānas Poškā (1903–1992) – mokslininkas, rašytojas, žurnalistas, gerai mokėjęs tarptautinę esperanto kalbą. Drauge su M. Šalčiumi išvykęs iš Lietuvos, jis gerokai vėliau pasiekė Indiją. Ten baigė Bombėjaus universitetą, dalyvavo archeologinėse ekspedicijose Rytų kraštuose. Patyręs daug nuotykių ir išbandymų, po aštuonerių metų grįžo į Lietuvą. Apie savo kelionę parašė knygų seriją „Nuo Baltijos iki Bengalijos“. Antrojo pasaulinio karo metais A. Poška gelbėjo žydus. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, pats buvo

Matas Šalčius

Antanas Poška

suimtas ir ištremtas į Šiaurės lagerius, vėliau – į Vidurinę Aziją. Taip prasidėjo jo priverstinės „kelionės“. Net būdamas tremtiniu, stengėsi dirbti archeologo, etnografo darbą, rašė knygas. Į tėvynę galėjo sugrįžti tik 1959-aisiais. Čia daug bendravo su jaunimu, populiarino esperanto kalbą ir keliones, skaitė paskaitas, rašė atsiminimus – savo gyvenimo pavyzdžiu įkvėpė ne vieną būsimą Lietuvos keliautoją.

Sužinojęs apie kelionių draugo M. Šalčiaus mirtį Bolivijoje, A. Poška į Lietuvės spaudą parašė tokį nekrologą, kuris buvo paskelbtas paskutinėmis laisvos Lietuvos Respublikos dienomis:

„Nedidelis mūsų kraštas, nedaug turim ir stipresnių asmenybių. Viena iš tokių brangių mūsų Tėvynei dovanų buvo į jokių rėmus ir formas netelpanti Mato Šalčiaus asmenybė. Juk niekas nenuginčys, kad velionis turėjo nepaprastą iniciatyvą, retus gabumus darbui, veik niekur nesutinkamą drąsą ir nenugalimą pasiryžimą, o vis dėlto jis nepadarė karjeros, nesusikrovė tūkstančių.

Matas buvo ne smulkmenų žmogus. Bet velionis buvo lietuvis, lietuvis, visa širdimi ir siela pasiaukojęs Tėvynės laisvei ir gerovei. Šioj srityj jo principai buvo nepajudinami ir jokių šunuo-degavimų ar kompromisų jis nežinojo: nevertė savo kailio, nepardavinėjo sielos. Jis buvo rūstus blogybių neigėjas ir kritikas – štai kodėl jam teko be algos, be paauskštinių ir ordinų visą gyvenimą dirbti Tėvynės labai ne nustatytomis valandomis su kelionpinigiais ir dienpinigiais, bet labai dažnai neturint net duonos.

Velionio gyvenimo troškimas buvo šviesesnė Lietuvių Tautos ateitis. Jis keliaudamas svajojo dar daug gero savo kraštui padaryti, kalbėjo apie gelbėjimą tų milijonų mūsų tautiečių, kurie išsimėtę tarp svetimųjų nutausta ir amžiams žūva Lietuvai. Jis taip pat tikėjosi išjudinti tautiečius, išskeldamas lietuvių ir indų giminingumą bei kilnią lietuvių kilmę.

Būdavo kelionėj valandų, kada mes, užmiršę alkį, žaizdas, nuovargį ir visas nelaimės, kur nors Afrikos ar Azijos pakampėj užtraukdavom lietuvišką dainelę. Ir velionis džiaugdavosi kaip vaikas, kad lietuviškos dainos klausosi sfinksas su piramidėmis, Sinėjaus kalnai, Judėjos slėnis, Libāno kedrai, Bagdādo sarajai ar Irāno tarpekliai.

Tokių drąsių vyrų, kaip velionis Matas, aš dar niekur nesutikau. Jis buvo žmogus, kuriam nič nieko nebuvo baisaus pasauly. Kasdieniniai pavojai, žaismas mirties žiotyse jo ne tik nebaugino, bet, priešingai, dar daugiau masino.

Velionis buvo širdies žmogus, nors kai kada atrodydavo šiurkštus ir stačiokiškas. Bet užtek-davo pamatyti, kaip jis džiaugdavosi laimės akimirkomis ar savo krašto laimėjimais, kad įsitikin-tumei jo nuoširdumu.

Lietuva neteko didelio žmogaus. Jis atsigulė tolimoje šalyje, bet jo darbai ir nuopelnai pasi-lik lietuvių kultūros ir laisvės kovų istorijoje.“

Antanas Poška „Džiaugsmų ir nelaimių draugą prisiminus“. – *Vilniaus balsas*, 1940. VI. 11.

Ketverių metų kelionės po Europą, Aziją ir Afriką aprašymas

PATRIOTŲ TAUTA

Vieną dalyką pastebėjau tarp visų čekų – tai didžiavimasis savo valstybe. Jie mano, kad dabartinė jų valstybė yra didelis jų tautos laimėjimas. <...>

Čekai pasižymi nepaprastu savarankiškumu ir tikrumu savim. Kiekvienas jų nuo žemiausio tarno iki pirmutinio valstybės vyro turi savo nuomonę ir savarankiškai sprendžia apie viską. Kiekvienas čekas, neišskiriant jokio luomo, gyvai domisi savo šalies likimu ir politika. Namų tarnas, kur buvau sustojęs, labai protingai kalbėjo apie artimus rinkimus į jų seimą ir apie santykius su kaimynais. <...>

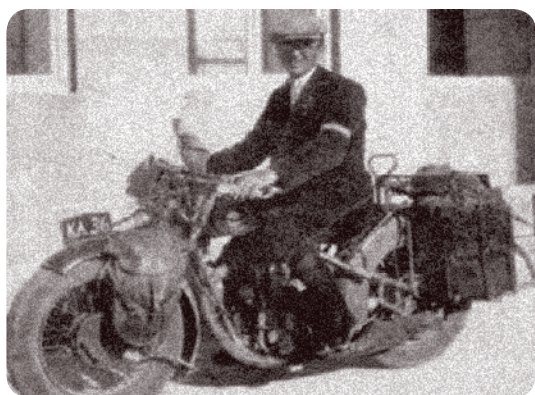
Apsireikalavęs Prahoje, išvažiavau toliau į pietus. Kelias iš lėto ėmė kilti aukštyn: dabar įvažiuau į Morāvijos kalvas. Pasikėlęs 100–200 metrų nuo Prāhos slėnio, radau ūkanotą, lietingą ir vėjuotą orą. Plentai ir čia buvo apsodinti trešnėmis. Išvažiavęs iš Prāhos, kely sutikau pora jaučių pakinkytą vežimą. Važiuotoja buvo jauna, skaistaveidė čekaitė su savo motina. Jos margi jaučiai buvo drūti, stiprūs ir gerai atrodė. Tokios negalima buvo paleisti nenufotografavus. Paprašius, kad sustotų, ji mielai tatai padarė, persiklėstė skepetaitę, kad geriau atrodytų, ir aš savo aparatu nutraukiau pirmą nuotrauką šioj kelionėj. <...>

SAULĖTOJI ELADA

„ELENIKI DIMOKRATIA“

<...> Man pasirodė, kad Graikijos pusėj buvo net gražesnė diena ir šiltesnis oras. Ant muitinės sienų aiškiomis raidėmis buvo parašyta: „Eleniki Dimokratia“, graikiškai reiškia „helėnų (tai yra, graikų) respublika“. Man tie žodžiai čia turėjo dvigubai malonios reikšmės. Vadinas, jau esu laisvųjų helėnų šaly, žilojoj Graikijoje, Homero tėvynėj!

Saulutė vos vos tebežvelgė pro kalnų viršūnę ir veikiai taisės visai pasislėpti, kai aš baigiau sienos perėjimo formalumus ir susidūriau su klausimu: „Kas dabar toliau daryti?“ Nakvoti Kuloj nėra kur, o į artimiausią miestelį Sidirokastroną buvo 26 kilometrai. Sargybiniai mane įspėjo, kad turėsiu blogo kelio, ir net patarė pasisamdyti automobilį nuvažiuoti iki miestelio. Bet kaip motociklistas gali važiuoti automobiliu, įsikrovęs į jį savo mašiną? Tai būtų įžaidimas! Jei galima išvažiuoti automobiliu, tai juoba galima prasisprausiti ir „plieno oželiu“. Maniškis, tiesa, buvo kiek nukentėjęs, bet kas bus, tas bus – ryžausi leisti į Sidirokastroną. Nespėjau gerai nė apsidairyti, kai pasijutau bevažiuojas tuopomis ir činaromis apaugusiu keliu už miestelio. Iš pradžios kelias ėjo lyguma, o paskui vėl pasuko į kalnų tarpeklį, į vadinamąją Rupelio perėją. Čia gamta buvo nepaprasto grožio. <...> Įvargintas sunkių prietyrių Serbijoj ir Bulgarijoj, tokio gamtos grožio akivaizdoj vėl atgavau gerą nuotaiką, ėmiau niūniuoti ir net šūkauti skardžiam tarpekly. Ginę savo avių kaimenes piemenys su nuostaba žiūrėjo, ko man taip buvo linksma. <...>

Antanas Poška

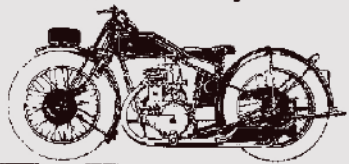

Generalinė Atstovybė
Lietuvoje.

Kaunas, Mažoniu g-vė 9 nr. Tel. 16-62

Gauti nauji motociklai 350 cm³ ir 500 cm³

pavyzdžiai.

Kelionė iš KAUNO į INDIJĄ
p. p. Šalčius ir Paškevičius
atlieka motociklu **F. M.**

PIRKĖJAMS LEIDŽIAMA NAUDOTIS KREDITU

Motociklo, kuriuo keliavo Matas Šalčius ir Antanas Poška, reklama Lietuvos spaudoje

Matas Šalčius ir Antanas Poška

LIETUVIŠKOS KULTŪROS ŽMONĖS

Haifoje supažindino mane su viena šeima iš Lietuvos, kuri pasikvietė į save vakarienės. Lietuviai ji gyveno Sargėnuose. Į čia atvažiavo su dukra ir sūnum. Pas juos radau dar vieną pilietį iš Marijampolės. Pirmas daiktas, puolęs į akis šioj draugystėj, tai visų buvusiųjų sklandus kalbėjimas lietuviškai. Ypač maloniai, stačiai tobulai, kalbėjo marijampolietis. Antras daiktas – tai vaišingumas. Vakaruose, jei ir vaišinama, tai nykštukiškai – daug blizgančių lėkščių ir keletas porų peilių ir šakučių, o kandamo šykštu. Gi čia tuojau stalas apkrauta visu kalnu aukso obuolių, vynuogių, figų, bananų ir dar kitokių Palestinos žemės dovanų, vynu, kepsniais ir kitokiais skanėstais. Tai yra toks žavėtinai savas, suprantamas vaišingumo būdas. Kurie yra mūsų lietuviško papročio požymiai? Aš manau, ši šeima davė man atsakymą. Vaišingumas, nuoširdumas; ne aitriai saldus ir veidmainiškai meilus, bet paprastas apsiėjimas; suturėtas, laisvas nuo tuščių tauškalų atvirumas ir nevaržymas svečio bet kuriuo įkyrumu ar apeigingumu.

Ar apskritai esama kokios ypatingos lietuvių kultūros? Iš šių žmonių matyt, kad jos esama ir kad ji skirtinga nuo mūsų kaimynų, kurių žydai yra visai kitokie. Palestinoj tatai labai aiškiai davėsi pastebėti.

Studentai pranešė, kad pasiruoščiau paskaitai Technikumo salėj. Mieste išlipino skelbimus: „Lietuvos žurnalistas (toks ir toks) skaitys: Kelionės įspūdžiai Kaunas–Haifa. Įėjimas 3 1/2 piastros; studentams ir darbininkams 2 piastrai.“

ROMĖNŲ PILYJE ATLITE

Vakare įvyko mano paskaita Technikume. Hái fos žydų visuomenė pasirodė ir aukštai intelektualiai. Nors buvo gražus oras ir mokama už įėjimą, susirinko per 300 žmonių. Tiekui maloniau ir kalbėti. Papasakojau jiems apie Lietuvą, ypatingai paskutiniųjų metų ūkišką kūrybą ir uždavinius ateity. Trumpai nuvaizdavau pervažiuotą Europos šalių būtį. Pabrėžiau Rytų ir Vidurinės Europos dabartinių sienų netikslumas. Keletu žodžių paminėjau savo patyrimus arabų ir žydų Palestinoje. Ruošėjai ir klausytojai padėkojo man už paskaitą.

<...>

LIETUVIŠKOS KALBOS LYGINIMAS SU SANSKRITIŠKA

Norėjau baigti pasikalbėjimą ir atkreipiau dėmesį į paduotą lapą pasirašyti, bet Gandis ėmė savo keliu manęs teirautis.

– Tai tamsta iš Lietuvos?

– Taip, iš Lietuvos, – atsakiau, – tai yra naujai atsistačiusi po karo Baltijos respublika, gyventojų skaičius artinasi į 3 milijonus; sostinė Vilnius, bet užgrobus ją lenkams su mažesne puse teritorijos, sostinė laikinai įkurdinta Kaunė; lietuviai daugiausia ūkininkų tauta, kaip ir Indija; paskutiniu metu ir ten prasidėjo veikimas, kad būtų namie verpiami ir audžiami linai, kurie atstoja mūsų medvilnę; lietuvių kalba artima sanskrito... – pradėjau savo paprastą, tūkstančius kartų kartojamą informaciją.

– Žinau, girdėjau apie Lietuvą. Tamsta sakai, lietuvių kalba panaši į sanskritą; tai kaip bus, pavyzdžiui, lietuviškai: „I wish all the best?“

– Linkiu viso labo, – paprastai ir įmanomai tardamas, atsakiau.

– Labo, labi, labhe... – ėmė linksniuoti ar asmenuoti vienas klausiusių iš šalies Gandžio bendradarbių, – tai yra panašumo. – Bet pats Gandis sustojęs ir virtęs dėmesiu tartum abejojo ir vėl užklausė:

– O kaip bus lietuviškai I am?

– Aš esu!

– Tai jau visai sanskritiškai skamba.

– O kaip bus lietuviškai You, we, he, they?

– Tamsta, jūs, mes, jis, jie...

– Tamsta, kaip marati kalba tame arba tu – tai labai panašu.

– O kaip lietuviškai father, mother?

– Tėvas, motina, motė; woman – motera, moteriškė.

– Matra, matra... panašu! – ėmė šnibždėti šalia sėdinčių būrelis Indijos mergaičių.

– Aš pastebėjau ir daugiau šiandieninių panašumų marati ir gudžarati kalbose, – tarčiau. – Pavyzdžiui: ačia – „labai gerai“ reiškia, o lietuviškai – „dėkui“; kia manta? – maratiškai, o lietuviškai mes turime „ką manai?“ – „ką galvoji?“ reiškia. Gudžarati apskritą paplotainišką duoną vadinama rotuli – lietuviškai „rutulys“. <...> Paskaičiau nuo vieno iki dešimt. Daugumas esančių ėmė kartoti paskui.

- Ašt! daš! – kartojo keletas asmenų man baigus, sakydami: – Labai panašu.
- Visa tai labai įdomu, – tarė Gandis: – jūs vartojate lotynų raides?
- Lotynų!
- Tikyba?
- Katalikų daugumas.
- Tai labai įdomu, – dar kartą pakartojo Gandis ir pridūrė: – Labai malonu matyti svečią

taip iš toli!

Jis norėjo dar kalbėtis, bet vienas aplinkinių priminė, kad metas maldai eiti.

Gandis tuo tarpu paėmė popieriaus lakštą ir parašė angliškai:

„I wish independent Lithuania all prosperity“ – Linkiu nepriklausomai Lietuvai gerovės, – ir pasirašė: „M. K. Gandhi“.

Atsisveikinant priminė, kad iš Rygės vienas profesorius jam rašas laiškus.

VAKARINĖ MALDA

Kiemas buvo kimšte prisikimšęs žmonių baltais trinityčiais. Daug jų tarpe buvo moterų, daugelis jų senų, šlubų, kuprotų, su ramentėliais besiramstančių. Minia sujudo, subangavo, kai pasirodė Gandis. Jaunesniųjų eilėse pasigirdo: „Gandi ki dže!“ „Mahatma Gandhi ki dže“, lygu mūsų „Valio Mahatmai Gandžiui“.

Jis nusileido nuo verandos į vidurį vejų ir atsiklaupė. Visi aplinkiniai pasekė jo pavyzdžiu. Pasigirdo Mahatmos senyvas, bet tvirtas maldos balsas. Visi kartojo paskui. Brahmanų tikyba bendrą maldą labiausiai pripažįsta atvirame ore.

Pabaigus maldos žodžius, pasigirdo moters balsas – giesmė. Jos gaida nuostabiai priminė senovės lietuvių gaidą – ji lygi, „ištrauktime nata“, kaip „Siuntė mane motinėle“, „Saulėlė raudona“, „Vai tu putinėli“ ir kitos, kuriose girdima vakaro roma ir jaučiami auksiniai saulėlydžio laukai.

Tai buvo Indijos tautos giesmė, vienas jos himnų. Pirmasai posmas toks:

<...>

Mūsų Indija yra geriausia pasaulyje.

Mes esam jos lakštingalos, o ji – mūsų sodas.

Lėtai išsiskirstė. Aš tame pasikalbėjime ir vakaro maldoje pajutau Indiją – jos pasiryžimą ir stiprybę.

<...>

GANDŽIO ASMUO

Gandis padarė man didelį išpūdį.

Iš pažiūros atrodo menkas, išdžiūvęs žmogutis su akiniais, nutriušusiais ūseliais ant viršutinės lūpos. Tame senioky, primenančiame paprastą tamsiaodį indusą, sunku įpažinti buvusį Londono universiteto auklėtinį ir „Inner Temple“ advokatą. Dėvi savo ranka suvertptus balto chadaro marškinius, vaikščioja nuogom kojom, pusiau basnirčias, sėdi stačiai ant aslos kaip visi

indusai ir kiti Āzijos gyventojai. Galva skusta, tik ant maumens palikta ilga striuoga plaukų, primenanti Zaporožės kazokų čiubą. Veidas raukšlėtas, vienas dantis iš burnos kyštelia, kai kalba. Žodžiu, iš pupų nevaromas.

Jeigu jis reikėtų spręsti vien iš pažiūros, tai galima sutikti su kažin kieno ten iš anglų posakiu, kad jis yra „pusplikis fakyras“. Bet pakalbėjęs su juo keletą sakinių, tuoj pajunti jo jėgą, pajunti, kad turi reikalą su nepaprastu žmogum. Jo senyvame balse yra kažin kokio malonumo, atsiduodančio jaunyste ir guvumu. Bet per vis labiau stebina jo galvojimo darnumas. Jame junti nepaprastą taiklumą į pačio dalyko esmę, visišką nuoširdumą ir paprastumą, kurie žymi žmonių genialumą ir jų tikrą, nederbtiną vidaus didybę.

Mano kaip laikraščių bendradarbio praktikoj ir mano kelionės metu teko kalbėtis su šimtais didesnių ir mažesnių įžymių žmonių, bet kito tokio kaip Gandis, niekur neteko sutikti. Pasitaisydavo ir iš kitų tautų ne vienas labai gražiai ir išmintingai kalbančių, bet taip paprastai ir nuoširdžiai tik jis vienas temoka kalbėti. Jauti, kad su tavim kalbėdamas jis pasako visa „iš dugno“, nenuslėpdamas nieko ir tikrai pasakydamas taip, kaip jis mano. Tai retenybė šiais laikais. Yra ir daugiau žmonių, kurie atvirai kalba, bet jų kalba nepadaro tokio įspūdžio. Nepadaro todėl, kad tas pagrindas ar tikslai, nuo kurių jų kalba plaukia, yra menki ar smulkūs. O Mahatmos kalbos paprastumas ir nuoširdumas tuojau sužavi kiekvieną todėl, kad jo tikslai, gimdą jo mintis ir kalbą, yra gryni ir kilnūs. Jauti jame didį pradmenį (principą), iškėlusį žmonišką ir kultūringą nesmurto kovą prieš šiurkštų, stačiokišką ir beširdį jėgos vartojimą ir kraujo praliejimą.

Pakalbėjęs pusę valandos su Mahatma įsitikini, kad jame matai tikrai didį vadą ne vienu indų. Galima šaipytis iš jo pusiau nuogumo, iš jo vieno danties, iš jo skustos galvos ir menkos išvaizdos, bet negalima nepripažinti galingumo jo skelbiamoms mintims.

<...>

Mahatma Gandis

PALESTĖNOJE

Neaišku buvo, iš kur tos žydų kolonijos, apie kurias mums tiek daug pripasakojo. Girdėjome, kad kadaise čia buvo įsikūręs ir vienas iš Lietuvos atvykęs maldininkas, bet pagromo metu jį arabai nugalabijo, kaip netikintį.

– Klausyk, kažkas lietuviškai dainuoja, – nustebo Matas.

– Gal galva perkaito? Reikia įsitaisyti ir mums tropiškų šalms, – pašiepiau. Bet, privažiavę arčiau, išgirdome, kad tikrai Maironio „Lietuva brangi“ traukiama. Pasukam prie dainuojančių ir girdim, kalba žydiškai. Vienas puola prie mūsų ir klausia, ar mes ne iš Lietuvos, kad lietuvišką vėliavėlę pasikabinę. Iš nustebimo mes žiūrime ir nedrįstame tikėti savo ausimis ir akimis.

– Tai gal iš Lietuvos atvažiavot, – pakartoja.

– Aha, tai tie patys, apie kuriuos mūsų laikraščiai rašė, kad aplink pasaulį keliauja motociklu.

– Tie patys, iš Kauno, sveiki, vyrai.

– O jūs, kaip čia atsiradote?

– Mes iš Lietuvos. Aš iš Šeduvės, o jis dar tik neseniai iš Kauno. Prašom, prašom, į mūsų Tėl Avivą. Čia daug žydų iš Lietuvos. Ir yra Lietuvos konsulas Tėl Avive.

Pasipylė klausimai, kaip ten gyvenimas Kaunė, ar žydus ima į kariuomenę. Kodėl visi žydai, kurie žadėjo, į Erez Izrael neišvažiuoja?

Ir taip mes atsidūrėme „Lita“ (tai yra „Lietuva“ valgykloje, restorane Tėl Avive. Susirado kelios dešimtys Lietuvos žydų, kurie mus klausinėjo apie Lietuvą ir apie pasilikusius žydėlius, ir apie savo draugus ir pažįstamus.

PO ŠVENTĄJĄ ŽEMĘ

Palestinoje aplankėme visas žydų kolonijas, ne tik tas, kuriose gyveno žydai iš Lietuvos, bet ir visus žydus, kurie norėjo pamatyti to krašto žmones, iš kurio atkeliavo darbštieji žydai. Pirmiausia mus nustebino toks Lietuvos žydų tautiškas darbštumas. Kai emigrantai iš kitų kraštų net nenori dirbti, o užsiima smulkia prekyba ir vengia dėtis į „kvucas“, t. y. komunas, Anglijos, Amerikos ir kitų kraštų žydai remia palestiniečius tik pinigais. O pinigų reikia milijonų – ir svarų, ir dolerių, nes visas kraštas tik dykuma su retai kur sutinkamais nusususiais gumbuotais, ožkų nugrauztais stuobriais.

„Žemė, kuria jūs vaikštote, buvo tokiap at vėjo nušluota dykuma. Ją reikėjo laistyti – o vandenį semti iš 200–300 metrų gilumos. Dykumos plotą reikėjo perkasti, kad išnaikinus „inžilį“ – dykumos augalą, kuris siurbia savo šaknimis drėgmę. Vietomis reikėjo nuvalyti laukus nuo sunėšto smėlio pusynų ir pakeisti jį molio sluoksniu, kad laikytųsi nesusigėrusi drėgmė žemės paviršiuje... Ir tik tada buvo galima sodinti tuos „pardesus“, apelsinų ir citrinų medžius, ar paversti ariamais laukais.

Dykumos plotus reikėjo pirkti iš beduinų ir ginti juos nuo sodų ir vaismedžių nuganymo.

<...>

– Ar gailitės išvykę iš Lietuvos, – klausiamo.

– Ne, mes Lietuvos žydai, matėme, kaip kūrėsi Lietuvà, mes patys padėjome jums savo valstybę sukurti, Lietuvoje net buvo žydų reikalų ministras. Žydai sugyveno ir bendravo su lietuviais. Mes iš jūsų išmokome kurti savo tėvynę. Eraz Izrael valstybę sukūrė Lietuvos žydai pagal jūsų pavyzdį. Tik Lietuvos žydai yra tikri patriotai, pasiaukoję savo valstybės atkūrimui net gyvybės kaina. Bet tam reikėjo ir kapitalo. Daug mums padėjo Amerikos, Afrikos ir kitų kraštų žydai.

APIE PIRMĄJĮ SUSITIKIMĄ SU TAGORE

Kada 1934.III.19 aš, Tagorės pakviestas, atvykau į jo Visvavaljalą (universitetą) skaityti paskaitas, tai jau buvau gerai susipažinęs su Indija. Aš seniai jau buvau skaitęs daugelį jo raštų ir nemažai apie jį girdėjęs pasakojimų.

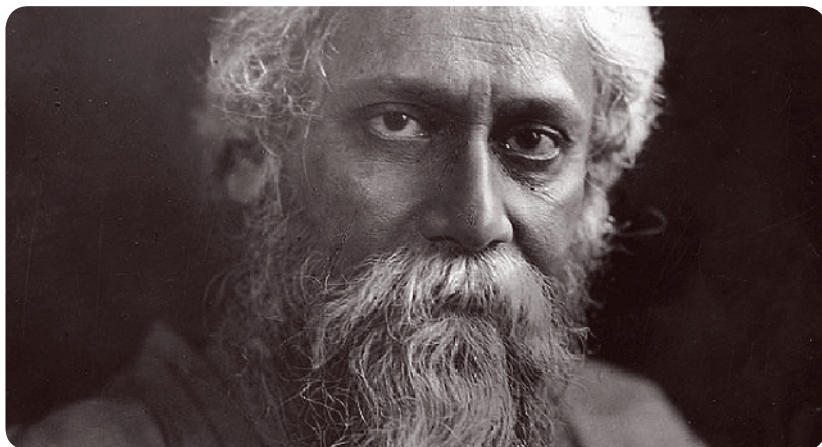
Mano pirmas susitikimas įvyko 19 kovo saulėlydžio apeigų metu, kurios Tagorės dvare Šantiniketanė jau beveik visą šimtmetį praktikuojamos. Tagorei tada jau buvo 74 metai, ir jo garbė buvo nuskambėjusi visame pasaulyje. Kadais buvęs gražus ir energingas vidutinio amžiaus šviesiaodis ir tamsių plaukų vyras, tada jau buvo žilas, kiek susikūprinęs senelis. <...>

Saulėlydžio apeigose jis dėvėdavo raudoną, platų, plačiomis rankovėmis apsiaustą ir lietingomis dienomis apsimaudavo purpurinę maišelio formos kepurę. Avėjo mediniais sandalais. Jokių papuošalų ar blizgučių nedėvėjo.

Žvilgsnis kerintis – pradžioje malonus, toliau gėstantis, tolstantis, tartum susigėdęs. Balsas žemas, ramus, bet aiškus ir raminantis.

Mahatma Gandis
ir Rabindranatas
Tagorė

Rabindranatas Tagorė

Prieš saulėlydį dvaro parke pradėjo rinktis būreliais mokiniai ir mokytojai. Iš savo rūmų keliolikos mergaičių, pasipuošusių gėlių vainikais, lydimas išėjo ir poetas, kaip jį vietiniai mėgsta vadinti. Jį sutinka universiteto dėstytojai ir svečiai, kurių Šantiniketane per metus apsilanko per metus apsilanko keliolika tūkstančių. Paskui juos seka visi mokiniai. Procesija eina pro Kalabhavan, „Čaiti“ ir Čalim medį prie šventyklėlės aikštės, kurioje senosios aikštės, kurioje senosios varpinės (tikriausiai gonginės) pakilimu esti pakloti kilimai. Čia poetas sėdasi. Arčiau jo kojų paliekama vieta svečiams, prie kelių jį supa mergaitės, o už jų dėstytojai ir klausytojai.

Poetui atsisėdus, jo „sostas“ apdedamas žiedais ir vainikais. Poetas sėdi rytietiškai sukryžiuojęs kojas – jo kojų padai išdažyti turmerika ir raudonai.

Pagal dvaro paprotį, visi prisimena tos dienos nuveiktus darbus, kūrėjai skaito savo kūrinių ištraukas. Paskutiniu metu skaito savo kūrybą Tagorė pats. Tais metais dažniausiai tai būdavo savo dainų naujos redakcijos arba straipsniai kultūriniais ... klausimais.

Tą dieną nebuvo svečių iš tolimų kraštų, tai man teko garbingiausioji vieta sėstis prie pat poeto kojų. Aš pasisveikinau su Tagore indiškai, pridėdamas prie krūtinės sudėtais delnais rankas ir nulenkdamas galvą.

Tagorė atsakė tuomi pačiu pasveikinimu, bet greit pakėlė ranką virš mano galvos ir sumurmėjo palaiminimą. Po šio pasisveikinimo man reikėjo pasisakyti, kas aš ir ko siekiu.

Poetas man paskyrė rytojaus dieną audienciją. Saulei pasiekus horizontą, visi sustojo ir pradėjo giedoti atsisveikinimo himną, o vėliau tapusį nacionaliniu himnu „Mataram Svadha Nilanga“.

Klausimai ir užduotys

1. Susipažinote su dviejų keliautojų pasakojimais. Aptarkite, į ką šie keliautojai kreipia dėmesį, ką savo kelionėje jie pažįsta, supranta ir perduoda tautiečiams. Glaustai užrašykite, ką svarbaus iš jų pasakojimų sužinome apie Čekiją, Graikiją, Palestiną, Indiją.

2. Su kokiomis pasaulinio garso Indijos asmenybėmis susipažįsta lietuvių keliautojai? Pasiskirstę grupėmis, surinkite apie šias asmenybes, jų politinę ir kultūrinę reikšmę, ryšius su Lietuva daugiau žinių iš patikimų informacijos šaltinių. Ką nauja apie šias asmenybes sužinome iš A. Poškos ir M. Šalčiaus? Kokios savybės lemia šių Indijos asmenybių dvasinę lyderystę? Kuo šios asmenybės, jų idėjos, laikysenos yra įdomios, svarbios Jums?
3. Ką keliaudami po pasaulį A. Poška ir M. Šalčius sužino, supranta apie Lietuvą ir lietuvius?
4. Ką apie M. Šalčiaus asmenybę sužinojote iš A. Poškos parašyto nekrologo? Kokius kelionės draugo asmenybės bruožus Lietuvės visuomenei stengiasi išryškinti nekrologo autorius? Kodėl? Ką nekrologo tekstas pasako apie patį A. Pošką, jo asmenybę?
5. Abu keliautojai rašo publicistiniu stiliumi, būdingu žiniasklaidai. Juo rašantis autorius stengiasi skaitytoją informuoti, nevengdamas išsakyti ir savo požiūrio, vertinimo. Publicistinis stilius pasižymi dalykiška, tikslia kalba, kartais – vaizdingu bei emocingu kalbėjimu. Pasirinkę keliautojų pasakojimų ištraukų, pagrįskite tezę, kad M. Šalčiaus ir A. Poškos kūriniai yra publicistiniai.

Pauliaus Normanto nuotrauka

Apie Joną Meką

Nors mūsų emigracija į kitus kraštus trunka jau ne pirmas šimtmetis, ligi Jono Meko neturėjome tokios gražios ir pilnos, tokios realios Tėvyinės vizijos, regėjimo iš begalinio tolio.

Sigitas Geda

Gal tai tiesos skelbėjų ir pranašų dalia – į tėvynę grįžti per svetimas žemes. Jonas Mekas – tai lyg žmogus iš Rojaus, savo menu ateinantis liudyti, kad tas Rojus yra, galbūt čia pat, ir kad jis yra galimas. Jo buvimą liudija garsas, atspindys, pažvelgimas, judesys, žodis.

Marcelijus Martinaitis

Jonas Mekas

Jonas Mėkas (g. 1922) – pasaulį „užkariavęs“ lietuvių menininkas, poetas, rašytojas, vadinamas JAV avangardinio kino krikštąteviu. Jis draugavo ir dirbo su vienu iš „bitlų“, dainų kūrėju Džonu Lenonu, su dailininku Salvadoru Dali, su Fluxus meno pradininku Jurgiu Mačiūnu.

J. Mekas gimė lietuvių ūkininkų šeimoje Semėniškių kaime, netoli Biržų. Antrojo pasaulinio karo metais baigė Biržų gimnaziją, lankė garsaus režisieriaus Juozo Miltinio teatro studiją, dalyvavo pagrindinėje antinacinėje veikloje. 1944-aisiais nuo sovietų kariuomenės pabėgo į Vakarų. Vokietijoje studijavo filosofiją ir literatūrą, pradėjo rašyti noveles, su draugais leido avangardinį žurnalą „Žvilgsniai“.

1949-aisiais J. Mekas atvyko į JAV, įsigijo filmavimo kamerą ir pradėjo fiksuoti savo ir kitų gyvenimo akimirkas. Kartu jis mokėsi kino meno – iš žinomų kūrėjų ir savarankiškai. Netrukus tapo vienu iš avangardinio Amerikos kino pradininkų. J. Mekas organizavo pasaulinius avangardinio kino festivalius, redagavo kino žurnalus, avangardo meną aptarinėjo straipsniuose, įkūrė Amerikos avangardinio kino archyvą.

Menininkas gyvena ir dirba Niujorke. Daug keliauja po pasaulį, pristatydamas savo ir savo draugų kūrybą. Jau Sąjūdžio metais J. Mekas tapo jaunųjų Lietuvos režisierių mokytoju: jo namuose ir archyve Niujorkėje lankėsi ir studijavo daug šiandien žinomų lietuvių menininkų.

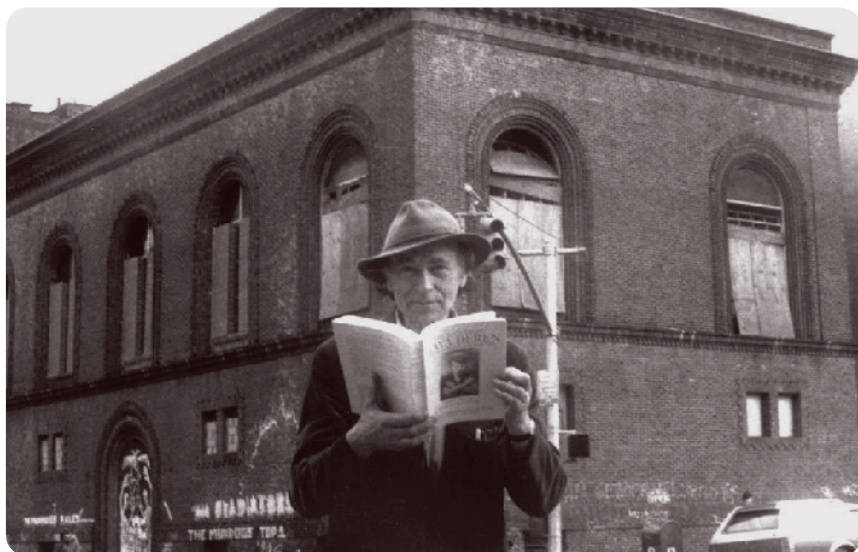
J. Mekas niekada neatitrūko nuo Lietuvos. Savo eilėraščius ir esė daug dešimtmečių rašo lietuviškai. Pasaulyje pabrėžia esąs lietuvis, Lietuvos žmogus. Menininkas, žvelgdamas iš pasaulio, remdamasis įvairių kultūrų patirtimis, nuolat svarsto, kuo savita Lietuva, lietuvių kultūra.

J. Meko kino filmai žiūrimi visame pasaulyje, jo knygos skaitomos Amerikoje, Anglijoje, Japonijoje, kitose šalyse. Lietuvių menininkui savo kūryba pavyko „užkariauti“ pasaulį.

Vilniuje šiandien veikia Jono Meko vizualiųjų menų centras.

Menininkas sako: „Lietuviai yra dabar visur. Jie yra kaip bitės, renka medų iš visur. Tik tikėkimės, kad Lietuvą bus jiems avylis, kad Lietuvą neuždarys jiems durų. Aš žiūriu į juos kaip į mūsų langus į pasaulį. Per juos daug visa ko gero, numatyto ir nenumatyto, bet visai kitokio ir kito, į Lietuvą įkris. Bet lietuvis pasiliks lietuviu, kur jis bebūtų – Lietuvoje ir pasaulyje.“

Jonas Mekas
prie Amerikos
avangardinio
kino archyvo

„Laiškus iš Niekur“ Jonas Mekas 1994–1995 metais rašė Lietuvoje leidžiamame „Valstiečių laikraštyje“. Kai tėvynėje vieno intelektualinio leidinio žurnalistas menininko paklausė, kodėl jis rašo laiškus ne kokiam kultūros žurnalui, o kaimo laikraščiui, Mekas kiek susierzinęs atkirto: „Stebiuosi, kodėl jūs iki šiol nesuprantate, kad kaimas – taip pat kultūra!“ O privačiai menininkas vis sako: „Aš – ūkininko vaikas. Aš užaugau kaime, bet, kaip matot, nesu visai kvailas, maiše manęs neparduosit... Miestuos per daug cemento ir batų, batukų. Kultūra yra basose kojose. Kultūra yra šaltuos ryto rasos gintaruos. Ir arklio prunkštyme. Neužmirškime savo arklių!“

JONAS MEKAS. Laiškai iš Niekur

Daug keliauju. Tai žmonės manęs vis klausia, iš kur aš. Tai sakau: aš gimiau ir išaugau Lietuvoj. Gyvenu Niujorke. O mano kraštas dabar yra kultūra.

Tai jie žiūri į mane, mirksi: a, juokdarys.

Bet aš kalbu labai rimtai. Dabar aš įdomaujuos tikrai kultūra. O kultūra yra visur ir niekur.

Tai ir nutariau šituos savo laiškus taip pavadinti: *Laiškai iš Niekur*.

Klausimai ir užduotys

1. Kaip prisistato J. Mekas? Kokie svarbiausi jo autobiografijos akcentai? Kuo jie netikėti?
2. Kaip suprantate pasakymą, kad mano kraštas – kultūra, kuri yra visur ir niekur?

Jono Meko filmų
kadrai – Jurgis
Mačiūnas,
Džonas Lenonas,
Joko Ono, *lmb.lt*
archyvas

ŠEŠTAS LAIŠKAS

Pasaulis, ir Lietuva, vis daugiau ir daugiau girdi apie Jurgį Mačiūną. Kaunietis jis buvo. Gyveno ir dirbo Niujørke. Mirė vėžiu Bòstone, 1978 metais. Fluxus, jo sukurtas meno judėjimas, dabar jau linksniuojamas kartu su kitais svarbiausiais dvidešimtojo amžiaus meno judėjimais, Jurgis šį žodį ištardavo „fliksus“. Angliškai jis ištiriamas „flaksus“. <...>

Jurgis visados bus lietuvis. Didelė Fluxus programos dalis susideda, išplaukia iš jo vaikystės prisiminimų - iš vaikų žaidimų. <...> Jurgio indėlis į Vakarų meno išsivystymą yra lygiai svarbus, kaip Čiurlionio! <...> Jurgis su Čiurlioniu pasitiks mus prie Rojaus Vartų ir mus įleis! Su sąlyga, aišku, kad mes dar nebūsime užmiršę savo mažų, nesvarbių dainų...

Klausimai ir užduotys

1. Naudodamiesi patikimais informacijos šaltiniais, sužinokite daugiau apie J. Meko bičiulį J. Mačiūną ir jo sukurtą meno judėjimą Fluxus. Kuo jis nustebino pasaulį?
2. J. Mekas lygina J. Mačiūną su M. K. Čiurlioniu. Pasvarstykite, kodėl. Ar sutinkate su tokiu palyginimu?
3. Pamėginkite su klasės draugais sukurti „fliksinį“ meno kūrinį arba iškrėsti „fluksinį“ pokštą.

Jurgis Mačiūnas

VIENUOLIKTAS LAIŠKAS

<...> Kalbant apie kalbą, aš prisiminiau neseniai savo kelionę per Japòniją. Japonai labai praktiški ir gudrūs žmonės, jie visados ir iš visko mokus. Tai buvo įdomu, kai Tòkijo Seibu auditorijoje salė buvo pilna, jie paprašė, kad skaityčiau lietuviškai. Sakau, gal su vertėju, ar kaip... Ne, jie sako, mes norim girdėti tavo poeziją lietuviškai. Skaityk lietuviškai.

Tai ir skačiau lietuviškai. Ir per visą laiką negirdėjau nei vieno garselio, nei šnipšt. Visi sėdėjo nuostabiai tyliai ir klausėsi lietuvių kalbos skambesio. Po to porą valandų kalbėjomės tiktai apie kalbą, kaip kalba susirišus su visu tautos būdu, siela, išmintim, atmintim, šaknimis, ir

kaip per kalbą viskas perduodama naujom kartom, ir kaip pasidalinama su kitais, kurie visai iš kitur, kaip aš dabar čia, Japònijoje; kaip kalbos skambesys, ritmas, ištariamo niuansai atveria visą potekstinį turinį. Pamesk, prarask kalbą – ir pasidarysi, pamažu, lėtai, jau kitas, ir prapulsi kitame ir kitur. <...>

Klausimai ir užduotys

1. Ką apie gimtąją lietuvių kalbą J. Mekas sužino nuvykęs į Japòniją ir ką nori pasakyti mums?
2. „Pamesk, prarask kalbą – ir pasidarysi <...> jau kitas, ir prapulsi kitame ir kitur“, – sako J. Mekas. Raštu paaiškinkite, kaip suprantate šį menininko teiginį.

Kadrai iš Jono
Meko filmo
„Prarasta,
prarasta, prarasta“
(„Lost Lost Lost“)

ŠEŠIOLIKTAS LAIŠKAS

Iš Dienoraščių

Gruodžio 23 d., 1972 m.

<...> Aš galvoju apie Lietuvą. Apie Lietuvos gamtovaizdį, nieku labai ypatingą, paprastą.

<...> O mūsų gamtovaizdis neturi didelių gamtos stebuklų. Nei didelių kalnų, nei išpūdingų slėnių, nei didelių, žemyn puolančių upių.

<...> Aš galvoju, kad visai nesvarbu, kokioj gamtoj, kokiam gamtovaizdy žmogus, tauta gyvena. Kas svarbu, yra tai, ką jis į tą gamtovaizdį įdeda.

O, mes daug daug įdėjom į savo nedidelį, kuklų, paprastą gamtovaizdį. Mes jį padarėm šiltą, trapų, mielą, lyrišką. Mes jį tokį savo dainom padarėm, savo medžio išdariniais mes tokį jį padarėm, savo poezija, savo kiekvienu judesiu ir kiekvienu palietimu mes tokį jį padarėm.

Jis buvo vienišas, ir neįdomus, ir paprastas. Bet lietuvis savo sielą į jį įdėjo, visus savo prisiminimus, ir svajas į jį sudėjo, jį savo svajom apdažė, svajų ir ilgesio dažais apdažė, ir jis augo ir augo, ir keitėsi ir keitėsi, su kiekviena karta, ir vis gražesnis ir vis gražesnis darėsi, šitas paprastas Lietuvos gamtovaizdis, šitie laukai, šitos nedidelės kalvelės, šitie laukų rėžiai, vytelių krūmeliai.

Taip, taip. Mes tiek grožio gamtoj ir aplinkoj terasim, kiek mes patys iš savęs jon įdėsim, pačia širdimi.

**Klausimai
ir užduotys**

1. Ką, būdamas Niujørke, apie Lietuvą galvoja J. Mekas?
2. Kuo ir kodėl, menininko nuomone, yra ypatingas Lietuvos gamtovaizdis? Ar sutinkate su jo požiūriu?
3. Padiskutuokite: kaip Lietuvos gamtovaizdis keičiasi šiandien? Kas jį keičia? Kokį Tėvynės gamtovaizdį Jūs norėtumėte matyti, kurti?

SEPTYNIOLIKTAS LAIŠKAS

1

Tris savaites praleidau Lietuvojė. Daug pamačiau, daug girdėjau. Bet dabar aš vėl jau Niujørke ir bandau viską išsijoti. Visi manęs prašė pasilikti ilgiau, bet aš esu dirbantis žmogus, aš turiu pareigas ir atsakomybę čia, Niujørke. Aš ne turistas. O atostogų pasiimsiu kai sukaosiu šimtą.

Nuo kur pradėti? Apie Lietuvą? Apie Lietuvą, kaip ji dirba ir tvarkosi aš girdžiu iš jaunų lietuvių, kurie mane aplanko Niujørke beveik kas dieną. <...>

Mano jauni Lietuvos draugai man buvo daug pasakoję apie Vilių Orvidą. Audrius Naujo-kaitis man net prisakė, išvažiuojant į Lietuvą, kad jeigu aš neaplinkysiu Orvido sodybos, tai, sako, jau geriau net nepasirodyk Niujørke. Tai, suprantat, aš neturėjau jokio pasirinkimo: turėjau važiuoti į Šalantus, turėjau pamatyti Orvido sodybą.

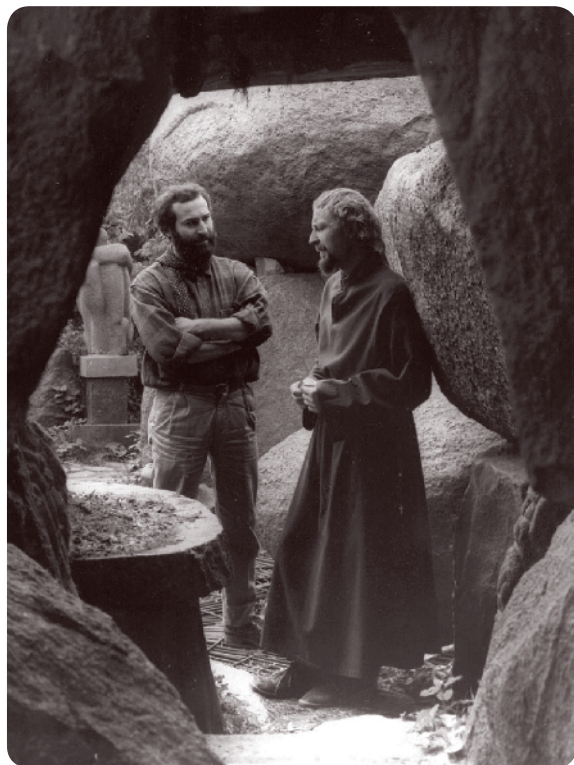
Viliaus Orvido sodyba

Nuvažiavau, ir pamačiau. Ir aš net ir dabar negaliu dar atsigauti. Ir nesuprantu, kaip Lietuvą gali turėti tokį pasaulinio masto menininką, skulptorių, kaip Orvidas, o nėra nei knygų apie jį, nei nieko. O kas dar nuostabiau: Orvido sodyba nėra net įtraukta į valstybės apsaugomų paminklų sąrašą!

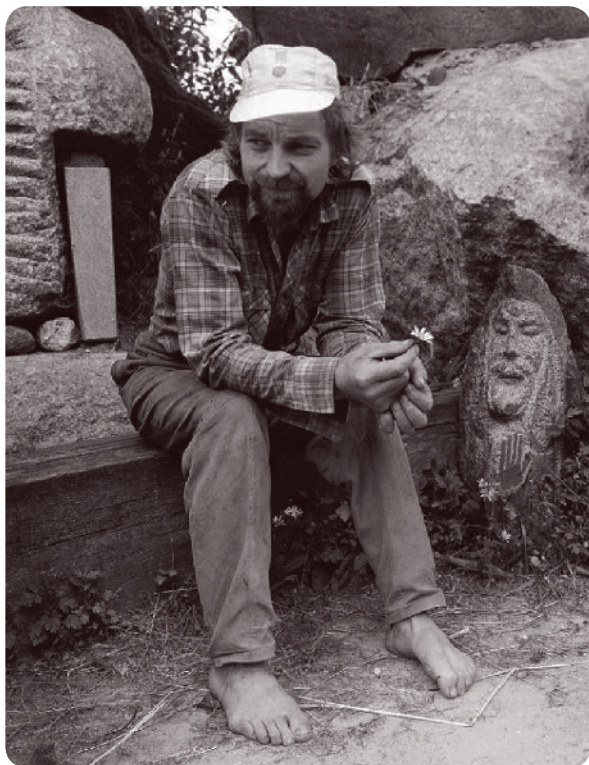
<...>

Mes turėjom Čiurlionį, kurį mes jau esame pakėlę į dievų lygį, mes turėjome Jurgį Mačiūną, kurio mes dar nežinome, nors visas pasaulis jį yra pripažinęs; ir dabar mes turime Vilių Orvidą, kurio dar nei pasaulis, nei Lietuvą nėra pripažinus, bet kuris bus, aš neturiu jokios abejonės, pripažintas ir pasaulio, ir Lietuvos. <...> Orvido stebuklas atėjo iš pat dangaus ir tokių stebuklų atsitinka labai retai.

Taip, aš nieko niekur panašaus nesu matęs. <...> Tu stovi tarp visų tų akmenų ir jauti tokią didelę žmogaus jėgą, tokią neapsakomą atsispyrimą prieš visas totalitarines jėgas. Orvido sodyba yra paminklas, himnas, odė individualizmui, žmogaus sielai; manifestas prieš viską, kas nori užgniaužti žmogaus individualumą. Ateis laikas, kai pasaulio meno studentai iš Japūnijos, Amerikos ir Paržiaus plauks į Šalantus. <...> Orvido sodyba yra mūsų Stonehenge'as (Stounhendžas), su lygiai paslaptinga paskirtim.

Italų mokslininkas Pietras Dinis ir Vilius Orvidas – brolis Gabrielius. Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka

Vilius Orvidas

Klausimai ir užduotys

1. Ką Jūs buvote girdėję apie V. Orvidą ir jo sodybą? Ką nauja ir įdomaus sužinojote iš J. Meko? Kaip J. Mekas aiškina, interpretuoja V. Orvido kūrinį?
2. Iš patikimų šaltinių surinkite daugiau žinių, vaizdinės medžiagos apie V. Orvidą, jo sodybą ir Stounhendžą. Surinktą medžiagą pristatykite klasėje. Aptarkite, ar pagrįstai J. Mekas lygina šiuos unikalius, paslaptingos paskirties kūrinius. Kokį įspūdį V. Orvido sodyba padarė Jums?
3. Pasaulyje pripažintas, Paržiuje po karo kūręs lietuvių skulptorius Antanas Mončys, Atgimimo metais aplankęs V. Orvido sodybą, jos svečių knygoje įrašė: „Apstulbęs iš susižavėjimo. Su didele pagarba, Antanas Mončys iš Paryžiaus.“ Pasvarstykite, kuo savamokslio meinininko kūrinys apstulbino garsų skulptorių.
4. Aptarkite grupėse, kokie V. Orvido asmenybės bruožai išryškėja nuotraukose.

Kūrybinė apibendrinamoji užduotis

J. Meko „Laiškai iš Niekur“ – neįprasta knyga. Kiekvienas laiškas – tai trumpa esė. Prisiminkime: esė (pranc. *essai* – bandymas) – prozos kūrinys, kuriame autorius, remdamasis savo patirtimi, apmąsto įvairius gyvenimo klausimus. Esė skatina mąstyti ir mus.

Klasėje, dirbdami grupėmis, pratęskite pasirinkto J. Meko laiško mintis savo kūryba: papildykite, iliustruokite menininko esė Jūsų sukurta tekstine, vaizdine, garsine medžiaga. Išsakykite savo požiūrį, išdėstykite savo mintis atsakydami į J. Meko iškeltus ir svarstomus klausimus. Savo kūrinius pristatykite klasėje.

Atlikdami užduotį, galite pasiremti šiais šaltiniais:

Jono Meko svetainė (anglų k.) <http://jonasmekasfilms.com/diary/>

Jono Meko vizualiųjų menų centro svetainė <http://mekas.lt/>

Taip pat galite pasinaudoti neužbaigtų J. Meko laiškų fragmentais:

* * *

„Šiandieną aš staiga supratau, kad giliai, labai labai giliai, visi žmonės yra geri! Blogis yra tik paviršiuje, žmonių įdiegtas... Bet paviršių visados galima nugriebti, su samčiu...“

* * *

„Ne, mes ne dulkėm į dulkes: mes šviesa į šviesą...“

* * *

„Vyresnioji karta vis dar tebegriauna pasaulį, teršia orą, žemę. O jaunoji karta nieko nesaiko... Ji laukia ir laukia... Ženklo iš dangaus...“

* * *

„Taip, mes buvom išvaryti, ar išsivarėme patys save iš Rojaus. Bet Rojaus sugrįžimas lygiai vėl priklauso nuo mūsų. Bet kai aš sakau, kad viskas priklauso nuo mūsų, aš nenoriu sakyti, kad mes esame visatos centras, ne. Mes atsakomingi tik už tuos Rojaus gabalėlius, kurie dar yra mumyse! Jų išlaikymas ir puoselėjimas priklauso nuo mūsų.“

* * *

„Ir aš visados būsiu su jumis, kur bebūčiau: čia, ten, ar Niekur. Nieko nėra brangiau ir švenčiau, kaip žemė, visų mūsų motina žemė, ir jūs, kurie ją mylite ir dirbate ir valgotė duoną savo prakaitu.“

Alfonso Bišbua, Viktoro Adamo „Vilnius. Šnipiškių priemiestis“, 1848 m.

Keliauti galima įvairiai – pasitelkus vaizduotę, nusikelti į tolimas epochas, nepažintas kultūras; studijuojant bebaimių keliautojų dienoraščius, laiškus, mėginti patirti tai, ką jie patyrė; nuvykus į atokiausias pasaulio vietas, atrasti savo tautos istorijos ženklus.

Susipažinkime su skirtingomis kelionėmis laiku. Iš kiekvienos jų galime pasisemti įdomių žinių, įgyti mums svarbių patyrimų – pasimokyti išminties.

Justinas Žilinskas gimė Vilniuje 1974 metais, studijavo teisę Vilniaus universitete. Jau mokykloje rašė eiles. „Mano Vilnius mano“ (2015 m.) – neįprastų kelionių laiku knyga. Rašytojui ją kurti padėjo iliustracijų dailininkė Birutė Zokaitytė, komiksų autorius gimnazistas Povilas Jankūnas, ekskursijų gidė Skaidra Kulakauskienė. Moksleivių muzikos grupė „Aristokratai“ šiai knygai sukūrė dainą „Vilnius“.

Pagrindiniai knygos veikėjai – Jūsų bendraamžiai Aistė ir Simas – užklysta į keistą, apleistą namą, kuriame atranda paslaptingą Metraštininką. Jo padedami mokiniai leidžiasi į kelionę laiku. Keliaudami jie mena senojo Vilniaus mįsles, sutinka garsias istorines asmenybes, patiria daug įvairių nuotykių. Aistė ir Simas išvysta, kaip Vilnius atrodė kuni-
gaikščių ir karalių laikais, patys dalyvauja praėjusių amžių istorijos įvykiuose.

Justinas Žilinskas

Panagrinėkite kelis knygos skyrius. Vienaime jų – „Kunigaikščių ir karalių Vilnius“ – veikia Barбора Radvilaitė, jos rūmų damos, tarp kurių yra ir Aistė, Radvila Rudasis – Barboros brolis su vyrų svita, kurie Simą pristato kaip italų pažą.

JUSTINAS ŽILINSKAS. Mano Vilnius mano

PIRMOJI ŠAKUTĖ VILNIUJE

<...>

Staiga su triukšmu atsilapojo kambario durys ir į vidų įpuolė stotingas rudabarzdis vyras. Storu bosu jis užbaubė:

– Sesute, mes suradom! Mes išsiaiškinom!

Barbora atgręžė ašarotą veidą. Jos akyse įsižiebė viltis ir laukimas. Ir svečias priešais save išstūmė... Aistė aiktelėjo – ogi Simą. Irgi aprengtą tarsi karnavalui, ir dar netgi su durklu prie juostos!

– Šis pažas iš Italijos, – toliau bosijo vyras, – sako, žino, kas čia per daiktas ir kaip jį naudoti... Kaip gerai, kad...

– O jis ne Bonos šnipiūkštis? – įtariai susiraukė Barbora. – Gal jį geriau iš karto pakarti? Nes kai patars – tai dar kartą apsijuoksiu!

– Dabar nesvarbu, sesut! Svarbu, kad Karaliui padarytum kuo geresnį įspūdį. Vaike, pasakok! Tuojaus pat!

– Mano ponia, – Simas grakščiai nusilenkė, – šis daiktas yra stalo įrankis. Jis vadinasi šakutė. Italijoje visi dabar valgo tik su juo. Peiliu atsipjauni, šakute – pasmeigi ir įsidedi į burną.

– Feeeee... kokie naujoviški iškrypimai... – sušnypštė kažkuri iš damų, bet įėjęs vyras ją nužvelgė tokiu žvilgsniu, kad ji tuoj pat vėl nuleido galvą.

– Gal galėčiau parodyti? – Simas visai įsijautė į vaidmenį! Pro moteris, vėl klusniai žvelgiančias į grindis, jis priėjo prie Barboros. Būsimoji karalienė tylėdama ištiesė įrankį...

„Dundukė, – Aistė barė save mintyse, – galėjau juk ir aš... Tereikėjo išdrįsti!“

– Štai taip, – Simas paėmė šakutę ir, tarsi pasmeigęs ant stalo padėtą kokią nors daiktą, atsargiai prinešė jį iki burnos.

Būsimosios karalienės veidas suspindėjo, tvardydamas džiaugsmą – dabar tai jau žinos! Bet staiga vėl persimainė ir vėl labai griežtai nužvelgė Simą:

– Tu tikrai nemeluoji? Nes jeigu!..

– Tikrai nemeluoju, mano ponia, – paskubėjo užtikrinti Simas ir nulenkė galvą: – Galva prisiekiu!

– Brolau, – kreipėsi Barbora į vyrą, – malonėk šiam pažui sutarti patį geriausią paskyrimą. Ne, pasiimk jį į savo globą!

– Žinoma, sesute, žinoma. Vaikinas gaus, ko nusipelnė. Tačiau... jeigu kam nors prasižiosi, kas čia buvo! – ir, padėjęs ranką ant prie juostos kabančio kardo, nedviprasmiškai pažvelgė į Simą. Šis be žodžių suprato, ką jam nori pasakyti.

Tuo tarpu Barbora, atsisukusi į damas, piktai iškošė:

– Iš jūsų naudos tiek, kiek iš ožio pieno... Eikite lauk!

Ir visos, visos išmokite elgtis su šakute! Prieštaravimų nepakęsiu!

Aistė akimirką sudvejojo – jeigu Simas liks čia, o ji išeis, kaip tada bus? Kaip jie vienas kitą vėl suras?! Bet čia pat buvo pačiupta už rankos ir, nespėjusi net paprieštarauti, išvilкта pro duris. Ir tą akimirką, kai jai turbūt turėjo atsiverti naujos kunigaikščių rūmų paslaptys, prieš akis blykstelėjo...

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite, į kokį amžių nukeliauja Aistė ir Simas ir kokį nuotykį patiria.
2. Keliautojai susiduria su kitokios patirties žmonėmis. Kuo jų patirtys, mąstymo būdas ir elgesys skiriasi?
3. Panagrinėkite komiksą ir prozinį pasakojimą. Palyginkite šiuos du pasakojimo būdus: įvardykite panašumus ir skirtumus.
 - 3.1. Aptarkite, kaip istorija kuriama vaizdu – kokia informacija, kokios detalės pateikiamos, o kaip – prozos tekstu – apie ką ir kaip pasakoja pasakotojas. Atkreipkite dėmesį į svarbiausius pasakojimo elementus:
 - a) kas yra pagrindiniai veikėjai,
 - b) kas yra pasakotojas,
 - c) kas, kur, kada vyksta,
 - d) kaip viskas baigiasi,
 - e) kokia yra tiesioginė ir netiesioginė kalbos paskirtis.
 - 3.2. Palyginkite, kuo panašus ir kuo skiriasi komikso ir prozos teksto santykis su adresatu (knygos skaitytoju).
 - 3.3. Paverskite komiksą rišliu pasakojimu apie tai, kaip prasidėjo ši istorija. Savo pasakojimus pristatykite klasėje ir juos aptarkite. Išrinkite įdomiausią.
 - 3.4. Perskaitykite J. Žilinsko knygoje aprašytą **šios** istorijos pradžią, palyginkite su ja įdomiausią klasės pasakojimą: kuris įdomesnis, kuris informatyvesnis?

UŽ KAIZERIO NUGAROS

<...>

– Išardyti! Sulaužyti! Perrauti! Surasti! Sudeginti! – trumpus kapotus vokiškus žodžius lydėjo sunkių batų tapsėjimas, griūvančių daiktų dundesys, dreskiamo popieriaus garsas. Kur jie atsidūrė? Ogi nedidelėje kamaraitėje su vienu langu į snieguotą kiemą. Aistė apsidairė ieškodama durų, bet jų tarsi ir nebuvo – tik dangtis grindyse... Ir jie čia ne vieni – kažkoks žmogus karštligiškai rausėsi skrynioje, krūpčiodamas nuo kiekvieno iš už sienos atsklindančio garso. Vaikai dar nespėjo išsižioti, kai jis atsisuko ir prabilo:

– Ačiū Dievui, radau... – sušnabždėjo, rankose laikydamas kažką panašaus į aplanką. – Kaip čia jūs apsirengę... – nužvelgė vaikus. Jiedu irgi apsižiūrėjo – apsirengę buvo gerai, šiltai. Sunkūs kailiniai, stori šalikai... – Nesušalsite – tuo tarpu į sieną kažkas stipriai stipriai trinkelėjo, ji net sudrebėjo. Žmogus sustingo. Vėl smūgis, dundesys...

– Vandalai... Hunai... Bošai... – iškošė pro dantis. – Nagi...

Išėmė iš aplanko paprastą, bet storą popieriaus lapą, primargintą kažkokio teksto ir žmonių parašų. Simas spėjo išskirti tik kelis žodžius: „nutarimas“, „nepriklausomą...“, „vasario“... Žmogus lapą atsargiai susuko į tūtelę. Ją apvyniojo dar vienu popieriaus lapu. Tada – dar vienu. Ištraukė kartoninį dėklą ir įdėjo dar į jį. Dar vienas smūgis į sieną. Žmogus vėl sustingo. Tada pasigirdo ir vokiški žodžiai:

– Mano pone, panašu, kad ten kažkokia tuštuma. Ar įsakysite patikrinti?

Žmogus perbalo.

– Imk, – jis grūste įgrūdo Simui į užantį dėklą, – ir atsimink. Vileiškis, Jonas Vileiškis. Nuo Kuktos. Aišku? Štralio namai, Pilies gatvėje...

Sieną sudrebino naujas smūgis. Triokštelėjo lentos.

– Pro langą, – žmogus atlapojo langą ir pirmą perkėlė Simą – nebuvo labai aukštai, bet kojos vis tiek susmigo į pusnis. Iškėlė ir Aistę. Jie dar išgirdo, kaip žmogus kažkur stumia skrynią ir kaip plūstasi kareiviai.

– Kur eisim? – nerimo Aistė, be ceremonijų tempiama Simo.

– Taigi girdėjai, Pilies gatvė, Štralio namai... – atsakė jis.

– Ir tau ką nors tie Štralio namai sako? – nustebo ji.

– Tai žinoma. Žinai, ką mes nešame? Žinai, kas tie popieriai? – Simo akys švytėjo.

– Ne...

– Ot ir nežinok, – net išsišiepė Simas, – taip bus net... saugiau.

– Ei, pasakyk! – pareikalavo draugė.

– Ot ir nesakysiu... Einam, einam, greičiau einam iš čia.

Lange, pro kurį jie ką tik paspruko, pasirodė kareivio galva – jis įtariai dairėsi. Simas staiga taip stipriai pastūmė Aistę, kad ji įpuolė į sniegą.

– Ką tu darai! Kas tau! Baik! – sucypė mergaitė, pajutusi, kaip odą bado dygrios snaigių adatlės. Su sunkiais kailiniais jautėsi tarsi ant nugaros apverstas vabalas – nieko negalėjo padaryti, net pasiversti ant šono buvo nelengva, o Simas dar ir neleido jai atsistoti, itin garsiai kvatodamas vėl pastumdavo – įtekšdavo atgal į pusnis, vis kažkodėl žvilgteldamas sau per petį. Aistė irgi juokėsi – kas gali būti geresnio už maudynes sniege?

Bet štai Simas staiga pašoko, čiupęs už rankos pastatė ir ją.

– Dingstam! – šuktelėjo ir pastūmė petimi. – Einam, einam, jau atgal įlindo, eik! – pasuko link iš kiemo vedančios arkos.

– Ne, dabar aš tave pargriausiu! – spygtelėjo mergaitė ir pastūmė Simą. Šis vos ne vos išsilaikė ant kojų, tada staiga piktai sušnypštė:

– Baik! Čia tau ne juokai! Reikia kuo greičiau mauti iš čia, negi nesupranti?!

– Ko nesuprantu?! – tikrai nesuprato Aistė, jau ruošdamasi įsižeisti. Ir Simas pašnibždomis ėmė berti žodžius:

– Matei, pro langą buvo išlindęs kareivis. Jis mūsų ieškojo, todėl aš tave į sniegą ir įverčiau – atseit mes čia dūkstam. O dabar reikia kuo skubiau nunešti... nunešti dokumentą prie Štralio namų, kaip tas žmogus mums pasakė.

Žano Arno, Adolfo Žano Bajo „Dominikonų gatvė ir Bajorų institutas Vilniuje“, XIX a. vidurys

– Kokį dokumentą?

– Galvok, – pyktelėjo Simas, – galvok gi, ką aš tau kaip mažai viską aiškinsiu...

– Ot ir neaiškind, ot ir nereikia, – susiraukė Aistė. – Manai, čia vienas toks protingas. Irgi, atsirado, kaip Metraštininkas... – bet Simas nekreipė į burbenimus dėmesio, tik tempė ją į gatvę. Išlindę pro arką apsidairė – ogi ir vėl Totorių gatvė, juk ne taip seniai čia bėgo su jaunaisiais sąmokslininkais, ištepčioję Muravjovo paminklą...

– Gerai, dabar mums reikia nukeliauti iki Pilies gatvės... – toliau vadovavo Simas.

Miestas juos pasitiko įprastine diena: kiemsargiais, mojuojančiais kastuvais ir tvarkančiais įvažiavimus į kiemus. Kailiais apsitūlojusiais žmonėmis, pro šalį čiuožiančiomis arklių traukiamomis rogėmis... Aplinkui skambėjo įvairi šnekta, pardavėjai kvietė užėti į krautuves, kažkoks vaikas mojavo naujaisiu laikraščiu šaukdamas: „Naujienos iš fronto! Kaizerio armija laimi!“ Nebuvo šalta, bet drėgna ir vėjuota.

– Sustok, – šnibžtelėjo Aistei Simas, čiupdamas ją už skverno. Atsargiai pažvelgė atgal ir sumurmėjo: – Aha, mus seka...

– Kas? – nustebo Aistė.

– Nežinau... Šnipas koks nors. Štai – mes sustojom, ir jis sustojo. Apsimeta, kad dairosi į langus. Na gerai, eime, pažiūrėsime... Sugalvosim, kaip nusikratyti.

Jie paspartino žingsnį.

– Neatsilieka... – piktai murmėjo Simas, dirsčiodamas per petį. Jis kyštelėjo ranką į kišenę ir pats nepatikėjo – ten esama pinigų! Kaip tyčia netoliese stovėjo vežiko rogės. Jis pats stovėjo greta ir rūkė papirosą, į šaltą orą leisdamas dūmų kamuolius. Snaigės tūpė ant jo kepurės ir vešlios barzdos.

– Į Štralio namus, – ryžtingai pareikalavo priėjęs Simas. Tačiau vežikas tik įtariai nužvelgė jį, dar įtariau – Aistę, ir kreivai išsiviepė:

– Už ačiū?

Simas atkišo jam stambią monetą, labai vildamasis, kad užteks – mat nelabai nutuokė jos vertę. Vežiko akys suapvalėjo, veide išžižiebė plati šypsena, apnuoginanti net pajuodusius dantis, ir jis tuoj pat paslaugiai sušuko:

– Žinoma, jaunieji ponaičiai. Sėskit, prašom, štai – čia kailis, užsiklokite, – o pats stryktelėjo ant pasostės ir užriko: – Nagi, no, gyvuly neraliuotas, vaaaažiuojam! – pliaukštelėjo botagas, o jį palydėjo dar keletas sodrių žodžių.

Rogės trūktelėjo taip, kad Aistei net teko įsikibti į sėdynę. Simas giliai atsikvėpė.

– Tegul bando pavyti... – džiaugsmingai suniurnėjo.

Ir iš tiesų – seklys netoliese stovėjo sutrikęs. – Cha, jis turbūt manė, kad mes kvaili vaikiūkščiai, – išdidžiai pareiškė vaikas. Aistė visgi niekaip negalėjo suprasti, kokį detektyvą jie čia žaidžia. Tačiau Simo džiaugsmą netrukus pakeitė rūpestis – rogės skriejo, bet skriejo kažkur ne ten. „Nesuprantu, kodėl mes pasukome į... Šv. Jurgio prospektą?!“ – nustebė Simas.

– Ei, kur jūs važiuojate? – paklausė vežiko.

– Į Štralio namus, kaip ponaitis ir liepėte, – atsiliepė šis.

– Bet jie Pilies gatvėje, o mes čia kažkur ne ten pasukom!

– A, Pilies gatvėje! Tai taip ir sakyti reikia, tpruuu, – sustabdė roges, – ponaitis nepasakėte tiksliai. Vilniuje juk yra treji Štralio namai. Tai jau malonėkite sakyti tiksliai, aiškiai – jums į Pilies gatvę reikia, į „Baltąjį Štralį“?

– Taip, Pilies gatvėje, tokie su žmonių galvomis ant fasado...

– Ant ko ko? – nesuprato vežikas.

– Fasado, – pakartojo Aistė, nustebusi, kad tasai nežino tokio žodžio. – Na, vaizdas iš priekio...

– A, žinau, – sulinksėjo vežikas, – tuoj ten būsim.

Vėl botagu perliejęs arklį, vežikas apsuko roges. Štai vėl prieš akis subolavo Gedimino bokštas su mediniu anstatu, šone liko snieguotų medžių apsupty paskendusi Katedros aikštė, ir rogės pasuko aukštyn Pilies gatve.

– Tprrrrr... – vežikas trūktelėjo vadžias. – Na, ponaičiai, ar šis namas?

– Šis... – ištarė Simas, stingstančiomis lūpomis – mat tipas, sekęs juos, buvo jau čia pat ir ryžtingai ėjo prie rogių, laikydamas ranką kailinių kišenėje. Simui net pasirodė, kad jis jaučia, kaip šnipo pirštai spaudžia šaltą revolverio rankeną...

„Neatiduosiu, – nusprendė mintyse. – Ko jau ko, bet Vasario 16-osios akto originalo aš jam tikrai neatiduosiu... Bet kur sprukti... Ir dar ta Aistė...“ Tiesą sakant, laiko sprukti jau nebebuvo. Ir ko čia paprašyti pagalbos?! Tuo tarpu tipas priėjo artyn, nusišypsojo pro ūsus ir tarė:

- Laba diena, ponaičiai, ar tik ne iš Martyno Kuktos spaustuvės būsite? Aš – Jonas Vileišis,
- prisistatė, – skubėjų sutikti pakeliui, bet kad jūs roges pasiėmėte...
- „Jonas Vileišis!“ – iš pradžių mintyse nudžiugo Simas, bet įtarumas tuoj sugrįžo.
- O iš kur mes žinome, kad jūs – tikrai Jonas Vileišis? – atsargiai atsiliepė jis.
- Žmogus šyptelėjo:
- Na, man visada sakydavo, kad esu tipiškas Vileišių giminės atstovas... Nejaugi panašus į ką nors kitą?
- Panašus nepanašus, – staiga įsiterpė vežikas, – čia mano mažas reikalas. Aš norėčiau iš ponaičio skambios monetos, kurią man rodė, ir traukti savo keliais.
- Neskubėkite, – atsiliepė žmogus, pasivadinęs Jonu Vileišiu, – mes, manau, visi važiuosime į Antakalnį. Ar ne, ponaičiai? – ir, pasilenkęs prie Simo, sąmokslininkiskai sušnabždėjo: – Aš žinau, ką tu neši. Reikia gerai paslėpti. Paslėpsim mano brolio namuose – ten jau laukia Klimas, Kairys ir Biržiška. Su Basanavičium ir Smetona irgi sutarta, tad paskubėkim, kol bošų špikai neprisistatė, jie čia iš tiesų sukiojasi... Važiuojam?
- Važiuojam... – sutiko Simas. Aistė šiek tiek pasislinko, kad stambus žmogus tilptų į roges. Vežikas pakraipė galvą ir sumurmėjo:
- Oi, tie ponų įpročiai... Na, kur dabar?
- Į Vileišių rūmus Antakalnyje, prie Petro ir Povilo...
- Kol jie važiavo, ponas Jonas pusbalsiu pasakojo, kad kareiviai suėmė spaustuvininką Martyną Kuktą ir sunaikino tiek „Lietuvos aidą“ tiražo su Nepriklausomybės aktu, kiek spėjo surasti, bet didžioji dalis jau išgabenta. Ir spaustuvę nusiaubė... Bet nieko, žinia jau paskleista ir po Lietuvą, ir po pasaulį. Vokiečiai nekur dės – turės pripažinti *fait accompli*¹... Rogės ramiai kilo į Antakalnio kalvą, ir dairantis buvo keista matyti, kad dar nėra nei Čiurlionio meno mokyklos, nei kitų įprastų pastatų. Ir žiedo nėra, ir tilto nėra, ir miškai prasideda tuoj pat... Bet čia vežikas pasuko į kairę, pro vartus, ir sustojo prie nedidelių, bet ištaigingų rūmų. Tada garsiai pareiškė:
- Tai gal dabar jau gausiu savo monetą?!
- Gausit gausit, – nuramino jį Jonas Vileišis, traukdamas iš kišenės piniginę.
- Rūmų duris mikliai, tarsi būtų laukęs, atidarė itin rimto veido vidutinio amžiaus vyriškis. Jonas trumpai linktelėjęs pasisveikino, bet nepratarė nė žodžio. Sparčiai perėję neilgą koridorių, jie pateko į erdvų vestibulį, kuriame laukė baltą prijuostę ryšinti tarnaitė. Ji tuoj pat prišoko padėti Jonui nusivilkti sunkų paltą. Kol, taip pat padedami tarnaitės, draugai rangėsi iš gerai užsagstytų kailinukų, Jonas nekantriai pamankštino pečius ir brūkštelėjo pirštais per vešlius ūsus. Buvo aiškiai matyti, kad jis skuba. Aistė dar spėjo trumpai apsidairyti – oho, koks gražus sietynas virš galvos, tarsi supintas iš metalinių gėlių! Simas tvirtai suspaudė popieriaus tūtelę, kurią jam patikėjo spaustuvininkas.
- Na, eime, eime, – paragino Jonas, vos pastebėjęs, kad draugai jau pasiruošę. Jie pasuko čia pat – į kairę, į vieną iš kambarių. Juos pasitiko šiluma, knygų lentynos ir dar keletas pusamžių vyrų.

¹ Įvykusį faktą. (pranc.)

– Na, tamstos, – prabilo Jonas Vileišis, – jaunieji ponaičiai atgabeno mums pagrindinę popierą, Kukta visgi spėjo perduoti. Ar viskas paruošta?

– Taip, – atsiliopė vienas iš jų, – tik ar tikrai manai, Jonai, kad verta čia slėpti? Na ir kvaili turėtų būti bošų žandarai, kad iki čia neatsibelstų...

– Net jeigu ir atsibels čia, Stepai, nieko nepes. Ar matai kaizerio portretą sau prieš nosį? Mes jį ir panaudosim... Koks gi bošas įtars, kad kitoje pusėje mūsų Neprigulmybės aktas gali būti paslėptas? Neims gi savo imperatoriaus daužyti, ar ne?

– O tai nemūrysim į sieną? – nustebo kitas žmogus, su akiniais.

– Sieną paliksime žandams paardyti, šlapią, viliojančią, – nusijuokė Jonas. – Petrai, tu kaip žmogus su fantazija turėtum suprasti. Ir – kažkodėl kirba mano dūšioje, kad nereiks ilgai mums šito reikalo slėpti. Na, ponaiti, – atsisuko į Simą, – duokit čia. Pasidžiaugsime dar visi sykiu...

Aistė, irgi prikišusi nosį, žiūrėjo, kaip išvyniojamas storas popieriaus lapas. Tekstas ten skelbė: „...Lietuvos Taryba, kaipo vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintąją tautų apsisprendimo teisę ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18–23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis tautomis...“

Taip, Simas buvo teisus – čia tikrai Vasario 16-osios akto originalas! Tas, apie kurį Metraštininkas sakė, kad dingęs ir nerastas...

– Gerai, kimbam į darbus, – Jonas nuėmė nuo sienos portretą. Pasirodė, kad popierinė paveikslas nugarėlė – dviguba. Jis įdėjo dokumentą tarp tų lakštų ir vėl pakabino atgal ant sienos. Pastebėjęs, kad portretas kiek pakrypęs ir nubrauktų dulkių ruožas išduoda, kad buvo judintas, kruopščiai pataisė. Tada atsitraukė ir dar sykį pasigrožėjo.

– Bet, tamstos, sutikit – gražu. Rezgame intrigas kaizeriui už nugaros, che che, – sukikeno.

Tačiau kiti trys vyrai į sumanymą žiūrėjo gana nepatikliai. Galiausiai kažkuris pasakė:

– Na, tikėkimės, kaizeriui čia neilgai liko kabėti. Bet ką kabinsime kitą? Ir kada gi bus tas mūsų laikas?

– Mūsų laikas būtinai ateis, – ryžtingai atkirto Jonas Vileišis, – ir net jeigu šita paslaptis išeitų su kaizeriu, tai nieko nepakeis. Čia – tik popiera. O esmė, visi gi žinome – štai čia, – plačiu delnu jis trinkelėjo sau į krūtinę, – štai čia yra geriausia mūsų Neprigulmybės saugykla. Ir jokie kaizeriai anei kiti to išvežti nevalios!

„O juk jis teisus“, – pagalvojo Simas ir pažvelgė į Aistę. Draugė, rodos, irgi susimąstė apie tą patį. Už langų ir toliau lėtai krito didelės, šlapios snaigės – vasaris, pavasaris dar labai toli! Bet žvelgiant į tuos rimtus vyrus norėjosi nusijuokti ir pasakyti: viskas tikrai bus gerai! Mergaitė staiga nusišypsojo, mirktelėjo ir pirštais parodė V raidės ženklą. Jonas Vileišis ir kiti vyrai kiek nustebo, bet irgi santūriai šyptelėjo ir atsiduso – giliai, lietuviškai, tarsi nudirbę sunkų, bet svarbų darbą...

Klausimai ir užduotys

1. Apie kokio istorinio laikotarpio įvykį pasakojama šiame knygos skyriuje? Kodėl Metraštininkas leidžia Aistei ir Simui patirti šitą nuotykį? Kuo šis nuotykis jiems asmeniškai yra ypatingas?
2. Atlikite istorinį tyrimą ir įvardykite, kas šiame pasakojime yra pramanyta, o kas – tikra. Atkreipkite dėmesį į pagrindinį įvykį, veikiančias asmenybes, veiksmo vietas.
3. Kodėl vaikų kelionės tikslas yra Petro Vileišio rūmai Antakalnyje? Kuo ši vieta svarbi Lietuvos kultūros istorijai?
4. Pasirinkite vieną iš šiame skyriuje minimų Vilniaus vietų, išsamiau pasidomėkite jos istorija ir sukurkite nuotykį pasakojimą, kurio centre būtų Jūsų pasirinkta vieta ir joje įvykęs svarbus Lietuvos istorijos įvykis.

IRA

<...>

Aistė nenuleido akių nuo moters – ši, pastebėjusi, kad atvažiavus sunkvežimiams kilo sambrūdis ir kad keli juos stebintys prižiūrėtojai žiūri į priešingą pusę, kažką sušnabzdėjo vaikui į ausį ir pastūmė ją bėgti. Mergytė nedrąsiai žengė kelis žingsnelius ir vėl pažvelgė į mamą. Motinos lūpos vėl sujudėjo, kažką be garso sakydamos. Ji vėl baimingai pažvelgė į artimiausio sargybinio nugarą, bet tas, rodos, per daug užsiėmęs stebėjo, kas dedasi prie sunkvežimių. Staiga Simas apstulbo: Aistė netikėtai jį paliko ir nubėgo prie vieno iš sargybinių. Vos atgaudama kvapą ji kreipėsi:

– Dėde, dėde, ar nematėte čia tokio juodo mažo šunelio?!

Sargybinis, aukštas vyras maloniu, net gražiu veidu, ne mažiau nustebęs pažvelgė į ją:

– Kokio dar šuniuko? – ir tuoj pat apsidairė, nepamiršdamas, kad turi saugoti suvarytus žmones.

– Juodo... Tokio gauruoto. Jis pabėgo, aš vijausi... Atrodo, atbėgo kažkur čia...

– Nemačiau, vaikeli, bėk iš čia, ne vieta tau čia...

– Bet jis čia bėgo! – Aistė, rodės, visaip stengėsi išlaikyti sargybinio dėmesį.

– Vaike, turėk proto ir dink, nėra čia tavo šuniuko, – sargybinis stipriai, bet nešiurkščiai pastūmė. Tačiau čia netikėtai kilo triukšmas – prie sunkvežimių užvirė kažkokia sumaištis. Pasigirdo šūksnis: „Niekur iš čia nevažiuosim! Šaudykite vietoje!“ Vienas iš vyrų puolė sargybinių ir pabandė atimti iš jo šautuvą. Šis akimirkai sutriko, bet jam pagelbėti tuoj pat prišoko kiti, puolė daužyti pasipriešinusį vyrą šautuvais, spardyti. Tačiau pagalbos sulaukė ir mušamasis, kilo šurmulys, grumtynės, prižiūrėtojai suskubo prie sunkvežimių. Driokstelėjo šūviai. kažkas, matyt, sužeistas, suriko visu balsu, suspiegė moters, minia pakriko, siūbtelėjo į vieną pusę, į kitą – pakraščius saugoję sargybiniai bandė ją suvaldyti ir vėl paleido į darbą šautuvų buožes, kumščius

ir kojas. Nuaidėjo dar keletas šūvių. Pasigirdo komanda: „Jeigu kas bėgs – šausim! Visiems gultis ant žemės! Tuoj pat arba šaudysim! Ant žemės, gultis ant žemės, visiems gultis ant žemės!“ – rėkė sargybiniai, stumdydami ir kuldami žmones. Tie pamažu pakluso. Aikštę nuklojo kūnai.

– Eime! – pribėgęs Simas čiupo Aistę už rankos ir iš visų jėgų trūktelėjo. – Dingstam iš čia... Čia pavojinga, Aiste, negi nesupranti, einam! – Sargybinis jų nestabdė, bet Aistė atsargiai žvilgtelėjo per petį ir pakluso labai nenoriai.

Jie grįžo atgal ta pačia gatve, mašinų burzgimas, žmonių šurmulyks ir budelių riksmas pamažu tolo, o Aistei prieš akis tebestovėjo vaizdas – žmonės varomi nelyg galvijai, mušami, daužomi ir genami į mašinas, vešiančias ten, kur jų laukia duobės ir žudikai... Ji staiga numetė draugo ranką ir atsisėdo čia pat, ant šaligatvio. Simas nustebęs pažvelgė į ją.

– Kas yra?

– Nieko... – ji nulenė galvą ir paslėpė veidą delnuose. Simas prisėdo šalia. Gana ilgai jiedu sėdėjo tylėdami. Šilta saulė maloniai šildė pečius ir galvas, juokingai linguodamas galva balandis ieškojo maisto, ir nuo lengvo vėjo vos girdimai girgždėjo surūdijęs lietvamzdis. Čia, šitoje mažoje miesto kertelėje, viskas buvo be galo ramu.

– Aiste, betgi šitie žmonės netikri...

Ji nustebusi pakėlė ašarotas akis ir paklausė:

– Kaip tai – netikri?

– Na, – mėgino paaiškinti Simas, – jie – tik vaizdiniai, kuriuos mums rodo Metraštininkas. Jie gal buvo, o gal niekada nebuvo, negi tu tiki, kad mes keliaujam laiku? Juk tai neįmanoma? O net jeigu ir keliaujame – mes negalim pakeisti praeities, mes galime ją tik stebėti. Kaip tada, kai skaitai knygą ir tau labai gaila veikėjo, bet nieko negali padaryti, kai jam nutinka kas nors blogo... Tiesiog buvo tokie laikai... – pasakė Simas ir pagalvojo, kad kažkada yra girdėjęs taip sakant suaugusiuosius...

– Bet tai neteisinga, – karčiai sumurmėjo Aistė. – Grįžtam, – atsistojo.

– Kur? – nesuprato vaikinai.

– Ten, prie geto.

– Išprotėjai? Mus irgi gali pagauti, matei, kaip žiūrėjo tas sargybinis?

– Sunkvežimių nesigirdi. Šauksmų irgi. Juos išvežė... Mūsų negauda, mes kitokie. Mes nepanašūs į žydus...

– Tai ko tada grįžti?

– Ot grįžtam, ir viskas. Taip reikia...

Ir jie grįžo. Nedidelė aikštė buvo tuščia, vartai užverti, stovėjo tik pora sargybinių. Aistė žiūrėjo į juos, o Simas nejaukiai mindžikavo. Ką gi toji mergiotė dabar sugalvojo?

O mergiotė pasuko palei bažnyčią. Eidama ji įdėmiai dairėsi – kol, jau pasukus į Pylimo gatvę, pamatė nedidelę nežinia kur traukiančią figūrėlę. Nustebęs Simas suprato, kad tai – toji pati mergaitė, kurią matė tempiamą mamos. Vadinasi, ji... pabėgo? O Aistė su tuo šuniuku nukreipė sargybinio dėmesį, mat kaip! Aistė ir dabar ilgai nelaukė – pribėgo, skubiai apgaubė mergaitę savo apsiaustu ir paragino:

– Einam, einam.

Ji pakluso, tačiau Simas tuoj pat paklausė:

– O kur mes ją vedam?

– Pirmiausia – toliau nuo geto, – sušnabždėjo Aistė, – o tada – galvosim. <...>

Klausimai ir užduotys

1. Į kokių tragiškų istorijos įvykių sūkurį šiame epizode patenka Aistė ir Simas? Iš ko tai atpažįstame?
2. Aptarkite, kuo šis nutikimas skiriasi nuo anksčiau nagrinėtų. Kaip šiuo atveju apsisprendžia ir elgiasi Aistė ir Simas?
3. Įvardykite, kokie veikėjų charakterio bruožai, vertybės, įsitikinimai atskleidžiami šiame epizode. Atsakymus pagrįskite teksto citatomis.
4. Pasvarstykite, ką svarbaus apie šiuolaikinio žmogaus santykį su praeitimi pasako mums šis knygos epizodas.
5. Suformuluokite šio epizodo pagrindinę mintį.
6. Ar sutinkate su Simu, kuris teigia – „mes negalim pakeisti praeities, mes galime ją tik stebėti“? Ar iš tiesų – tik stebėti? Atsakykite savo argumentus išdėstydami raštu.

Rafaelio Chvoleso „Vilniaus Didžiosios sinagogos griuvėsiai“, 1946 m.

Apibendrinamosios užduotys

Savarankiškai perskaitę visą knygą, kartu su draugais pasirinkę vieną ar visus keturis knygoje pasiūlytus maršrutus, apkeliaukite Vilnių. Kiekvieną savo išvyką po Vilnių aprašykite kelionės dienoraštyje – jame pasižymėkite aplankytas vietas, svarbiausius istorinius duomenis apie jas, savo patirtus įspūdžius, kilusius klausimus, gimusias mintis. Dienoraštį papildykite nuotraukomis arba kita vaizdine medžiaga. Jūsų dienoraštis gali būti ir elektroninis.

Izidoriaus Derua, Viktoro Adamo „Vilniaus Misionierių bažnyčia ir vienuolynas“, 1850 m.

Kazys Bōruta (1905–1965) – neramios sielos poetas, rašytojas. Prieš Antrąjį pasaulinį karą studijavo Kaūno, Vīenos, Berlyno universitetuose. Kovojo už teisingesnį visuomenės gyvenimą, maištavo prieš prievartą. Buvo kalinamas Lietuvą valdant Antanui Smetonai, vėl įkalintas atėjus okupaciniam sovietų režimui. Nacių okupacijos metais savo bute slėpė ir gelbėjo žydų vaikus. Sovietiniais metais kurį laiką K. Borutos kūriniai buvo uždrausti spausdinti.

Šiaurės kelionėmis ir narsiais jų herojais rašytojas susidomėjo dar jaunystėje. Ypač jis žavėjosi tuo metu pasaulyje išgarsėjusiais, Šiaurės ašigalių pasiekti mėginusiais norvegų keliautojais Fritjofu Nansenu (1861–1930) ir Fredriku Hjalmaru Johansenu (1867–1913). K. Borutos knyga „Kelionės į Šiaurę“ buvo Lietuvoje išspausdinta ir skaitytojų pamėgta dar prieš Antrąjį pasaulinį karą. Sovietų režimui sušvelnėjus, rašytojas perleido šią knygą, pavadinęs ją „Šiaurės kelionėmis“.

Susipažinkime su K. Borutos knygos pradžia ir pasakojimu apie istorinį norvegų keliautojų žygį į Šiaurės ašigalių 1895 metais.

Kazys Boruta, 1930 m.

KAZYS BORUTA. Šiaurės kelionės: nuo seniausių laikų iki šių dienų narsiųjų keliauninkų didvyriški žygiai ir darbai

SENOVĖS ŽINIOS APIE ŠIAURĘ

Jau senų senovėje žmonių dėmesį patraukė šiaurė. Bet kada pirmą kartą žmonės susidūrė su šiaurės kraštais, sunku pasakyti, be abejo, tai buvo labai seniai, prieš šimtus ir net tūkstančius metų. Pirmąsias žinias apie šiaurę randame senose indų knygose – vedose, kuriose tarp mitų ir himnų yra žinių apie žmonių gyvenimą prieš keletą tūkstančių metų. Tose knygose minima šiaurės naktis ir diena su nenusileidžiančia ir neužtekančia saule, kur „žmogaus metai – tai viena dievų diena ir viena naktis.“ Taip pat senose persų knygose Avestoje aprašomas kraštas, ant kurio užsirūstinęs pikto dievas ir užleidęs ant jo baisų speigą, „todėl tame Airiaino-Vaeino rojaus krašte žiema pasidarė ilgesnė ir truko dešimt mėnesių, vasara trumpesnė, vos porą mėnesių... Ten saulė, mėnuo ir žvaigždės užtekančios tiktai kartą per metus ir tik vieną kartą nusileidžiančios. Ir ten metai susideda tiktai iš vienos dienos ir vienos nakties.“ Taigi jau seniausiais laikais žmonės turėjo nuovoką apie tolimuosius šiaurės kraštus. Apie juos užsimena ir graikų „Odiseja“, kurioje pasakojama apie kimerijus, kurie gyvenę „rūko krašte, prie vandenyno, begalinę naktį be džiaugsmo“, arba apie lestrigonus, kurių diena buvusi tokia ilga, jog „grįžtantis vakare pie-

muo galėjęs susitikti su auštančiu rytu“. Tai vis aiškios užuominos apie ilgąsias šiaurės žiemas ir trumpąsias vasaras, baltąsias naktis su šiaurės pašvaistėmis. Tos žinios graikus, be abejo, pasiekė upėmis per Juodąją jūrą arba iš jos pakrančių, kur graikai senovėje turėjo naujakurysčių. O šiaip graikams šiaurė buvo netolima. Jiems ir mūsų protėviai, kurie jau tais laikais gyveno Baltijos pakrantėse, buvo tolimi šiauriečiai. O nėra abejonės, kad ir tais laikais žmonių šiauriau gyventa. Klajoklių tautos, ieškomamos ganyklų, toli nusivarydavo savo bandas, o medžiotojai ir dar toliau nuvykdavo. Graikai jau tais laikais buvo gana kultūringa tauta. Turėjo raštą, mokyklas, bet ir jie nedaug tenusimanė apie šiaurės kraštus. Jie vaizdavosi šiaurę kaip pasaulio galą su keistais ir baisiais reiškiniiais ir žmonėmis, kurie jiems atrodė kaip tikros pabaisos, beveik ne žmonės, o kažkokie pusžmogiai su šuns galvomis arba vienakiai milžinai. Apie šiaurės kraštus pasakodavo nebūtų, negirdėtų dalykų. Bet ir tais laikais būta šviesesnių protų, kurie nelabai tikėjo tomis pasakomis. Taip, pavyzdžiui, graikų istorikas Herodotas, gyvenęs prieš pustrėčio tūkstančio metų, parašęs devynias „Istorijos“ knygas, aprašo ir šiaurės gyventojus, kuriuos jis vadina skitais, arba hiperborėjais. Jo aprašyme, tiesa, taip pat yra nemaža klaidų, bet vis dėlto ne tokių, kaip to meto pasakose apie šiaurę. Jis rašo apie šiaurės kraštus šitaip: „Pasižymi labai žiauriu klimatu, kad net aštuonis mėnesius siaučia nepakenčiami šalčiai, o palietas ant žemės vanduo nepadarо purvo, nebent tik ugnį sukūrus. Užšąla jūros... skitai miniomis eina per ledą, važiuoja į kitą krantą... Skitų žodžiais, oras pilnas plunksnų, pro kurias negalima nei pereiti, nei matyti, bet mano nuomonė tokia: tuose kraštuose nuolatos sninga, vasarą, žinoma, mažiau negu žiemą. Kiekvienas, kuris iš arti yra matęs, kaip sninga, supras mane, nes sniegas panašus į plunksnas...“ <...>

XXV skyrius

DVIESE Į ŠIAURĖS AŠIGALĮ

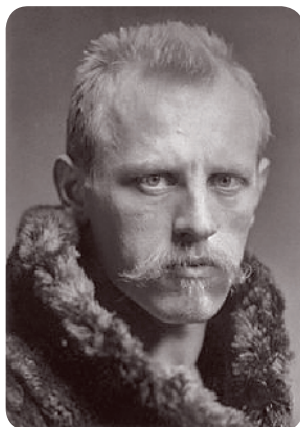
Du narsūs keliauninkai – Nansenas ir Johansenas, atsisveikinę ledjūryje su įšalusiu „Framu“, toliau keliavo su pašliūžomis ir dvejomis rogėmis, pakinkytomis šunimis, per suverstus Arktikos ledynus į Šiaurės ašigalį. Kelias buvo sunkus, neišeinamas, šunys neįstengdavo pavežti rogių, reikdavo jas stumti, čia vėl jos dažnai apsiversdavo, – tekdavo sustoti, taisyti, ieškoti tinkamesnio kelio, kurį ir vėl užstodavo nepereinami susivartę ledynai.

Po keleto tokios kelionės valandų ne tik šunys, bet ir žmonės visiškai netekdavo jėgų. Sustodavo poilsio. Nakvynei pastatydavo palapinę kur užuovėjoje, pašerdavo šunis ir užkaisdavo kaitilėlį su ledu išsivirti valgiui, o patys sulįsdavo į vieną kailinį maišą, kad bent kiek sušiltų. Bet čia ir vėl bėda: vos spėdavo kiek apšilti, drabužiai sudrėkdavo, o išlindus iš maišo, pavirsdavo tikrais ledo šarvais. Su tokiais drabužiais toli nenukeliausi – jie ne tiek šildo, kiek graužia, ir Nanseni netrukus nugraužė ranką ligi kaulo.

Bet viso to nepaisydami, narsieji keliauninkai vis toliau į šiaurę keliavo. Turi pasiekti užsibrėžtą tikslą! Bet juo toliau, juo biauresnis darėsi kelias, o jėgos silpsta. Balandžio mėnesio 2 dieną Nansenas dienoraštyje užrašė: „Sunku, po velniais, brautis per šituos ledynus ir rasti per juos kelią. Pašliūžomis negalima naudotis. Per mažą sniego tarpą suverstų viena ant kitos ledo

Fredrikas H. Johansenas

Fritjofas Nansenas

Fritjofas Nansenas ir Fredrikas H. Johansenas

lyčių, ir todėl tenka vilktis be pašliūžų. Per apniukusį orą nieko nematyti, viskas aplinkui balta: nelygumus, duobes ir tarpus tarp lyčių dengia plonas klastingas sniego sluoksnis. Kas žingsnis smunki į duobes ir plyšius, džiaugdamasis, kad bent kojų nenusilaužei. Ieškant kelio, tenka nueiti nemažą atstumą čia į vieną, čia į kitą pusę, o kai pagaliau atrandi kelią, tenka atgal sugrįžti ir tempti roges. Tokiu būdu dažnai mums tenka eiti po keletą kartų tuo pačiu keliu.“

O čia atsirado dar didesnė kliūtis, kuri visiškai atėmė viltis pasiekti Šiaurės ašigalį. Vietos apskaičiavimai rodė, kad juos ledas neša į pietų vakarus. Vadinas, kiek nueini į šiaurę, tiek ledas atgal nuneša. Eisi ar neisi, tiktai per ledo lytis karstysiesi, o toliau nenuėisi.

Balandžio 8 dieną Nansenas, įkopęs į aukštą ledo kalną, pamatė, kad kelias į šiaurę visiškai užverstas ledo kalnu. Apskaičiavimai parodė, kad jie pasiekė $84^{\circ}14'$ šiaurės platumos. Tokios tolimos šiaurės dar niekas nebuvo pasiekęs. Ligi ašigalio liko dar 420 kilometrų. Buvo aišku, kad šito kelio tokiomis aplinkybėmis nenuėisi ir tiktai be naudos pražūsi. Tada Nansenas su Johansenu, trumpai pasitarę, nutarė grįžti Prano Juozapo salyno link.

Balandžio 9 dieną jie pasuko atgal. Kelias iš pradžių buvo gana geras, plyšiai ir ledujai ėjo išilgai, o ne skersai kelio, ir jie per dieną nusivarydavo po 30 kilometrų. Bet kuo toliau į pietus, tuo ledas vis dažniau būdavo apsemtas vandens, o čia dar pavasaris prasidėjo. Tekdavo dažnai bristi ligi kelių per vandenį.

Po dešimties dienų kelio pasibaigė visas šunų maistas. Teko vieną po kito žudyti šunis ir šerti likusius. O čia kelyje ištiko dar didelės pūgos, darganos. Visi drabužiai permirko, ir jėgos baigėsi. Stengdamiesi bent kiek susišilti ir prasidžiovinti, sulaužė antrąsias roges ir susikūrė laužą. Toliau ėjo tiktai su vienomis rogėmis ir 12 šunų.

Gegužės mėnesį vis dažniau ledas būdavo apsemtas vandens, be to, dažnai pasitaikydavo didelių properšų, kurias perplaukdavo kajakais. Nansenas su pašliūžomis nueidavo į priekį, ieškodamas kelio, o Johansenas nerimaudamas laukdavo jo sugrįžtant. Ar daug čia reikia kur nors į bedugnę nugarmėti!

Nansenas birželio 11 dieną užrašė dienoraštyje: „Diena po dienos, savaitė po savaitės eina, tuščiai kovojant su ledynais ir greito kelionės galo viltimi. Aplink nieko nematyti, tiktai vienas

ledas. Dar nėra laisvo vandens, o mūsų maisto atsarga smarkiai tirpsta. Greitai nebepajėgsime kovoti su ledu ir sniegu. Šunys vis giliau grimzta, ir mes patys brendame ligi kelių per vandenį. Įsivedėme bado davinį, bet birželio 22 dieną pasisekė užmušti ruonį, ir mes čionai pavalgėme. Net šokome iš džiaugsmo apie ruonį. Jo mėsą sudžiovinome.“

Taip praėjo birželio ir liepos mėnesiai. Liepos 24 dieną Nansenas, užsikoręs ant ledo kalno, tolumoje pamatė žemę. Ji atrodė kaip debesėlis viršum ledo. Apsidžiaugė ir iš paskutinių jėgų paspartino žingsnius. Bet vėl kelią pastoję plačios properšos, vandens apsemtas ledas. Čia tenka bristi, čia vėl plaukti su kajakais.

„Po varginančios kelionės, – rašė Nansenas, – mes pasiekėme didelę properšą. Mums reikėjo per ją plaukti kajakais. Leisdamas savo kajaką į vandenį, staiga išgirdau Johanseno riksmą: – Greičiau šautuvą!

Atsigrėžiau ir pamačiau, kad mano draugas guli ant nugaros, o viršum jo lokys. Aš šokau paimti šautuvo, bet jis buvo įkištas į maišą, o kajakas nuleistas į vandenį. Kaip galėdamas greičiau ištraukiau kajaką ant lyties krašto ir drebančiomis rankomis, klūpodamas ir neatsigrėždamas, skubinau išimti šautuvą.

Tuo metu girdžiu, kaip Johansenas ramiai sako:

– Šauk greičiau, kol dar ne vėlu.

Kaip aš skubėjau tą akimirką!

Pagaliau šautuvą ištraukiau. Atsigrėžiau ir nutaikiau. Kulka pataikė lokiui už ausies, ir lokys krito negyvas. Tai buvo alkana didžiulė lokė. Iš pėdsakų sniege pastebėjome, kad ji jau seniai paskui mus sėlino. Staiga, prisėlinus prie Johanseno, trenkė koja jam per galvą, kad net kibirkštys jam iš akių pasipylė. Kai jis sušuko „šauk“, žvėris žiojosi nutverti jam už galvos.“

Taip vos nepražuvo meškos letenose šiaurės tyrinėtojas. Užtat, pasistiprinę lokiena, jiedu sparčiai leidosi tolyn. Netrukus atrado laisvą jūrą. Surišo kajakus, iškėlė bures ir nuplaukė. Po

Fritjofas Nansenas prie išalusio laivo „Framas“

tokios kelionės ir su kajakais plaukti neramia šiaurės jūra buvo tiktai malonumas ir poilsis. Narkvodavo ant ledo lyčių, užsitraukę kajakus ir pasistatę palapinę. Maistas baigėsi, bandė meške-rioti, bet žuvis nekibo. Iš šunų tik du beliko. Keliauninkai žvalgėsi po ledjūrį, ieškodami žemės kaip išsigelbėjimo.

Tiktai liepos 24 dieną pamatė ilgai ieškomą žemę. „Atsitiko tai, kuo mes beveik jau buvome nustoję tikėti: žemė, žemė! – užrašė Nansenas dienoraštyje. – Beveik po dvejų metų mes matome horizonto kraštą kažką dunksant viršum tos amžinos, baltos linijos. Dabar mes atsisveikiname su ta balta linija, kuri tūkstančių tūkstančius metų tiesėsi viršum šitų jūrų ir dar daug tūkstančių metų tokiu būdu tiesis, atsisveikiname ir nieko nepaliekame už savęs begalinėje lygumoje, nes silpni mažos vilkstinės pėdsakai seniai jau išnykę. Dabar mums prasideda naujas gyvenimas; kol kas tik ledas mus supa, niekas nepasikeitė.

Seniai mums vaidenosi mūsų svajonėse ta žemė, ir štai kaip vaiduoklis, kaip užburta šalis ji atsirado priešais mus. Akinamai balta, ji buvo matoma horizonto krašte kaip tolimi debesys, dėl kurių bijaisi, kad jie štai ir vėl išnyks. Užvis nuostabiausia tai, kad mes jau seniai matėme žemę, to nesitikėdami, mes palaikėme ją debesų susitelkimu.“

Susitaisę kajakus, juodu išplaukė tos žemės link. Pagaliau po trijų dienų pasiekė nežinomos salos krantą. Iš džiaugsmo laipiojo po plikas uolas, ieškodami tarp akmenų menkos augmenijos. Tolumoje buvo matyti daugiau salų. Mūsų keleiviai pasiekė Prano Juozapo salyną. <...>

Klausimai ir užduotys

1. Kokią žmonijos atradimų istorijai svarbią kelionę K. Boruta aprašo? Pasidomėkite plačiau šia kelione ir keliautojais atradėjais. Iš patikimų informacijos šaltinių surinkta medžiaga pasidalykite klasėje.
2. Pasvarstykite, kodėl lietuvių skaitytojams K. Boruta pasakoja apie keliones į Šiaurės ašigalį. Kodėl rašytojui buvo svarbu savo knygą išleisti sovietų okupuotoje Lietuvoje?
3. Aptarkite XXV knygos skyriaus idėją. Kokią svarbiausią žinią rašytojas siekia perduoti skaitytojams?
4. Kokius keliautojų charakterius, jų asmenines savybes rašytojas atskleidžia, išryškina?
5. Panagrinėkite, kaip, kokia kalba, koku stiliumi rašytojas pasakoja apie kelionę. Kokias meninės raiškos priemones pasitelkia? Kaip kuriamas veikėjo charakteris, o kaip – pasakojimo intriga?
6. Grupėse aptarkite išbandymus, kuriuos herojai patyrė kelionėje. Pasvarstykite, kurie jų buvo patys sunkiausi. Kodėl? Išvadas pristatykite klasėje.
7. Pamėginkite šią knygos ištrauką iliustruoti arba paversti komiksu.

Misijos Sibiras dalyviai stato kryžių apleistose lietuvių tremtinių kapinėse. Rengėjų nuotrauka

Kelionių laiku gali būti pačių įvairiausių. Lietuvos jaunimas šiandien keliauja į tolimas Sibiro platybes, kad pažintų savo tautos istoriją, suprastų ištremtų protėvių išgyventas patirtis, jomis pasidalytų su jaunesniais.

Perskaitykite projekto „Misija Sibiras“ pristatymą ir panagrinėkite dviejų šio projekto dalyvių pasakojimus.

Apie projektą. Misijos rengėjų informacija

„Misija Sibiras“ – tai jau dvyliktus metus vykstantis projektas, kurio metu organizuojamos jaunų žmonių ekspedicijos į Sibirą. Ekspedicijos tikslas – sutvarkyti mūsų tautiečių trėmimų vietas, apleistas kapinės, pastatyti atminimo simbolius, lietuviškomis kryždirbystės tradicijomis puoštus kryžius žuvusiems lietuviams Sibire atminti. Ekspedicijos metu taip pat siekiame pabendrauti su Sibire tebegyvenančiais tautiečiais ar jų atžalomis. O grįžus iš ekspedicijos keliaujame po visos Lietuvos mokyklas ir skatiname jaunuolius domėtis Lietuvos istorija bei išsaugoti ją ateities kartoms.

Per 11 projekto gyvavimo metų savo norą dalyvauti projekte išreiškė daugiau nei 11 000 jaunų žmonių, suorganizuota 15 ekspedicijų bei tūkstančiai pristatymų mokyklose, universitetuose, bendruomenių centruose, eksponuota šimtai jaunimo ekspedicijų fotografijų parodų, sukurti dokumentiniai filmai. Visa tai prisidėjo prie jaunosios kartos pilietiškumo bei didžiavimosi savo valstybe jausmo ugdymo.

2017 metai

JUOZAS VALČIUKAS. Apie Misiją Sibiras

Projektą „Misija Sibiras“ pavadinčiau „Atminties projektu“, nes tai – istorinio teisingumo ir atminties puoselėjimo projektas. Misijos esmė – kad jauni žmonės, nuvykę į mūsų protėvių tremties vietas, jas užfiksavę ir pagyvenę daugiau nei dvi savaites, grįžtų į Lietuvą bei visa tai perpasakotų jaunimui Lietuvoje, naudodami vaizdinę medžiagą.

Taip gana neįprastai Lietuvos istorija yra perduodama ateinančioms kartoms. Jaunimas, jau dalyvaudamas atrankoje į ekspediciją ir pačios ekspedicijos Sibire metu, netradiciniu būdu išreiškia savo vertybes, požiūrį į savo šalį: jos praeitį bei ateitį. Projekto atrankoje kasmet dalyvauja daugiau nei 1 500 jaunuolių. Tai ne ekskursija ar gamtos pažinimo kelionė, tai galimybė prisiliesti prie istorijos, būti jos liudininku vaikstant tremtinių keliais, tvarkant kapus nusilenkti žemei, kurioje pasiliko dalis Lietuvos, kurios nevalia pamiršti.

Man svarbi tautos istorija, už kurios slypi tiek daug asmeninių žmonių istorijų.

Žinote, kai manęs paklausė, kaip aš jaučiausi, kai tik grįžau iš Sibiro, atsakiau nė negalvodamas: „Dabar aš esu laisvas, dabar – esu laisvas.“ Vytautas Kavolis teigė, kad „laisvė tai dar ne vertybė, tai tik kelias į vertybes“. Tai, ką patyriau Sibire, žodžiais neapsakomi intymiausi ir giliausi išgyvenimai.

Esu vienas iš tų jaunų žmonių, kurie pripratę miške rinkti grybus, uogas, tačiau žingsniuodamas Sibiro taiga, kuri be galo panaši į Dzūkijos mišką, matai aplink save daugybę kryžių ir kapaviečių, kurias tvarkai, su kuriomis nebyliai bendrauji, jas išlaisvindamas nuo medžių, šakų, žolių ir brūzgynų, jauti vidinio išlaisvėjimo užuomazgą. Keletą naktų kali naują didelį kryžių, kurį su bendražygiais palieki kapinėse. Tomis akimirkomis tartum prabyla visa taiga lietuviškais balsais: dainuoja, verkia, džiūgauja, gyvena.

Pasigirsta klausimų, kodėl ekspedicijų dalyviai nepakelia ir neatstato visų nuvirtusių kryžių. Visų pirma daugelis išlikusių medinių kryžių yra sparčiai nykstantys, taigi tai tėra laikinas simbolis, kadangi greitu laiku viso to neliks. Ilgaamžiškumas – ne mūsų medinės tvoros, kuriomis aptveriamė visas aplankytas kapines, ne mediniai kryžiai, kuriuos mes pastatome. Ilgaamžiškumas – slypi mummyse, mūsų žodžiuose, nes būtent jais mes perduodame savo išgyvenimus jaunesniems draugams.

Tokiose ekspedicijose atrandi save, tikėjimą, išlaisvėji nuo tų šiuolaikinių visuomenės stereotipų sukurtų ribų ir pančių – tampi žmogumi. Vertybiškai kaip žmogus išaugau. Mačiau tviskantį Parįžių, ten gyvenau, bet to nepakanka. Šibire įgavau užtikrintumo ir pasitikėjimo savimi.

Šia misija mano kelias tik prasideda.

Lietuvio tremtinio kapas Igárkoje. Rengėjų nuotrauka

Saulėtą liepos rytą stoviu darbo kambaryje, žiūriu į sukrautą kuprinę, kurioje jau niekas netelpa, nors dar likę krūva daiktų. Neslėpsiu – visą gyvenimą buvau baltarankis. Nekaliau vinių, netaisiau elektros, negulėjau po mašina ir nekapojau malkų.

Šį kartą pačiam reikės daryti dalykus, kurių niekada nesi daręs. Reikės toli eiti, kai įprastai eini nuo namų iki mašinos, reikės sunkiai nešti, kai įprastai neši tik krepšį su kompiuteriu, reikės susitaikyti su galybe nežinomųjų, kai įprastai susiplanuoji keliones iki mažiausių smulkmenų, reikės apsieiti be karšto vandens, interneto, kepsnių pusiau su krauju, švarių drabužių, minkštos lovos ir kitų smulkių buržuazijos žavesio atributų.

Paskutinis instruktažas. Kuprinė sparčiai pildosi papildomais daiktais – mediniais kryžių papuošimais, įrankiais ir palapine. Užsimetu ant pečių ir lengviau atsipučiu – normaliai. Penki žingsniai ir jau ne taip normaliai. Dar keli šimtai metrų ir nugara jau žliaugia prakaitas.

Prisimenu Džeko Londono apysaką „Smokas Belju“, kurioje išlepęs pagrindinis herojus irgi kritinėjo nuo kuprinės svorio, skundėsi ir žadėjo pirmai progai pasitaikius mauti namo. Tiesa, kelionės pabaigoje jis jau nešė kuprinę ir papildomus svorius, bet man tai tikrai negresia.

Ta proga pasižadu sau du dalykus. Nesiskųsti, kai bus sunku. Ir rasti jėgų juokauti, kai bus labai sunku.

Vilnius išlydi staigia liūtimi.

Maskvą sutinka irgi lietumi.

Kita diena ir mes jau Sibire, pro lėktuvo iliuminatorių kiek akys užmato driekiasi žalsva miškatundrė. Ir Igarka. Iš karto po Maskvės. Tokiam kontrastui neįmanoma pasiruošti.

Slogu, nejauku ir matau nebylų klausimą jaunimo akyse – kur mes čia atvažiuom?

„Vaikštom grupėmis“ – nurodo ekspedicijos vadovas Arnoldas, bet čia net ir nurodymo nereikia. Niekas nesiruošia vaikščioti po vieną šiame mieste, kuris atrodo kaip „Mad Maxo“ filmavimo aikštelė. Vėlgi – kaip juokingai atrodys tas nerimas ir slogutis po aštuonių dienų.

Su Arnoldu patraukiam ieškoti kapinių. „Jos ten, kažkur“ – ranka moja vietiniai. „Ten, kažkur“ kapinių nėra. Yra miškas ir skubantys pasisveikinti pirmieji Sibiro uodai. Vaikštom skersai ir išilgai, užtinkam tai vieną, tai kitą paskirą kapą, bet kryžiai su skersu brūkšniu – ne lietuviški.

Bet įspūdis, kai už poliarinio rato ir tūkstančių kilometrų nuo Lietuvos pagaliau aptinki lietuvišką kryžių ir lietuvišką žodį, išliks visam gyvenimui. Visa tai, ką pasakoja tremtį mačiusios mano mama ir močiutė, ką prisiminė Igarkos tremtiniai, visa tai buvo tik žodžiai ūkuose. Miškatundrėje pamačius pirmąjį kryžių, skirtą „Petru Jusevičiui, Jono“, žodžiai tapo realybe. Ir mes pradėjom suprasti. Sluoksnis po sluoksniu, vis giliau lupom tą supratimą ir mačiau, kaip mano jaunųjų bičiulių akyse tvenkiasi ašaros ir tuo pačiu žiebiasi pasiryžimo ugnis.

Įsirengiam palapinių stovyklą šalia kapinių ir jau žinau, kad Igarkos žmonės kokius metus turės peno kalboms apie „išprotėjusius lietuvius, kurie gyvena kapinėse“. Miške suplazda Trispalvė, Vytis ir misijos vėliava.

Palapinių miestelis su vėliavomis. Rengėjų nuotrauka

Sąlygos įdomios – iki vandens, maisto ir interneto penki kilometrai. Bet noras mesti iššūkį rūsčiai Sibiro gamtai ir atkovoti iš jos tai, kas mums brangu, yra toks didelis, kad visa kita nu-blanksta. Rankose kirviai, pjūklai, kastuvai ir pirmyn.

Pirmą savo gyvenimo medį nukertu per kokius 573 smūgius. Nejuokauju, aš tą beržą ilgai prisiminsiu. Bet prišoka draugai, laimė, nesako „duok man“, o tik duoda vertingų patarimų, ir kitiems medžiams smūgių skaičius mažėja. Prakaitas žliaugia, pleistrai dengia vieną po kitos šokančias pūsles, uodai kanda, bet kuo toliau, tuo labiau tai darosi mažiau svarbu.

Bet miškas nepasiduoda. Jis kontratakuoja karščiu, uodais, pelkės drėgme ir iš ritmo išmu-šančia poliarine diena. Jis nenori grąžinti mūsų atminties.

Trečią dieną apima neviltis. Prisėdu palapinės pavėsyje, kad nematytų kiti ir skaičiuoju ant pirštų, kiek dar liko dienų. Dar labai daug. O noro vėl kilti į kovą su mišku visiškai nėra. Bet Igarkos ore kažkas slypi, gal jis vis dar persismelkęs lietuvių užsispyrimu ir atkaklumu. Ir imi kirvį ir eini.

Turbūt ryškiausias prisiminimas – didžiulis šabakštynas, po savimi prisigrobęs mūsų kry-žius. Jis toks didelis, kad net ir mes akimirkai stabtelim. Bet tada visi šešiolika, palaikydami vie-nas kitą, iš visų pusių, lydimi patriotinių ir partizanų dainų metamės pirmyn. Ir miškas atsitrau-kia. Po kelių dešimtmečių poliarinės saulės spinduliai pasiekia lietuviškus kryžius. Ir kapinės pradeda priminti kapines.

Bet jėgos tirpsta net ir mūsų stipriausiems. Mediena naujiesiems kryžiams vėluoja, visi nervinasi, pelkė nelinkusi atiduoti mūsų valstybės praeities, kaupiasi traumos, trūkinėja raiščiai ir vietiniai chirurgo turi darbo. Atstumai iki vandens ir maisto darosi vis sunkiau įveikiami.

Ir tada į pagalbą mums ateina tai, ko negalėjome tikėtis ir planuoti – Igárka.

Vietiniai tiekia mums vandenį ir leidžia pasikrauti aparatus operatoriams, atneša sūdytos žuvies, bibliotekininkai suteikia internetą, nepažįstami žmonės tiesiog įsileidžia į namus nusi-prausti, vaišina ir nepaleidžia be dovanų, gatvėje sutikta šeima tampa geriausiais draugais ir kone kas dieną veža mus iki šaltinio pasisemti vandens ar iki ligoninės perrišti žaizdų.

Netgi susiraukusi pardavėja, kuriai mes trukdėm prašydami suskaičiuoti 32 bulves (po dvi kiekvienam), atsileidžia ir pasitinka kaip senus draugus.

– Tai maniškiai. Tai maniškiai lietuviai, – išskečia rankas gatvėje vėl sutikta Sveta ir Igárka jai pritaria.

Lūžio tašku tampa pagaliau atplaukusi mediena kryžiams. Sunkiasvorė mašina negali pri-važiuoti iki stovyklos, tad daugiau kaip toną medžio vaikinai perneša ant pečių.

Laikas tiksi – iki išskridimo tik kiek daugiau nei dvi paros, bet noras padaryti maksimumą visiems įjungia paskutinius rezervus.

Tas dvi paros pamenu kaip per lengvą poliarinę rūką. Nuo aštuntos ryto iki keturių ryto, tada keturios valandos miego ir vėl iki vėlyvo vakaro.

Pirmų kartų diena – obliuoji, tašai, pjauni, kasi duobes kryžiams. Ir tai tampa taip įprasta – jeigu eini ir nieko nedarai, jautiesi keistai ir nori kuo greičiau imtis kažką daryti. Bet koks nerea-lus jausmas apima visus, kai iš miško atimtose lietuvių kapinėse lėtai ir išdidžiai iškyla pirmasis kryžius. Ir antras. Ir trečias. Ir devintas.

Apsikabinam, suspaudžiam rankose Trispalvę ir Vytį ir drauge giedam Tautišką giesmę.

Drąsiai, energingai, pakiliai. Mes švenčiam pergalę. Ir mes dainuojam. Dainuojam eidami dulkinomis gatvėmis. Dainuojam eidami pro vienišą Leniną.

Dainuojam miesto autobuse ir igarkiečiai šypsosi matydami tuos išprotėjusius keistuolius iš tolimos šalies, kurie gyvena kapinėse ir yra visada linksmi. Pypsi pro šalį važiuojantis savivartis, jį vairuoja trims mėnesiams Igárkon atvykęs dirbti dvimetrinis plikai skustas Dono kazokas Jura, kuris buvo atėjęs mūsų aplankyti ir susigraudino iki ašarų (neperdedu nė lašelio) pirmą kartą išgirdęs mūsų tautos trėmimo istoriją ir pamatęs pirmosios žiemos Igárkoje nesulaukusių dvynukų kapą.

Mes gerbiam praeitį, tikim dabartimi ir viltingai žiūrime į ateitį. Lėktuvas pakyla iš Igárkos, apsuka paskutinį ratą virš Jenisejaus ir jaučiamės čia palikę dalelę savo širdžių.

Pirmasis kryžius. Rengėjų nuotrauka

Klausimai ir užduotys

1. Pasvarstykite, kodėl į tokią sunkią kelionę kasmet veržiasi patekti vis daugiau jaunuolių.
2. Kokia šių kelionių paskirtis? Kokia prasmė? Kodėl rengėjai šias keliones pavadino misija? Apie kokią misiją šiuo atveju kalbama?
3. Ką svarbaus šiose kelionėse patiria jaunuoliai? Kuo ši patirtis svarbi jiems asmeniškai?
4. Kodėl šias keliones galime vadinti kelionėmis laiku?
5. Pasvarstykite, kodėl svarbu keliaujant rašyti dienoraščius: pasižymėti konkrečius faktus, įspūdžius, patirtus išgyvenimus, kilusias mintis.
6. Tardamiesi grupėse, sumanykite, kokia galėtų būti Jūsų išskirtinė, prasminga kelionė, kurią būtų verta kasmet kartoti ir paversti misija. Grupių sumanymus pristatykite klasėje ir išsirinkite labiausiai misijos vertą idėją. Pamėginkite ją įgyvendinkite.
7. Dirbdami grupėmis, aptarkite, kokiomis reikšmėmis nuotraukos papildė „Misijos Sibiras“ dalyvių pasakojimus.

Kelio prasmė

Pauliaus Normanto nuotrauka

Keliaudami žmonės kartais ieško savęs – savo paskirties, gyvenimo tikslo, prasmės. Kai kurie visą gyvenimą paverčia nesibaigiančia kelione. Yra rašytojų, menininkų, kurie nuolat leidžiasi į keliones tam, kad pažinę kitas tolimas kultūras geriau suprastų savąją kultūrą ir patys save.

Susipažinkite su dviejų Lietuvos menininkų – rašytojos, dailininkės Jurgos Ivanauskaitės ir fotografo Pauliaus Normanto – kelionių atradimais.

Jurga Ivanauskaitė (1961–2007), jau būdama žinoma, jaunimo ypač pamėgta rašytoja, tapo keliautoja. Ji keliavo po Indiją, Tibetą, Nepalą, kitas Himalajų šalis, stengėsi perprasti tolimų tautų išmintį, rašė kelionių knygas, piešė. Rašytoja tapo ir aktyvia kovotoja už žmogaus teises, Kinijos užimto Tibeto laisvę.

Paulius Normantas (1948–2017) dar jaunystėje tapo bastūnu – leidosi į keliones po Sovietų Sąjungos atokiausias vietas, tyrinėjo nykstančių ugrofinių tautų gyvenimą Sibire. Vėliau išsirengė į Himalajus. Jis dalyvavo dešimtyse ekspedicijų į Rytų kraštus, domėjosi nykstančių Himalajų tautų tikėjimais, papročiais, stengėsi juos išsaugoti fotografijose. Tapo tikru Rytų tautų ir kultūrų metraštininku. Per gyvenimą P. Normantas padarė apie šimtą tūkstančių fotografijų, aštuoniolikoje pasaulio valstybių surengė per du šimtus parodų, išleido keliolika nuotraukų knygų, kurioms pratarmes rašė ir dvasinis Tibeto vadovas Dalai Lama. Pats menininkas save vadino pasaulio vaikata.

P. Normantas apie J. Ivanauskaitę yra sakęs: „Kelionė buvo jos savastis, vienas svarbiausių pasaulio ir savęs pažinimo pagrindų, per keliones skleidėsi unikali gyvenimo patirtys, išgyvenimai, lemties ženklų kupini susitikimai, kurių įspūdžiai išsiliedavo tekstais, paveikslais, fotolakštais.“ Šiais žodžiais galima būtų apibūdinti ir patį P. Normantą.

Jurga Ivanauskaitė Tibeto laisvės gynimo akcijoje

Paulius Normantas

Niekas taip neatpalaiduoja ir neišlaisvina žmogaus, kaip kelionė, išsiveržimas iš senos aplinkos ir naujų vietų magija. Keliaudami mes ne tik pažįstame pasaulį, atrandame dar nematytas šalis, bet ir atveriamė slapčiausius savo sielos kampelius. Jei tikėsime, kad žmogus yra miniatiūrinis Visatos atspindys, tuomet jame telpa žvaigždės, planetos, žemynai, salos, vandenynai, kalnai, šalys, miestai, miškai, stepės, jūros, ežerai, upės ir upeliai. Nežinau, kaip nupiešti tokį vidinį žemėlapi, bet, pirmą kartą patekusi į svečią šalį, visuomet jaučiu, kad manyje subanguoja ir atgyja nauja erdvė, iki tol buvusi tik balta dėmė neištirtame kontinente. <...>

Ką mes laimėsime skrisdami į mėnulį, jei neįstengsime įveikti bedugnės, skiriančios mus nuo mūsų pačių? Štai svarbiausias atradimas, be kurio visos kitos kelionės ir žygiai yra ne tik beprasmiški, bet ir pražūtingi. <...>

Kelionė leidžia dar kartą sugrįžti į vaikystę. Ji mus priverčia smalsauti, šniukštinėti, žvalgytis, be atvangos klausinėti į viską rodant pirštu ir kaip vaikui mokantis skiemenuoti kalba, nuo kurios dažniausiai lūžta liežuvis. Kiekvienas naujas svetimšalis pašnekovas, taip lengvai dėliojantis žodžius savąja, bet mums svetima šneka, atrodo didžiai išmintingas, kaip guguojančiam kūdikiui – daugiakalbis suaugęs. Ir kiekvienas pokalbininkas patenkina atvykėlio lūkesčius: ispanas atrodo (veikia, girdisi) aistringas, italas – romantiškas, indas – dvasingas, tibetietis – metafiziškas. Kelionė mums vėl suteikia prarastą gebėjimą stebėti, stebėtis, tyrinėti, pažinti, džiūgauti, kryžtauti iš susižavėjimo ir nuostabos. Kelionė atveria net labiausiai susigniauzusią ir surambėjusią širdį, kuri vėl tampa imli neišsenkantiems pasaulio stebuklams ir todėl – dosni kitiems. <...>

Kelionė mus sugrąžina ne tik į mūsų pačių vaikystę, bet ir į žmonijos vaikystę, ten, kur visa aplinkui knibždėte knibždėjo didžiausių paslapčių, vilčių, saldžių pavojų, neregėtų žvėrių, pasauliškų dvasių, nuožmių demonų ir spindulingų dievybių. Į tuos laikus, kai žmogus dar nesijautė visagalis, visažinis, viskuo persisotinęs ir be galo nuobodžiaujantis, bet buvo daug laimingesnis. Į tą dabar jau visiems laikams prarastą erdvę, kai žmogus dar nebuvo vienintelis baisiai vienišas ir pats nuo savęs atskirtas gamtos šeimininkas, o tik mažytė begalinio kosminio srauto vilnis.

Atvykimas į svetimą šalį kartais gali virsti lemtingu grįžimu iš vidinio kalėjimo, iš dvasinės tremties, kurion esame nublokšti to, ką vadiname grėsmingais žodžiais progresas, urbanizacija, informacinė ryšių visuomenė, bombarduojanti žiniomis apie viską, bet atplėšianti nuo pačių savęs. Besirūpindami daugybe dalykų, kuriuos mums primeta modernaus gyvenimo normos, mes praradome ryšį su gamta, pirmąkart jos ritmu, natūralia laiko tėkme, žmonėmis ir daiktais. Kelionė priverčia gyventi dabarties akimirka, išvaduodama nuo įpročio mintimis gręžiotis į praeitį ar be paliovos kurti pasmerktus žlugti ateities planus. Tai, kas su tam tikra ironija įvardijama kaip „egzotiški įspūdžiai“, iš tiesų tėra atgijęs gebėjimas matyti pirmąkart išankstinėmis nuostatomis bei interpretacijomis neužmaskuotą pasaulio pirmavaizdį, o ne jo matricą. Deja, ne visiems tai pavyksta. Kai kam kelionė, anot Susanos Sontag, virsta tiesiog „fotografijų rinkimo planu“. <...>

Tačiau daugelis keliautojų patvirtins, kad būtent svečioje šalyje pirmą kartą gyvenime pamatė saulėtekį ar saulėlydį, pagaliau išvydo žvaigždes ir mėnulio pilnatį, išiklausė į vandens čiurlenimą, vėją, paukščių čiulbesį ar pajuto žmonių gerumą bei šilumą... Visa tai nutinka ne todėl, kad kituose kraštuose dangus, oras, žemė ir jos gyventojai yra kitokie, o todėl, kad keliaudami kitokie būname mes patys. Ištrūkę iš kasdienybės įpročių ir prievolių narvo, staiga atgauname tikrąją žmogaus laisvę, susigražiname gyvenimo geismą, džiaugsmą ir pilnatvę. Tas, kas bent kartą šiuos svaigius jausmus patyrė, jų nebepamirš net pilniausioje rutinoje. Kaip tik todėl yra tokie brangūs svečių šalių prisiminimai. Ir jei nesame galutinai atbukę, kiekviena kelionės nuotrauka primins mums ne tik kokį egzotišką peizažą ar istorinį statinį, bet ir nevaržomos laisvės akimirkas, o svarbiausia – visa persmelkiantį įsitikinimą, kad gyventi yra gera, prasminga, verta! <...>

Žmogui, išdrįsusiam atverti savo gelmes, kiekviena kelionė bus nuostabi ir kupina stebuklų!

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite grupėse, kokias kelionės prasmes atskleidžia rašytoja? Kurie rašytojos teiginiai pritariate? Kurie prieštarautumėte? Savo išvadas ir argumentus pristatykite klasės diskusijoje.
2. Išrašykite Jums patikusį kelionės prasmę nusakantį teiginį ir jį išplėtokite samprotaudami raštu.
3. Savarankiškai pasidomėkite Tibeto istorija. Pasvarstykite, kodėl J. Ivanauskaitė ir kiti nepriklausomoje Lietuvoje gyvenantys kultūros žmonės įsitraukė į kovą už Tibeto laisvę.

Jurga Ivanauskaitė Tibetė, 1998 m.

Kelionė – tai pergalė prieš neviltį, nusivylimą ir mirtį.

Aš gimiau mažoje tautoje. Didelių tautų sūnūs ir dukterys gali būti ir atsargesni. Mažos tautos žmonės neturi teisės būti bailūs. Jie privalo jausti solidarumą ir moraliai paremti engiamas ir kenčiančias tautas.

Lietuvà svarbiausia mano gyvenime. Taip pat ir Himalėjai. Tibėtas man yra kitas gyvenimas.

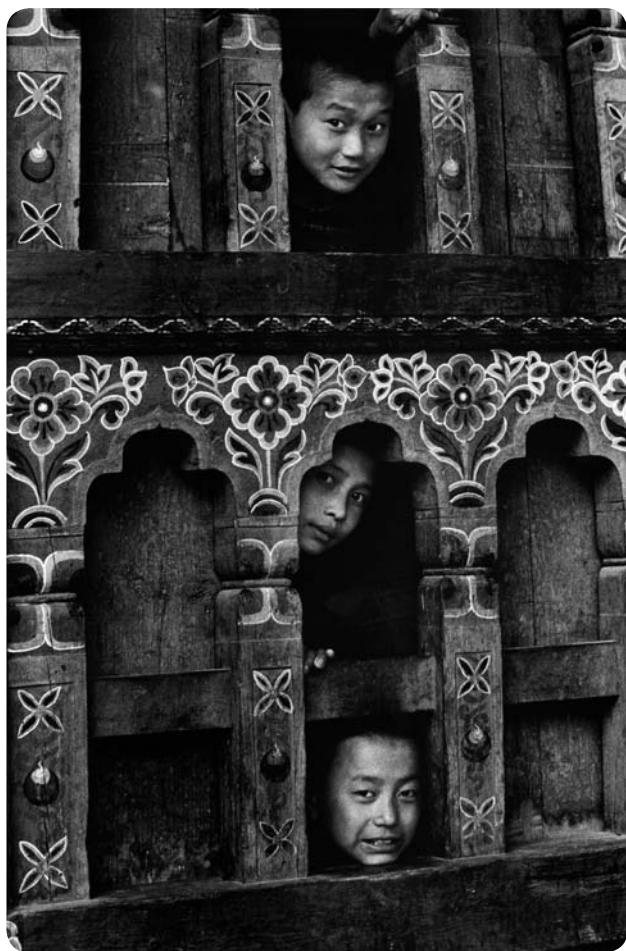
Mano piligriminė kelionė į Himalajus prasidėjo Žemaitijoje. Taip. Būtent šiame kalvotame Lietuvos krašte, mano galva, prasideda Himalėjai.

Kur yra mano namai? Namus suvokiu širdimi, todėl Žemėje yra labai daug vietų, kurias galiu pavadinti namais. Himalėjai yra visa apimantys namai. Man nereikia daug daiktų. Išmokau ilsėtis ant medinio gulto ar čiužinio, patiesto vienuolyne ant grindų. Savo bute daugiau kaip dešimt metų miegu ant gintarinio čiužinio, sveriančio 16 kilogramų. Tai padeda mokytis nepavydėti. Jei turėčiau skalbyklę, nebūčiau laimingesnis. Juk kai pradedu skalbti drabužius vonioje, prisimenu, kaip keliaudamas po Himalajus drabužius skalbiu upėse. Ir televizoriaus neturiu. Truputį civilizacijos reikia, bet ja reikia naudotis dozuotai. Išlaikyti tvirtą stuburą padeda du dalykai – meilė ir malda. Reikia mylėti ir priešą, o tai labai sunku. Eidamas šviesos keliu žmogus gali atsakyti neigiamų charakterio savybių. Pati baisiausia savybė – pavydas. Būk toks, koks esi, ir mylėk žmones.

Nežinau, kiek man dar liko, bet žinau, kad turiu tris gyvenimo misijas. Vis dar tęsiu pirmąją. Ji yra pagrindinė misija, kurią žmogus atsineša gimdamas – mokytis tėvų kultūros, kalbos ir tradicijų. Be pagrindinės misijos – tėvų kultūros išsaugojimo, antroji mano misija buvo fotografuoti ugrofinų tautas. Trečioji misija tęsis tiek, kiek aš gyvensiu šioje planetoje, – ir toliau „kasinėsiu“ su savo fotoobjektyvu budistinėse valstybėse.

Vėl vynioju begalinį Himalajų kelio siūlą. Miglos bei sniegynai laiko apkabinę kalnų viršūnes, ir netrukus išgirstu baisiai kriokiant aukštai viršum rūkų: lyg Himalajų demonai staugtų, puotautų, kviestų į svečius ir mirtį. Kaip Odisėjas negaliu pajudėti iš vietos, gerai, kad plati upė skiria mane ir baisias viršūnes, kupinas nežemiškų garsų. Košmariškos ir nuostabios minutės! Daug dar kartų sustoju ir sunkiai prisiverčiu eiti toliau, nes šaukia...

Daug fotografuoju. Bet ryškiausiai prisimenu vieną nepadarytą fotografiją. Kartą iš Kalkūtos buivolu traukiamu vežimu nudardėjau į nedidelį miestelį. Po truputį temo ir aš po kelių minučių pasiklydau. Staiga pamačiau ant gatvės gulinčią mirštančią žindyvę. Ant jos krūtinės gulėjo vos kelių šimtų gramų kūdikis. Jis taip pat merdėjo. Labai gerai prisimenu tuomet kilusius sudėtin-

Pauliaus Normanto nuotrauka

gus jausmus. Išsitraukiau keliasdešimt rupijų – tiek turėjau smulkių ir padėjau ant mirštančios moters krūtinės. Nežinojau, kaip daugiau jai padėti. Iš už kampo išlindo elgetaujantis indas ir pagriebė rupijas. Bet išsigandęs mano nuožmaus žvilgsnio padėjo pinigus atgal. Nefotografavau žindyvės, atsidūrusios ant mirties slenksčio, nefotografavau bėgančio vagies, aš pakėliau fotoaparata ir nežiūrėdamas į objektyvą fotografavau dangų. Tos nuotraukos visada bus gyvos mano prisiminimuose.

Skaičiau daug kelionių aprašymų ir susidariau nuomonę, kad visuose pasaulio kampeliuose Žmonės laikėsi savo Žodžio, visur galiojo šeimininko-svečio santykis, gentainiai džiaugėsi savo moterų grožiu, gerbė senolių išmintį ir vyrai, negailėdami gyvybės, gynė savo gentį ir Žemę. Turi būti labai svarūs įsitikinimai, kad Žmogus aukotų gyvybę dėl kitų. Nei po vieną, nei šeimos ar giminės jėgomis neapsigintume nuo priešų ar Gamtos negandų. Senovėje protėviai gynėsi genties jėgomis, sutelktomis kelių genčių jėgomis. Jiems nereikėjo pinigų, išdavystės buvo itin retos, jos prilygo išdavystei sau.

Rytų išmintis yra labai galinga. Tokiems rašytiniams Rytų šaltiniams kaip „Rigveda“, „Bhavatgita“ jau apie dešimt tūkstančių metų. Iš jų sklinda net tik šviesa, bet ir galin- gi pamokymai. Tačiau ir lietuvių liaudies patarlėse galima rasti lygiai tokį pat Budos kelią.

Man lietuvių kalba gražiausia pasaulyje. Lietuvių kalbą geriu kaip deguonį, valgau ją kaip šventą maistą.

Iš Vilniaus, kurį nepaprastai mylėjau, išeidavau su kuprine ant pečių pro Aušros vartus.

Supriūdavau. Į Vilnių įeidavau tik pro Aušros vartus. Vaikščiojimas pro Aušros vartus buvo mano ritualas, tik tada nesupratau, kodėl būtinai turiu jį atlikti. Supratau tik beveik po dvide- šimties metų, kai pradėjau keliauti į Tolimuosius Rytus – Indiją, Vakarų Tibetą. Užsibūdavau ten kartais metus ir ilgiau. Būdamas Indijos Tibete atradau stupas. Stupa – tai tuščiavidurė budistinė šventykla, simbolizuojanti visatos stichijas: vandenį, ugnį, žemę... <...> Grįžęs į Vilnių supratau, kad Aušros vartai, virš kurių įkurta šventykla su stebuklingu Dievo Motinos paveikslu, yra pana- ši į tibetietišką stupą, kurioje sutelkta milžiniška krikščioniška sakralinė energija. <...>

Kuo daugiau keliauju, tuo aiškiau matau Vilniaus grožį ir didybę. Jis man kaskart artimesnis.

Aš viską jau turiu:
ilgą nesibaigiantį kelią po kojom
ir laisvę širdy.

Suplyšo mano padai
basomis einant per Žemę.

Ateis laikas, ir aš apsigyvensiu baltame debesėlyje
Arba nepaprastai aukšto kalno rytiniame šlaite,
Pilname lėtai vaikštinėjančių gėlių žiedų
Ir manęs laukiančių anksčiau iškeliavusių bičiulių.

Kai bekraštėje jūroje
Banga pavys bangą,
tada ir aš sustosiu.

Klausimai ir užduotys

1. Kokios keliautojo mintys Jums asmeniškai pasirodė įdomios ir svarbios? Išsirašykite jas ir pakomentuokite.
2. Pasvarstykite, kokią gyvenimo prasmę keliaudamas įžvelgia, atranda P. Normantas.
3. Dirbdami grupėse, pasirenkite perskaitytu keliautojo tekstu ir suformuluokite tris probleminius klausimus, kuriuos Jums būtų svarbu aptarti viešai. Pristatykite juos klasės draugams ir susitarkite, kokiais svarbiausiais klausimais visi diskutuosite. Surenkite diskusiją.
4. Remdamiesi perskaitytomis P. Normanto mintimis ir kitais šaltiniais (P. Normanto nuotraukomis, interviu, eilėraščiais, kitų pasakojimais), parenkite įdomų pasakojimą apie šį keliautoją jaunesniems arba vyresniems mokiniams, savo tėvams. Pasakojimą galite iliustruoti nuotraukomis, filmų ištraukomis.

Pauliaus Normanto nuotrauka

Apibendriname temą ir įsivertiname

Palyginkime ir pasvarstykime

Perskaitykite šiuolaikinio norvegų rašytojo Josteino Gorderio (Jostein Gaarder) romano „Kortų paslaptis“ ištrauką. Šis romanas – trijų kelionių istorija: tikros kelionės iš Norvėgijos į Graikiją, kelionės po filosofijos pasaulį ir kelionės po savo paties vidų, kur galbūt pavyks rasti atsakymą į amžinąjį klausimą – kas esu aš? Jūsų bendraamžis Hansas Tomas su tėtušiu keliauja į Atėnus ieškoti mamos, kuri paliko juos prieš aštuonerius metus ir išvyko „ieškoti savęs“.

Taigi romano pasakojimas tarsi apibendrina Jūsų nagrinėtą temą – sujungia pačias įvairiausias keliones, atskleidžia kelionę kaip gyvenimo išminties ir prasmės ieškojimą.

Jeigu romano ištrauka Jus sudomino, susiraskite ir perskaitykite visą knygą. Tačiau dabar atsakykite į žemiau pateiktus klausimus.

Kryžių karalius

...kankinamai suvokė, kaip mažai išmano apie gyvenimą ir pasaulį...

Kai orakulas mus patikino, kad Atėnuose surasime mamą, palypėjome šlaitu aukštyrą ir suradome seną teatrą, kuriame buvo penki tūkstančiai žiūrovų vietų. Nuo teatro viršaus apžvelgėme šventyklos teritoriją ir slėnį apačioje.

Pakeliui žemyn tėtušis tarė:

– Dar kai ką turiu tau papasakoti apie Delfų orakulą, Hansai Tomai. Supranti – ši vieta ypač įdomi filosofams kaip mudu.

Tada mes atsisėdome ant šventyklos liekanų. Buvo keista pagalvojus, kad joms pora tūkstančių metų.

– Ar prisimeni Sokratą? – pradėjo jis.

– Nelabai, – turėjau pripažinti. – Bet jis turbūt buvo graikų filosofas.

– Teisingai. Taigi iš pradžių papasakosiu tau, ką reiškia žodis „filosofas“...

Žinojau, kad tai mini paskaitos pradžia, ir, tiesą sakant, nė kiek nenužlugau, nes dabar saulė taip spigino į veidą, jog prakaitas srūte sruvo.

– Filosofas yra tas, kuris ieško išminties. Bet tai nereikia, kad filosofas yra itin išmintingas. Ar supranti skirtumą?

Aš linktelėjau galva.

– Pirmasis, kuris tai suvokė ir pagal tai gyveno, buvo Sokratas. Jis vaikščiojo po Atėnų turgaus aikštę ir kalbėjo su žmonėmis, bet niekada jų nemokė. Atvirkščiai – kalbėjosi su sutiktais žmonėmis, kad pats šio to išmokyti. Nes kaimo medžiai nieko negalį jo išmokyti, teigė Sokratas. Tačiau jis gerokai nusivylė, kai pamatė, kad žmonės, kurie mėgsta pasigirti labai daug žiną, iš tikrųjų ničnieko nežino. Galbūt jie galėjo jam pasakyti tos dienos vyno ir alyvų aliejaus kainas, bet negalėjo pasakyti nieko esminio apie *gyvenimą*. Pats Sokratas paprastai tvirtindavo žinąs tik vieną dalyką – kad nežino nieko.

– Tokiu atveju jis nebuvo itin protingas, – paprieštaravau.

– Neskubėk daryti išvadų, – griežtai atrėmė tėtušis. – Jeigu du žmonės niečnieko neišmano, bet vienas vis tiek nuduoda, kad labai daug žino, katras, tavo manymu, iš jų protingesnis?

Turėjau pripažinti, kad protingesnis tas, kuris nenuoduoda, kad žino daugiau, negu žino iš tikrųjų.

– Tuomet supratai esmę. Sokratas kaip tik todėl ir tapo filosofu, kad kankinamai suvokė, kaip mažai išmano apie gyvenimą ir pasaulį. Jis jautėsi visiškai neišmanėlis.

Vėl kinktelėjau galva.

– O tada vienas Atėnų gyventojas nuėjo pas Delfų orakulą ir paklausė, kas yra protingiausias vyras Atėnuose. Orakulas atsakė, kad Sokratas. Tai išgirdęs Sokratas, švelniai tariant, gerokai nustebė, nes jis kaip tik teigė nelabai ką žinąs. Bet aplankęs visus tuos, kurie buvo laikomi išmintingesniais už jį – ir davęs jiems keletą protingų klausimų, – galiausiai suprato, kad orakulas buvo teisus. Sokratas nuo kitų skyrėsi tuo, kad kiti buvo visai patenkinti negausiomis savo žiniomis, nors žinojo ne daugiau už Sokratą. O žmonės, kurie yra patenkinti tuo, ką žino, niekada negali tapti filosofais.

Man ta istorija pasirodė labai įtikinama, bet tėtušis dar nebaigė. Dabar jis mostelėjo į daugybę turistų, kurie pabiro iš turistinių autobusų toli apačioje ir kaip skruzdės ėmė ropštis į kalniuką.

– Jeigu tarp tų žmonių yra nors vienas, kuris kaskart išgyvena pasaulį kaip kažką pasakiška ir mįslinga...

Jis įkvėpė ir kalbėjo toliau:

– Ten apačioje matai tūkstantį žmonių, Hansai Tomai. Štai ką noriu pasakyti: jeigu bent vienas iš jų išgyvena gyvenimą kaip beprotišką pasaką – ir turiu omenyje, kad jis arba ji turi tai išgyventi kiekvieną mielą dieną...

– Kas tada? – paklausiau, nes jis vėl nutilo vidury sakinio.

– Tada jis arba ji yra džokeris kortų malkoje.

– Ar manai, kad čia yra toks džokeris?

Jis nutaisė liūdną miną.

– Ne! – atsakė. – Žinoma, negaliu būti visiškai tuo tikras, nes yra vienas kitas džokeris, bet šansas jį sutikti be galo mažas.

– O kaip tu pats? Ar išgyveni gyvenimą kaip *pasaką* kiekvieną mielą dieną?

– *Yes, sir!*

Atsakymas buvo toks tvirtas, jog nedrįsau jam prieštarauti.

Tada jis pridūrė:

– Kiekvieną rytą pabundu su trenksmu. Toks įspūdis, lyg man kas išvirkštų pojūtį, jog gyvenu, jog esu gyvutėlė lėlė pasakoje. Nes kas mes esame, Hansai Tomai? Ar gali man į tai atsakyti? Mes sudėlioti iš žvaigždžių dulkių porcijos. Bet kas tai yra? Iš kur, po galais, atsirado šis pasaulis?

– Neturiu žalio supratimo, – atsakiau ir tą akimirką pasijutau toks pat neišmanėlis kaip Sokratas.

Tėtušis kalbėjo toliau:

– Paskui ta mintis vėl išnyra vakare. Aš esu žmogus tik šį vienintelį kartą, pamanau. Ir aš niekada nebesugrįšiu.

– Tuomet tavo gyvenimas ne iš lengvųjų, – tariau.

– Taip, ne iš lengvųjų, bet nepaprastai įdomus. Man nereikia lankyti šaltų pilių, kad leisčiau-
si į vaiduoklių medžioklę. Aš pats esu vaiduoklis.

– Bet susirūpini, kai tavo sūnus už kajutės lango pamato mažą vaiduoklį, – leptelėjau.

Nežinau, kodėl taip pasakiau, bet man pasirodė, kad turiu jam priminti, ką jis kalbėjo išva-
karėse laive.

Jis tik kimiai nusijuokė.

– Manau, tu tai iškęsi, – tarstelėjo.

Baigdamas kalbą apie Dėlfų orakulą tėtuisis pasakė, kad senovės graikai didžiojoje šventy-
kloje išraižė užrašą „Pažink save“.

– Bet tai lengviau pasakyti, nei padaryti, – pridūrė savo ruožtu.

Tada pamažu grįžome prie išėjimo.

Aš, suprantama, neidamas į muziejų, turėjau vieną slaptą ketinimą: lupa ir knygutė iš ban-
delės visą priešpiečių degino man kišenę. Nuo šiol nepraleidau nė vienos progos toliau paskaityti
knygutę. Labai mielai būčiau nepaleidęs jos iš rankų tol, kol neperskaitysiu iki galo. Bet turėjau
šiek tiek paisyti ir tėtušio.

Man pasidarė smalsu, ar tik mažoji knygutė nėra pranašysčių rinkinys, kuris galiausiai man
atsakys į visus klausimus. Šiaip ar taip, nugara perbėgo šaltas šiurpulys, kai ėmiau skaityti pasa-
kojimą apie džokerį paslaptingoje saloje, nes juk ką tik buvo tiek daug kalbėta apie džokerius.

Vilnius: Tyto alba, 2012

Klausimai ir užduotys

1. Šioje knygoje tėtis supažindina sūnų su filosofijos istorija. Kaip ma-
note, kodėl? Ar tėčio „paskaita“ yra tik apie seniai praėjusius laikus
ar ir apie dabartį – sūnui čia ir dabar svarbius dalykus?
2. Romane žmogaus gyvenimas lyginamas ne tik su kelione, bet ir su
žaidimu. Kodėl? Kas bendra tarp gyvenimo, kelionės ir žaidimo? Pa-
siremkite ir kitais šioje temoje nagrinėtais teksta.
3. Graikų filosofas Sokratas prisipažįsta, kad jis nieko nežino, bet Dėlfų
orakulas būtent jį laiko išmintingiausiu žmogumi? Kodėl? Remda-
miesi šiuo ir kitais skaitytais teksta, savo asmenine patirtimi, nusa-
kykite, kas yra išmintingas žmogus.
4. Tėtis su sūnumi svarsto, kas yra žmogaus gyvenimas, kaip reikėtų gy-
venti. Kaip į šiuos klausimus atsakytumėte Jūs? Apie kokį gyvenimą
Jūs svajojate? Kokį gyvenimą, Jūsų manymu, gyventi verta?
5. Tie, kas perskaitėte visą knygą, parašykite laišką savo klasės draugams
arba mokytojams, mokyklos bibliotekininkui, tėvams. Laiške argu-
mentais ir kitomis priemonėmis įtikinkite, kad šią knygą verta per-
skaityti visiems, kurie domisi kelionėmis ir ieško gyvenimo prasmės.

Tiriamosios ir kūrybinės užduotys

1. Susipažinkite su Lietuvos moksleivių įgyvendintais krašto pažinimui skirtų kelionių projektais (pvz., projekto „Kuriame Respubliką“ programa „Atgal į ateitį“, Rūdiškių jaunimo projektu „Atrask Rūdiškes!“ ir kt.). Pasinaudoję kitų patirtimi ir pasitelkę išmonę, parinkite ir įgyvendinkite savąjį kelionės projektą, skirtą Jūsų krašto, apylinkės, vietovės pažinimui. Savo patirtimi internete pasidalykite su kitais. Išpopuliarinkite savo kelionės maršrutą tarp Lietuvos jaunimo.
2. Keliaudami su klase arba su tėvais, parašykite kelionės dienoraštį arba pasakojimą apie savo kelionę spaudai. Taip pat galite susimanyti įsivaizduojamą kelionę laiku arba erdve. Pasiremkitė Jūsų nagrinėtais kelionių aprašymais ir būkite atidūs savo kelio stebėtojai arba kūrybingi fantazuotojai. Rašymo formą ir stilių galite pasirinkti pačius įvairiausius. Grįžę po vasaros atostogų, išsirinkite redaktorių kolegiją ir patikėkite jai savo kelionių dienoraščius ar pasakojimus – tegu ši kolegija atrenka pačius įdomiausius tekstus ir, aptarusi su autoriais, juos paskelbia internete. Savo tekstus galite papildyti japonišku haiku, prieš tai išsiaiškinę, kaip šis eilėraštis kuriamas.
3. Kelionės ir jų išbandymai suburia draugus, sutelkia ir sustiprina bendrijas. Pradėkite kurti klasės keliavimo tradicijas. Kartu su tėvais ir mokytojais sutarkite, kokius nuolatinis žygius, išskylas, išvykas rengsite skirtingais metų laikais; kokių kelionės taisyklių laikysitės; kokius tik Jūsų klasei būdingus kelionės ženklus, šaukinius, dainas susikursite; kaip kelionių įspūdžiais dalsitės ir savo keliones įamžinsite.
4. Pasirinkite vieną iš žemiau išvardytų temų, sugalvokite įdomų pavadinimą ir parašykite dalykišką straipsnį jaunimo spaudai:
apie kelionių žavesį,
apie kelionių naudą,
apie kelionių žalą,
apie kelionių pavojus,
apie kelionių prasmę.
5. Pasirinkite temą ir parašykite rašinį. Jūsų rašinys gali būti publicistinis, eseistinis arba kitokio pobūdžio.
„Keliauti – tai tapti didesniu žmogumi.“ (A. Poška)
„Gyvenimas ir yra kelionė.“ (A. Poška)
„Kelionė – tai pergalė prieš nusivylimą.“ (P. Normantas)
„Kelionė įprasmina mano gyvenimą.“ (M. Šalčius)
6. Susipažinkite su Indijos dvasinių lyderių M. Gandžio ir R. Tagorės mintimis, kurios tapo aforizmais. Iš jų pasirinkite Jums svarbiausią mintį, kuria norėtumėte gyvenime remtis. Glaustai parašykite – kodėl.

M. GANDIS: „Rask tikslą – atsiras ir galimybių.“

„Apie ką žmogus galvoja, tuo ir tampa.“

„Tikrasis grožis slypi širdies tyrume.“

„Jei nori, kad pasaulis pasikeistų, – keiskis pats.“

„Tiesa yra pamatas viso, kas gera.“

„Neužtenka tik gyventi – reikia ir veikti kažką naudingo, gražaus.“

R. TAGORĖ: „Jei lieji ašaras dėl to, kad nėra saulės, per ašaras nepamatysi žvaigždžių.“

„Tik tai, kas tikra, kas spindi savimi, yra gražu.“

„Mes gyvename šiame pasaulyje tol, kol jį mylime.“

„Esame pakviesti į gyvenimo puotą – kiekvienam skirta groti savo melodiją pagal savo natas.“

„Tiek vertingas yra gyvenimas, kiek jame yra džiaugsmo.“

„Niekada neperplauksite jūros, jei tik sėdėsite ir žiūrėsite į vandenį.“

„Net ir ant smiliausios viršūnės dar yra vietos, todėl niekad nepaliauk siekės aukštumų.“

Jurgos Ivanauskaitės „Lytėjimas“, iš ciklo „Mandalos“, 1996 m.

Patarimai

1. Kaip rašyti rašinį

1. Visų pirma gerai išsiaiškinkite pasirinktą rašinio temą, kad galėtumėte į ją išsamiai atsakyti. Būtent tema iškelia Jūsų rašiniui užduotį: pasako, kokius klausimus šia tema rašant derėtų svarstyti ir nagrinėti.
2. Apsibrėžkite, kokius svarbiausius pasirinktos temos keliamus klausimus savo rašinyje svarstysite.
3. Suformuluokite, koks Jūsų požiūris į apsibrėžtus klausimus. Kokiais argumentais jis grįstas?
4. Išsiaiškinkite, koks požiūris į šiuos klausimus dėstomas kūrinyje, kuriuo remsitės nagrinėdami temą. Kaip tas požiūris kūrinyje išsakomas?
5. Nutarkite, kokius kitus kūrinius, tekstus pasitelksite nagrinėdami temą.
6. Išdėstykite savo požiūrį teiginiais, kurie galėtų būti ir Jūsų rašinio dalimis.
7. Apgalvokite argumentus, konkrečius pavyzdžius, kuriais savo teiginius grįsite.
8. Susidarykite rašinio planą.
9. Gerai apgalvokite ir nuosekliai išdėstykite savo rašinio išvadas – jos turi apibendrinti Jūsų rašto darbą: ką Jums pavyko išvelgti, atrasti, suprasti.
10. Atidžiai peržiūrėkite ir patobulinkite, suredaguokite parašytą rašinį.

2. Kaip rašyti esė

1. Dar kartą pasiaiškinkite, kas yra esė. Prisiminkite: Esė (pranc. *essai* – bandymas) – tai laisvos formos rašinys, kuriame išdėstomas asmeninis požiūris įvairiais gyvenimo klausimais. Esė autorius remiasi asmenine patirtimi ir tyrinėja tikrovę, savarankiškai samprotauja, vaizdingai dėsto mintis ir ieško tiesos.
2. Pasirinkite Jums iš tikrųjų rūpimą, Jūsų asmeninei patirčiai artimą temą.
3. Išsikelkite su pasirinkta tema susijusius, Jums svarbius klausimus, į kuriuos rašydami ieškosite atsakymo.
4. Imkitės drąsiai ir laisvai išsikeltus klausimus svarstyti raštu. Pasitelkite skaitytus, matytus, girdėtus kūrinius, asmeninius gyvenimo patyrimus, artimųjų pasakojimus ir jų išmintį ar aktualią žiniasklaidos informaciją, kitas žinias, kurios reikalingos Jūsų tiesos ieškojimui. Savo ir kitų patirtis savarankiškai apmąstykite.
5. Pasiremkite vaizduote, įspūdžiais, jausmais. Lyginkite, junkite skirtingus gyvenimo dalykus, pažvelkite į juos nauju žvilgsniu, nevenkite ironijos ir autoironijos.
6. Rašykite vaizdžiai, įtaigiai – ieškokite savo kalbėjimo būdo. Rašykite kitaip, negu įprasta. Rašykite taip, kad Jums patiems būtų įdomu.
7. Pasistenkite, kad Jūsų rašoma esė įgytų savitą formą. Ji gali būti kuo įvairiausia: nuosekli arba fragmentiška, poetiška arba dalykiška, neturėti pradžios arba pabaigos. Ieškodami gyvenimo tiesos, nebijokite formos eksperimentų.
8. Nenusiminkite, jeigu atsakymų į išsikeltus klausimus nepavyks atrasti. Svarbu sugebėti klausimus išvelgti, juos iškelti, atkreipti į juos kitų dėmesį. Prasmingas yra nuoširdus bandymas suprasti tikrovę, aiškintis gyvenimą, ieškoti tiesos.

8. Kaip įsivertinti

Kad Jūsų mokymasis būtų sąmoningesnis ir savarankiškesnis, turite gebėti savo pasiekimus įsivertinti.

Jums bus naudingi patarimai, kaip įsivertinti savo kalbėjimą, rašinį, darbą grupėje, projektinę ir tiriamąją veiklą.

Įsivertinimas yra labai svarbi viso mokymosi dalis. Jo esmė – išsiaiškinti, **ką žinau ir moku dabar, ką noriu sužinoti ir išmokti mokydamasis, kaip to sieksiu, kaip suprasiu, kad sužinojau ir išmokau.**

Taigi įsivertinimą siūlytume pradėti nuo kelių klausimų sau mokslo metų pradžioje:

1. Ką aš žinau / gebu / moku?
2. Ką aš norėčiau sužinoti / išmokti? Kokie mano šių metų / pusmečio / trimestro mokymosi tikslai?
3. Kaip sieksiu užsibrėžtų tikslų? Kokios man reikės pagalbos? Iš ko jos sulauksiu? Kaip galėčiau padėti kitiems?
4. Kaip aš suprasiu, ką sužinojau / išmokau? Kuo man tai svarbu? Kodėl?

Glaustai patys sau atsakykite į šiuos klausimus. Atsakymus, jei norite, aptarkite su draugu arba mokytoju. Jei atsakymais pasidalyсите su mokytoju ir klasės draugais, geriau suprasite, ko vieni iš kitų tikėtės. O gal klasėje susiburs bendraminčių ratelis, kuris nuspręs kartu mokytis ir siekti užsibrėžtų tikslų? Mokytis vienam iš kito, padedant vienas kitam yra smagiau ir įdomiau.

Formuluodami mokymosi tikslus ir numatydami būdus, kaip jų sieksite, stenkitės būti ne tik nuoširdūs, bet ir itin konkretūs. Pavyzdžiui, jeigu nuspręsite, kad norėtumėte daugiau sužinoti apie Lietuvos rašytojus, Jums reikės lankytis mokyklos ar viešojoje bibliotekoje, muziejuje, domėtis literatūrine spauda. Jeigu nuspręsite plėsti savo bendrą kultūrinį akiratį, greičiausiai pasidomėsite artimiausio, geriausio teatro repertuaru, vykstančiomis parodomis, susirasite periodinių kultūros ir meno leidinių ir pradėsite juos nuosekliau skaityti. O jei sieksite tobulinti viešojo kalbėjimo gebėjimus, turėtumėte pasidomėti iškaltos vadovėlių patarimais, pasiklausti gerųjų pavyzdžių, susirasti kritišką patarėją, o svarbiausia – pasiryžti šiai veiklai skirti bent keliolika minučių kiekvieną savaitę.

Įsivertinimas Jums taps prasmingas ir padės tobulėti tik tuomet, kai prie to, ką apmąstėte mokslo metų pradžioje, nuolat sugrįšite. Pradėdami mokslo metus taip pat įsivardykite, kuo jau esate stiprūs, kas Jums sekasi geriausiai, kuo dar norėtumėte sustiprėti – ką dar pasiekti. Prie savo minčių, išsikeltų tikslų vėl stabtelėkite po mėnesio, dviejų, mokslo metų viduryje ir – būtinai – mokslo metų pabaigoje. Nepamirškite, kad tikrasis įsivertinimo adresatas esate Jūs patys. Įsivertinimo labiausiai reikia ne mokytojui, ne tėvams, o Jums.

Įsidėmėkite, kad pateikti įsivertinimo klausimai yra bendri – jais mokydami galite remtis bet kuriuo atveju. Jie tinka prieš pradėdant ir baigiant vadovėlio skyrių, temą, apibendrinant rašytojo kūrybos analizę, įsivertinant darbą grupėje, diskusiją klasėje, įgyvendintą projektą, atliktą tiriamąją ar kūrybinę užduotį.

Bendrųjų įsivertinimo klausimų tikslas – sužadinti Jūsų kritinį mąstymą, savistabą, paskatinti Jus nagrinėti ir apmąstyti savo mokymąsi. Klausimai rodo kryptį, jie nėra formulė – įsivertindami galite pasirinkti kelis ar tik vieną iš jų. Atsakyti galite sau, mokytojui, draugams, galite šiais klausimais remtis diskutuodami. Dialogas arba diskusija taip pat gali būti puiki įsivertinimo forma.

Kaip įsivertinti savo viešąjį kalbėjimą?

Žemiau pateikta lentelė Jums padės tobulinti savo kalbėjimą. Ja remdamiesi galėsite įsivertinti arba įvertinti kalbėjimo tam tikra tema užduotį. Taip pat lentelė bus naudinga ruošiantis kalbėti: paryškinti esminiai žodžiai pasako, ko iš Jūsų tikimasi. Šie lūkesčiai yra didžiausi. Pagal juos galite patys pasirengti trijų taškų sistemą ir įsivertinti savo kalbėjimo pasiekimus vienu, dviem ar trimis taškais.

Ruošdamiesi viešajam kalbėjimui, jei galite, pirmąjį mėginimą įsirašykite. Įrašą perklauskite ir, žiūrėdami į lentelę, įsivertinkite. Klausydamiesi savęs iš šalies, išgirsite tai, ko kalbant tiesiog neįmanoma pastebėti.

Jeigu šia lentelę naudositės vertindami draugų kalbėjimą, būkite itin dėmesingi ir geranoriški. Jūsų objektyvus vertinimas turėtų padėti draugui suprasti, kuo jo kalbėjimas stiprus, o ką derėtų tobulinti.

Klausimai įsivertinimui	Ko iš Jūsų tikimasi?
Kaip suvokiu kalbėjimo tikslą – ką, kam ir kodėl noriu pasakyti? Kaip atskleidžiu temą – kaip išdėstau pagrindinę mintį, pateikiu ją pagrindžiančius argumentus, suformuluoju išvadą?	Tema puikiai atskleista, nuo temos nenukrypstama. Aiškiai suformuluota pagrindinė mintis (pagrįsta išvada). Aiškiai suformuluoti į pagrindinę mintį vedantys arba iš jos kylantys teiginiai. Tinkamai parinkti argumentai. Argumentų pakanka, kad teiginiai būtų įrodyti ir suformuluotos pagrįstos išvados. Atskleidžiama aiški kalbančiojo pozicija.
Kokia mano kalbėjimo struktūra? Kaip siekiu kalbėjimo aiškumo ir įtaigumo? Kokiais žodžiais kalbu? Kokiais sakiniiais kalbu – kokia mano sakinių struktūra?	Aiški ir pagrįsta kalbėjimo struktūra. Paisoma kalbėjimo trukmės reikalavimų. Kalbama sakytine kalba. Kalbama aiškiai (lengva suprasti), sklandžiai (nėra beprasmių pauzių, nereikalingų įterpinių). Kalbama logiškai. Mintis plėtojama nuosekliai (nėra minties šuolių). Kalbama rišliai: sakiniai ir pastraipos prasmingai siejami vienas su kitu. Vartojamas turtingas žodynas – netrūksta žodžių, gausu sinonimų. Sakinių struktūra įvairi.
Kokia mano tartis? Kaip kirčiuoju? Ar taisyklingai kalbu – tinkamai vartoju žodžius ir žodžių junginius? Kokia mano kalbėjimo intonacija?	Tartis taisyklinga. Nedaroma kirčiavimo klaidų. Vartojamos gramatinės konstrukcijos ir žodynas taisyklingi. Kalbama tinkama intonacija, atitinkančia kalbėjimo tikslą ir temą.
Kitos pastabos sau pačiam.	

Kaip įsivertinti savo rašinį?

Rašinio įsivertinimo lentelę pirmiausia siūlytume išbandyti dirbant su mokytoju: kartu perskaitykite ir įvertinkite vieną darbą. Taip išsiaiškinsite lentelėje vartojamas sąvokas ir suprasite, kaip taikomi vertinimo kriterijai. Vertindami savo darbą, pasižymėkite iškilusius klausimus. Su-
radę į juos atsakymus, ateityje išvengsite klaidų, labiau pasitikėsite tuo, ką ir kaip rašote.

Rašinio įsivertinimo kriterijai			
Taškai	Temos suvokimas ir plėtojimas	Rašinio struktūra ir stilius	Raštingumas
	Kaip suvokiu temą ? Kaip temą plėtoju – kokius nagrinėjimo aspektus pasirenku? Kaip pagrindžiu teiginius – kokiais argumentais ?	Kokia mano rašinio struktūra ? Kaip išsakau mintis? Kokia kalba reiškiu mintis?	Ar taisyklingai rašau?
5 taškai	Temą puikiai supratau. Labai tinkamai pasirinkau nagrinėtinius aspektus. Mano argumentai gerai pagrįsti, taiklūs.	Rašinys turi visas tris struktūrines dalis: įžangą, dėstymą, pabaigą. Rašinys pastraipomis suskirstytas labai tiksliai. Mintys plėtojamos nuosekliai ir kryptingai. Kalba stilinga, sakiniai įvairūs, žodynas turtingas, žodžiai parenkami tiksliai, pagal situaciją.	Taisyklingai. Klaidų nėra.
4 taškai	Temą supratau. Tinkamai pasirinkau nagrinėtinius aspektus. Pateikiau pakankamai argumentų.	Rašinys turi visas tris struktūrines dalis. Rašinys pastraipomis suskirstytas pagrįstai. Mintys plėtojamos nuosekliai. Kalba aiški, rišli; žodžiai parenkami tiksliai; sakinių struktūra įvairi.	Taisyklingai. 1–3 klaidos.
3 taškai	Temą supratau, tačiau ne iki galo, ne visai aiškiai. Tinkamai pasirinkau nagrinėtinius aspektus. Dauguma mano pateiktų argumentų yra tinkami.	Rašinys turi visas tris struktūrines dalis. Tekstas ne visada pagrįstai suskirstytas pastraipomis. Yra minties šuolių ir pasikartojimų. Kalba aiški, rišli; sakinių struktūra įvairi; žodžiai vartojami tinkama reikšme.	Pakankamai taisyklingai. 4–6 klaidos.

2 taškai	Temą supratau daugiau mažiau, paviršutiniškai. Nežinau, ar pasirinkau tinkamus aspektus, ne visus juos išplėtojavau. Mano pateikti argumentai paviršutiniški, netvirti.	Rašinio struktūra turi trūkumų. Tekstas pastraipomis suskirstytas ne visada pagrįstai. Yra daug minties šuolių ir pasikartojimų. Pasitaiko aiškumo, rišlumo, sakinių struktūros trūkumų; žodžiai ne visada vartojami tinkama reikšme.	Ne visai taisyklingai. 7–10 klaidų.
1 taškas	Tema supratau tik iš dalies. Mano pasirinkti aspektai nepadeda temos atskleisti arba aspektų neišskiria. Bandžiau argumentuoti, tačiau nepavyko.	Rašinys neturi visų struktūrinių dalių. Tekstas nepagrįstai skirstomas pastraipomis. Yra labai daug minties šuolių ir pasikartojimų. Daug aiškumo, rišlumo trūkumų; dažniausiai neįdomios sakinių ribos, sakiniai labai paprastos struktūros; žodynas skurdus, žodžiai vartojami netinkama reikšme.	Labai netaisyklingai. 11–16 klaidų.

Kaip įsivertinti esė?

Įsivertinant esė dera remtis rašiniui taikomais įsivertinimo kriterijais. Tačiau būtina juos papildyti dar ir šiais kriterijais:

Ar tikrai išsiskelčiau man rūpimą ir aktualų klausimą?

Ar išsiskeltą klausimą svarsčiau savarankiškai, ar nuoširdžiai ieškojau tiesos?

Ar susiejau asmeninę patirtį su kultūros teksta ir kitų patirtimis?

Ar pažvelgiau į svarstomą temą nauju žvilgsniu ir išvelgiau naujų reikšmių?

Ar mano tekstas gyvas, vaizdingas ir įtaigus?

Ar atradau savo kalbėjimo būdą, savitą teksto formą?

Kaip įsivertinti projektinę ir tiriamąją veiklą?

Vienas iš projektinės ir tiriamosios veiklos įsivertinimo būdų – nuoseklus stebėjimas ir surinktos informacijos apmąstymas bei apibendrinimas. Kol vykdoma projektą, užsiimate tiriamąją veiklą, nuolat, po kiekvienos pamokos, savo užrašuose pasižymėkite kilusius klausimus, mintis, įžvalgas, pastebėjimus. Galite rašyti laisvai, bandydami užfiksuoti tai, ką svarbiausia sužinojote, supratote, kas nustebino, kuo norėtumėte pasidomėti daugiau. Tokiuose užrašuose būtina atkreipti dėmesį ir į tai, kas nepavyko. Kartais užrašyta mintis jau yra pirmas žingsnis problemos sprendimo link. Pabaigę projektą, savo užrašus perskaitykite ir aptarkite su draugais ar su mokytoju. Pokalbis su draugais padės tobulinti grupės darbą, o mokytojui grįžtamasis ryšys padės literatūros pamokas padaryti dar prasmingesnes ir įdomesnes.

Būkite atidūs ir aktyvūs, klausydamiesi draugų projektų ir tiriamosios veiklos pristatymų. Užrašuose glaustai pasižymėkite, kas Jus nustebino, ko norėtumėte paklausti, kokie Jūsų draugų darbo privalumai ir trūkumai (svarbu gebėti juos argumentuotai pakomentuoti!), kaip siūlytumėte draugams darbą tobulinti.

Kartais svarbu kritiškai įvertinti klasėje pristatytus projektus, tiriamąją veiklą raštu ir apibendrinti. Tokiu atveju rašoma tiek savo, tiek draugų pateiktų projektų kritinė refleksija.

Pirmojoje refleksijos pastraipoje pristatomas projektas, įvardijami jo tikslai, pasakoma, kuo jis įdomus.

Antrojoje pastraipoje analizuojama ir įvertinama atlikta veikla: išnagrinėjami ir įvardijami pastebėti privalumai ir trūkumai, vertinimas pagrindžiamas konkrečiais argumentais – stengiamasi komentuoti tiksliai ir objektyviai.

Trečiojoje pastraipoje pateikiami pasiūlymai: kuo projektą arba tyrimą būtų galima dar papildyti? Taip pat atvirai įvardijama, su kokiais sunkumais susidurta, kas išgyventa, patirta, kaip sekėsi dirbti grupėje, kas svarbaus išmokta, kas nauja suprasta.

Sąvokų žodynėlis

Alegorija (gr. *allēgorein* – vaizdingai kalbėti) – meninė raiškos priemonė; netiesioginės, paslėptos reikšmės vaizdas arba pasakojimas; konkretus vaizdas, išreiškiantis abstrakčią idėją.

Aliteracija – garsinė meninės raiškos priemonė; priebalsių sąskambis, tikslingas tų pačių arba panašiai skambančių priebalsių kartojimas gretimuose žodžiuose, eilutėse, posmuose.

Asonansas – garsinė meninės raiškos priemonė; balsių sąskambis, tikslingas tų pačių arba panašiai skambančių balsių kartojimas gretimuose žodžiuose, eilutėse, posmuose.

Autobiografija – paties žmogaus parašytas jo gyvenimo aprašymas.

Baladė – poezijos žanras, kuriam būdingas dramatiškas siužetas, epinis pasakojimas, nerimo ir baimės nuotaika.

Dainà – lyrinis dainuojamosios tautosakos kūrinys, kuriame susilieja poezija ir muzika.

Dedikacija (lot. *dedicatio* – paskyrimas) – knygos ar kūrinio pradžioje įrašyti autoriaus žodžiai apie tai, kam ar kieno atminimui tas kūrinys ar knyga skiriama.

Dramà (gr. *drao* – veikti) – viena iš trijų literatūros rūšių greta lyrikos ir epikos. Dramos veiksmo pagrindas – konfliktas. Kūrinyje susiduria veikėjai, siekiantys savo tikslų. Dramą sudaro dialogai ir monologai. Paprastai dramą sudaro keli veiksmi.

Dialògas (gr. *dialogos* – dviejų žmonių pokalbis) – dramos veikėjų pokalbis.

Monològas (gr. *monologos* – vieno žmogaus žodis, kalba) – dramos veikėjo išsakomos mintys arba sau sakoma kalba.

Remárka – dramos tekste esančios pastabos, pateikiančios glaustą informaciją apie veikėjus (pvz., jų išvaizdą, veiksmus), aplinką, kurioje vyksta veiksmas.

Dràmos veikėjas – personažas, herojus, veikiantis dramoje.

Dramos veiksmą paprastai sudaro:

Ekspozicija (lot. *expositio* – išdėstymas, paaiškinimas) – dramos pradžios dalis, kurioje supažindinama su veiksmo aplinkybėmis ir personažais.

Veiksmo užuomazga – įvykis, kuris išjudina veiksmą. Veiksmo užuomazga pakeičia personažų gyvenimą – jie nebegali gyventi taip, kaip gyveno anksčiau.

Veiksmo vystymasis – dramos veiksmo raida, veiksmo išplėtojimas.

Kulminacija – aukščiausias įtampos taškas.

Veiksmo atómazga – dramos pabaiga, kurioje išsprendžiamos problemos.

Dràminė situacija – sudėtinga padėtis, kurioje atsidūręs personažas privalo veikti nedelsdamas.

Konfliktas – priešingų jėgų, personažų, jų tikslų ir įsitikinimų susidūrimas.

Dramātiškas – 1. būdingas dramai;
2. sukrečiantis, skaudus.

Dramatùrgas (gr. *dramaturgos*) – dramų kūrėjas, autorius.

Epigrāfas (gr. *epigraphē* – įrašas, užrašas) – prieš literatūros kūrinį įrašytas posakis arba trumpa kito kūrinio ištrauka.

Epìtetas – vaizdingas žmogaus, daikto arba reiškinio savybės įvardijimas.

Erdvė – tai matmuo, kuris pasako, kur vyksta kūrinio veiksmas.

Esė (pranc. *essai* – bandymas) – tai rašinys, kuriame išdėstomas asmeninis požiūris įvairiais gyvenimo klausimais. Jo autorius tyrinėja tikrovę, dalijasi savo patirtimi, savarankiškai samprotauja, vaizdingai dėsto mintis ir ieško tiesos.

Idėja – pagrindinė kūrinio mintis; svarbiausia žinia, kurią perteikia kūrinys.

Laikas – tai matmuo, kuris pasako, kada vyksta kūrinio veiksmas.

Lýrika (gr. *lyrikos* – dainavimas pritariant lyra) – viena iš trijų literatūros rūšių greta epikos ir dramos. Senovės Graikijoje lyrika vadintos dainos, giesmės, atliekamos pritariant lyra – muzikos instrumentu. Lyrikos kūriniai paprastai yra nedidelės apimties, rašomi eilėmis, jiems būdinga ritmiška kalba, juose vyrauja lyrinio „aš“ (lyrinio subjekto) vidiniai išgyvenimai, jausmai, apmąstymai.

Lýrinis subjektas | Lýrinis „aš“ | Lýrinis veikėjas | Eilėraščio žmogus – eilėraščio balsas, kalbantysis, kuriam autorius patiki savo mintis ir idėjas. Lyrinis subjektas kalba *čia* ir *dabar*.

Pagrindinė mintis | idėja – svarbiausia žinia, kurią perteikia kūrinys.

Pakartojimas – meninė raiškos priemonė; žodžių, žodžių junginių arba sakinių pakartojimas, kuriuo sustiprinamas įspūdis, pabrėžiama minties arba aprašomo reiškinių svarba.

Pāsakotojas – asmuo, kuris kūrinyje pasakoja istoriją. Jis nesutampa su autoriaumi. Pasakotojas gali kalbėti įvairiais asmenimis.

Publicistika (lot. *publicus* – viešas) – raštijos rūšis. Jai priskiriami kūriniai, kuriuose dalykiška kalba nagrinėjami aktualūs visuomeniniai, politiniai, ekonominiai, kultūriniai ir kiti klausimai. Publicistikos kūriniais stengiamasi išsakyti pilietinę poziciją ir paveikti visuomenės nuomonę.

Publicistinis stilius – žiniasklaidai būdingas stilius. Juo rašantis autorius stengiasi skaitytoją informuoti, nevengdamas išsakyti ir savo požiūrio, vertinimo. Šio stiliaus kalba dalykiška, tiksli, kartais – vaizdinga bei emociinga.

Raūdos – apeiginės tautosakos žanras, kuriame išsakomas sielvartas, netekus artimo žmogaus, išlydint kareivį į karą arba nuotakai paliekant namus. Retorika – iškalbos menas, viešo kalbėjimo taisyklės.

Retòrinis kláusimas – jausmingas klausiamasis sakiny, nereikalaujantis atsakymo, sustiprinantis teigimą arba neigimą.

Retòrinis kreipinỹs – kreipinys į čia nesantį asmenį arba daiktą, suteikiantis kalbai gyvumo, iškilmingumo.

Retòrinis sušukimas – šaukiamasis sakiny, kuris ypač jausmingai išreiškia mintį.

Rĩmas (pranc. *rime*) – vienodas arba panašus garsų sąskambis poezijos kūrinio eilučių pabaigoje. Ketureilių strofų eilutės gali būti gaubiamojo (ABBA ABBA), gretutinio (AABB AAB), kryžminio (ABAB ABAB) rimavimo. Trieilių strofų eilutės rimuojamos pagal kryžminio (CDC DCD arba DCD CDC), trikampio (CDE CDE), gretutinio (CDD) rimavimo schemą.

Simbòlis (gr. *symbolon* – sumesti kartu) – ženklų tapęs meninis vaizdas, turintis ypač svarbią, išliekamąją perkeltinę reikšmę. Simbòlis perteikia idėją. Lietuvių liaudies dainose simboliais yra tapę konkretūs daiktai: rūta, vainikas, žiedas, žirgas, balnas, kepurė. Simboliai paprastai turi ne vieną, o kelias perkeltines reikšmes.

Sonėtas (it. *sonetto* – dainelė) – griežtos formos eilėraštis, kurį sudaro 14 eilučių: du ketureiliai ir du trieiliai posmai. Ketureiliuose paprastai pasakojama, o trieliuose – apibendrinama. Taip pat pirmame ketureilyje gali būti pasakomas teiginys (tezė), antrame – priešingas teiginys (antitezė), o dviejuose trieliuose – teiginiai sujungiami (sintezė). Toks yra itališkasis sonetas. Angliškasis turi kitą formą.

Sutartinės – senos daugiabalsės dainos, kurias atliekant vienu metu skamba du skirtingi tekstai ir dvi skirtingos melodijos.

Žánras – grupė literatūros kūrinių, kuriuos sieja panaši forma ir panašus turinys. Epikos rūšiai priklauso romanas, apysaka, apsakymas ir kiti žanrai. Lyrikos rūšiai – eilėraštis, himnas, elegija, sonetas ir kiti. Dramos rūšiai – tragedija, komedija ir kiti.

Tekstų šaltiniai

Boruta Kazys. *Šiaurės kelionės, nuo seniausių laikų iki šių dienų narsiųjų keliauninkų didvyriški žygiai ir darbai*, Vilnius: Vaga, 1973, p. 8–11, 89–92.

Brazdžionis Bernardas. *Poezijos pilnatis*, Vilnius: Sietynas, 1989, p. 195–196.

Brazdžionis Bernardas. *Poezijos pilnatis*, Vilnius: Sietynas, 1989, p. 148–150.

Daina okupuotoje Lietuvoje. Lietuviškos dainos naikinimas. – *Laisvės balsas*, 1953 m. gegužės 20 d., p. 2–3.

Gaarder Jostein. *Kortų paslaptis*, Vilnius: Tyto alba, 2012, p. 184–188.

Genys Kęstutis. *Lietuva – tai sąžinė*, Kaunas: Varpas, 1990, p. 6.

Į Lietuvos jaunimą. – *Prisikėlimo ugnis*, 1948, p. 1.

Ivanauskaitė Jurga. *Kelionių alchemija*, Vilnius: Tyto alba, 2009, p. 5, 7, 13.

Karpavičius Mykolas Pranciškus. *Rinktiniai pamokslai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 329–383.

Krivickas Bronius. *Raštai*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 1999, p. 16, 53, 540–541.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 3. Karinės-istorinės dainos 1, Vilnius: Vaga, 1985, p. 683, 693.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 9. Karinės-istorinės dainos 2, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1995, p. 456–457.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 18. Karinės-istorinės dainos 4, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 62, 73, 109.

Lietuvių liaudies dainynas, t. 21. Karinės-istorinės dainos 6: Partizanų dainos, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 209, 312, 481.

Maironis. *Pavasario balsai*, Vilnius: Vaga, 1976, p. 22.

Mekas Jonas. *Laiškai iš Niekur*, Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 11, 39, 93–94, 121–122, 125–126.

Nagys Henrikas. *Vilniaus baladė*. Prieiga internete: <http://partizanai.org/index.php/i-laisve-1990-108-145/2879-henrikas-nagys-poezija>

Normantas Paulius. *Esu valkatavimo profesorius*. Prieiga internete: <http://kultura.lrytas.lt/menopulsas/p-normantas-esu-valkatavimo-profesorius.htm>

Partizanų maldos. Prieiga internete: http://www.lkbkronika.lkbkronika.lt/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=45&Itemid=529

Poška Antanas. Džiaugsmų ir nelaimių draugą prisiminus. – *Vilniaus balsas*, 1940-06-11.

Poška Antanas. *Mano gyvenimo pasaka*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 17–18, 49, 72.

Slovackis Julius. *Lietuvių legiono giesmė*. Vertė Kornelijus Platelis. Prieiga internete: [https://pl.wikisource.org/wiki/Pie%C5%9B%C5%84_legijonu_litewskiego_\(1909\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Pie%C5%9B%C5%84_legijonu_litewskiego_(1909))

Stankevičius Rimvydas. *Priesaika*. Prieiga internete: <https://genius.com/Aiste-smilgeviciute-ir-skyle-priesaika-lyrics>

Šalčius Matas. *Svečiuose pas 40 tautų*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 57, 108, 227, 228, 388, 390–391.

Tapinas Andrius. *Misija Sibiras baltarankio akimis*. Prieiga internete: <http://www.delfi.lt/multimedija/misija-sibiras/a-tapinas-misija-sibiras-baltarankio-akimis-arba-savigarba-uz-desra.d?id=71979542>

Vai, lėkite, dainos! Išleido kun. J. Dabrila, Marijampolė, 1940, p. 82–83.

Valčiukas Juozas. „Misiją Sibiras“ pavadinčiau „Atminties projektu“. – *Bernardinai*, 2012-03-01.

Vištelis Andrius. *Maršas Lietuvos*. – Iš rankraščinio A. Vištelio dainų rinkinio. Parengė Brigita Speičytė. Prieiga internete: http://www.saltiniai.info/files/literatura/LG00/Iš_Andriaus_Vštelio_rankraštinių_dainų_rinkinio.LG8400.pdf

Žilinskas Justinas. *Mano Vilnius mano*, Vilnius: Aukso žuvys, 2015, p. 55–56, 156–164, 181–184.

Iliustracijų šaltiniai

Mergina su trispalve. Zino Kazėno nuotrauka, 1988 m.

Pranas Lapė (1921–2010). <http://www.daile.lt/artist/lape-pranas-99159395/composition-594>

Daina Sąjūdžio mitinge. Priekyje tarp to meto politikų – dainų atlikėjas Vytautas Babravičius (Simas), socialinių tinklų nuotrauka.

Henrikas Nagys, <http://mazeikiumuziejus.lt/naujienos/henrikas-nagys/>.

Nuo Aukščiausiosios Tarybos pastato nuimamas Sovietų Lietuvos herbas, tvirtinamas Vytis, 1990 m. Pauliaus Lileikio nuotraukos.

Jaunuoliai ant barikadų prie Lietuvos Parlamento, 1991 m. sausis, Juozas Girdvainis. *Dainuojanti revoliucija Vilniaus barikadose*: 1991 m. sausio 13-osios tautos žygdarbiui ir aukoms atminti, Vilnius: knygų kelias, 2011, p. 58.

Vasario 16-osios minėjimas prie Signatarų namų Vilniuje, Pilies gatvėje, 1989 m., socialinių tinklų nuotrauka.

Visuomenės susitikimas su Bernardu Brazdžioniu Kalnų parke, Vilniuje, 1989 m. Poetui iš kairės Vytautas Kernagis, iš dešinės – rašytojas Kazys Saja. Antano Ališausko nuotrauka, Lietuvos Respublikos Seimo archyvas, http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_vaizdas.nuotrauka?p_cat_id=103943&nt_id=155068&p_kalb_id=1

Vytautas Kernagis prie sovietų kariuomenės tik ką užgrobtų Spaudos rūmų, 1991 m. sausis. Pauliaus Lileikio nuotrauka.

Aktorius ir poetas Kęstutis Genys, socialinių tinklų nuotrauka.

Seimo barikados, 1991 m. sausis, socialinių tinklų nuotrauka.

Iš režisieriaus Gyčio Lukšo filmo *Vakar ir visados*, 1984 m.

Tadas Kosciuska. Nežinomas XIX a. dailininkas, Lietuvos dailės muziejus.

Jokūbas Jasinskis – Lietuvos sukilėlių karo vadas, poetas. Pagal Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslą, https://lt.wikipedia.org/wiki/Jok%C5%ABbas_Jasinskis.

Vilniaus panorama. Pranciškaus Smuglevičiaus (1745–1807) piešinys, http://www.viv.lt/vilniaus_top_10/10_graziausiu_vilniaus_panoramu

https://lt.wikipedia.org/wiki/Pranci%C5%A1kus_Smuglevi%C4%8Dius.

Vilniaus miesto vartai, kuriuos 1794 m. vasarą herojiškai gynė sukilėliai ir miestiečiai. P. Smuglevičiaus piešiniai.

Vilniaus pilių panorama. Pranciškaus Smuglevičiaus piešinys, https://lt.wikipedia.org/wiki/Pranci%C5%A1kus_Smuglevi%C4%8Dius

Julius Slovackis, <http://www.saltiniai.info/index/details/1146>.

Artūro Grotgerio paveikslai iš 1863 m. sukilimui skirto ciklo *Lituania: Priesaika* ir *Kova*, spalvota kreida piešta 1864–1866 m., Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Artūras Grotgeris. *Regėjimas* iš ciklo *Lituania*, Šiaulių „Aušros“ muziejus.

Liudviko Narbuto mirtis ties Dubičiais. Piešė Mykolas Elvyras Andriolis, sukilimo dalyvis, 1864–1865 m., https://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Andriolli.Ludwik_Narbutt.jpg.

Gedimino pulko 7-oji kuopa, apie 1920 m. Vilius Kavaliauskas. Pakaunės krašto karžygiai: 1919–1920 metų Nepriklausomybės kovų Vyties Kryžiaus kavalieriai ir savanoriai, Kaunas: Arx reklama, 2015.

Savanoris Antanas Matuzevičius su kovos draugu Žasliuose, greta fronto, 1921 m., <http://alkas.lt/2015/04/04/v-vaitkevicius-atrandant-1918-1920-m-lietuvos-kariuomenes-savanorius/>.

Adolfas Ramanauskas-Vanagas (1918–1957) – mokytojas, Lietuvės partizanų vadas – su girios vanagais, 1947 m.

Partizanų vadas generolas Adolfas Ramanauskas-Vanagas = Partisan commander general Adolfas Ramanauskas-Vanagas: [albumas / sudarytoja Auksutė Ramanauskaitė-Skokauskienė; į anglų kalbą išvertė Teresė Aleknavičiūtė], Kaunas : Naujasis lankas, 2007.

Bronius Krivickas, GAM nuotrauka.

Bronius Krivickas tarp kovos draugų partizanų Stepo Giedriko-Giriečio ir Alfonso Valentėlio-Bankininkio Vailokaičio. Biržų girioje 1951 m. rudenį, Broniaus Krivicko raštai. Parengė V. Gasiliūnas, Vilnius: LGGRTC, 1999, p. xlv.

Bronius Krivickas-Vilnius. Kitoje nuotraukos pusėje – kovos draugui skirtos eilėraščių eilutės Pranas Lapė. Juozo Lukšos-Daumanto knygos *Partizanai* iliustracijos, Juozas Lukša-Daumantas. *Partizanai*. Iliustravo Pranas Lapė, Chicago, Ill.: Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1962.

Juozas Lukša-Daumantas – architektūros studentas, vienas partizanų vadų, GAM nuotrauka.

Pranas Lapė. *Kompozicija*, <http://exhibitions.arts.lt/wp-content/uploads/2011/02/s.jpg>.

Šarūno rinktinės partizanai, socialinių tinklų nuotrauka.

Jonas Ignatavičius-Švyturys, Vyčio apygardos partizanas, *Už laisvę ir Tėvynę*: [fotoalbumas / sudarytojai Dalia Kuodytė, Eugenijus Peikštenis, Dalius Žygelis; teksto autoriai Dalia Kuodytė, Jonas Vaičėnonis] Vilnius: Valstybės žinios: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.

Neatpažintas Žemaitijos partizanas su balandžiu, GAM nuotrauka.

Partizanų ryšininkė Genė Žvigaitytė-Karalienė tarp neatpažintų partizanų, Karas po karo = War after war: ginkluotasis antisovietinis pasipriešinimas Lietuvoje 1944–1953 m.: parodos katalogas, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2004.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/www_tv.show?id=6540,1,19.

Dainininkė Aistė Smilgevičiūtė ir grupė *Skylė*. Modesto Ežerskio nuotrauka.

Kazys Bradūnas, Mamertas Indriliūnas, antroje eilėje iš kairės Paulius Jurkus, Eugenijus Matuzevičius, Bronius Krivickas, Vytautas Mačernis. Maironio lietuvių literatūros muziejus.

Pranas Lapė. Algimanto Mackaus poezijos knygos *Augintinių žemė* iliustracijos.

Paulius Normantas. Butanas. Drakono ir maldų karalystė = Bhutan. The Dragon Kingdom of prayer: [fotoalbumas] / , Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 12, 92, 122.

Paulius Normantas. *Auksinis Budos vėjas* = Golden Buddha's wind : [fotoalbumas], Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.

Paulius Normantas. *Keturios Budos pėdos* = Four footprints of Buddha: keturi šventieji miestai: [fotoalbumas] / Vilnius: Petro ofsetas, 2012, p. 84, 148.

Bernardas Brazdžionis, „Per pasaulį keliauja žmogus“. Bernardo Brazdžionio šimtmečiui, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

Matas Šalčius, LNMMB RKRS F189-4.

Antanas Poška LNMMB RKRS, f189-445, lap.1.

Antanas Poška, socialinių tinklų nuotrauka.

Matas Šalčius ir Antanas Poška, socialinių tinklų nuotrauka.

Motociklo, kuriuo keliavo Matas Šalčius ir Antanas Poška, reklama Lietuvos spaudoje.

Mahatma Gandis, <http://www.gettyimages.com/photos/mahatma-gandhi?excludenudity=true&sort=mostpopular&mediatype=photography&phrase=mahatma%20gandhi>.

Mahatma Gandis ir Rabindranatas Tagorė, <http://www.alamy.com/stock-photo-rabindranath-tagore-and-mahatma-gandhi-at-shanti-niketan-both-sitting-3432044.html>.

Rabindranatas Tagorė, socialinių tinklų nuotrauka.

Jonas Mekas, <http://www.yrasalis.lt/desimt/menininkai/prof-jonas-mekas/>.

Jonas Mekas prie Amėrikos avangardinio kino archyvo, <http://sensesofcinema.com/2005/great-directors/mekas/>.

Jono Meko filmų kadrai – Jurgis Mačiūnas, Džonas Lenonas, Joko Ono, *lmb.lt* archyvas.

Jurgis Mačiūnas, <https://www.pinterest.com/georgemaciunas/george-maciunas/>.

Viliaus Orvido sodyba, <http://mapio.net/o/1055190/>.

Italų mokslininkas Pietras Dinis ir Vilius Orvidas – brolis Gabrielius. Bernardo Aleknavičiaus nuotrauka.

Panaudotos nuotraukos iš Juozo Valiušaičio virtualaus „Viliaus Orvido Atminimo centro“ Vilniuje archyvo.

Alfonsas Bišbua, Viktoras Adamas. *Vilnius. Šnipiškių priemiestis*, 1848 m., *Vilnius Jono Kazimiero Vilčinskio leidiniuose*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000, p. 19.

Justinas Žilinskas, <http://auksozuvys.lt/autoriai/>.

Žanas Arno, Adolfas Žanas Bajo. *Dominikonų gatvė ir Bajorų institutas Vilniuje*, XIX a. vidurys, *Vilnius Jono Kazimiero Vilčinskio leidiniuose*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000, p. 13.

Rafaelis Chvolesas *Vilniaus Didžiosios sinagogos griuvėsiai*, 1946 m. *Rafaelis Chvolesas. Jeruzalės ieškojimas*: [albumas] / , Vilnius: Valstybinis Vilniaus Gaono žydų muziejus, 2013.

Izidorius Derua, Viktoras Adamas. *Vilniaus Misionierių bažnyčia ir vienuolynas*, 1850 m., *Vilnius Jono Kazimiero Vilčinskio leidiniuose*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000, p. 73.

Fredrikas H. Johansenas, https://en.wikipedia.org/wiki/Hjalmar_Johansen.

Fritjofas Nansenas, <http://blog.norvegu24.lt/zinomi-norvegijos-zmones-iii-dalis/>

Fritjofas Nansenas ir Fredrikas H. Johansenas, Kazys Boruta. Šiaurės kelionės, Vilnius: Vaga, 1957, p. 306.

Fritjofas Nansenas prie įšalusio laivo *Framas*, https://lt.wikipedia.org/wiki/Fritjofas_Nansenas#/media/File:Nansenforanfram.jpg

Misijos Sibiras dalyviai stato kryžių apleistose lietuvių tremtinių kapinėse. Rengėjų nuotrauka, <http://www.delfi.lt/multimedija/misija-sibiras/a-tapinas-misija-sibiras-baltarankio-akimis-arba-savigarba-uz-desra.d?id=71979542>

Lietuvio tremtinio kapas Igárkoje. Rengėjų nuotrauka, <http://www.delfi.lt/multimedija/misija-sibiras/a-tapinas-misija-sibiras-baltarankio-akimis-arba-savigarba-uz-desra.d?id=71979542>

Palapinių miestelis su vėliavomis. Rengėjų nuotrauka, <http://www.delfi.lt/multimedija/misija-sibiras/a-tapinas-misija-sibiras-baltarankio-akimis-arba-savigarba-uz-desra.d?id=71979542>

Pirmasis kryžius. Rengėjų nuotrauka, <http://www.delfi.lt/multimedija/misija-sibiras/a-tapinas-misija-sibiras-baltarankio-akimis-arba-savigarba-uz-desra.d?id=71979542>

Jurga Ivanauskaitė Tibeto laisvės gynimo akcijoje, Radvilės Racėnaitės nuotrauka. Šeimos archyvas.

Paulius Normantas, Vytauto Ruškio nuotrauka, [http://www.skrastas.lt/?data=2017-01-12&rub=1065 924812&id=1483984076](http://www.skrastas.lt/?data=2017-01-12&rub=1065%20924812&id=1483984076)

Jurga Ivanauskaitė Tibete, 1998 m., Radvilės Racėnaitės nuotrauka. Šeimos archyvas.

Jurga Ivanauskaitė. *Lytėjimas*, iš ciklo *Mandalos*, 1996 m. Šeimos nuosavybė.